

Satanova smrt.

Legenda po starih vzhodnih bajkah.

Oh, to glasen je jok, oh, to glasen je stok
Dnes v prestolni dvorani sred pekla!
In od solz stoji voda po marmornih tleh,
Kakor da je povodenj pri tekla.

»Zbólel Satan je — Satan umíra!« ko blisk
Vest je strašna ves svet preletela,
In prepéstra je množica v pekel takój
Od vsch štirih vetróv prihitela.

Vse jezike vseh národov slišiš tu dñes,
In tá lica so vsakeršne bóje;
Vse stanove tu vidiš pomešane, vse —
Vsak je pôslal zastópnike svoje.

Vse se ríne k prestólu . . . Visóko tam, oh,
Sedí On. Glej, na glavi rogóva
Preotožno štrlita iz kúštravíh lás,
Osivéla mu brada kozlóva.

Okrog vrata, na rôkah kosmatih v nakrás
Za pestmí so mu gadi oviti;
Izpod zlatega plašča mu gledata v svet
Pravi pravcati konjski kopiti.

On levico polóžil na vélik je glób,
Drží žezlo v desnici žareče;
Diha téžko — meh, mislíš, sopiha tam star —
To nadušne so prsi, boleče.

Izpod čela vzplamtita sedáj pa sedáj
Dva gasnóča mu ógnja globóka,
A pod jástrehjim nosom drže se v zasméh
Usta blede sarkastna široka . . .

Ves zbor joče, ihtí . . . Izmed množice zdaj
Nékdó stopi pred préstol počasi;
Poljubívši tam Satanu konca kopit
Reče žalostno, ko odkasljá si:

»Ne ostavlja nas, oče! Boj naš je težák,
Mí z resnicó borimo se smélo:
Kar je belo, to črno se zove pri nas,
Kar je črno, to zóvemo belo.

»Misli jezik odkriva navadnim ljudém,
Naš nam jezik le misli prikriva;
Gladke, sladke besede tekó nam iz ust,
A lažníva je vsaka in kríva.

»V zanke zmot in obmanov loviti ljudi,
To nam delo je sveto, težavno!
Navdušuješ le tí nas, o svetli naš vzor!
Onemogli bi sicer že davno.«

Stopa drugi pred tron — dolgin suh govori:
»Kjer se koli dva rada imata,
Jaz razderem, raztrgam prijateljsko vez
Pa naščuvam ja, da se zlasáta.

»Črni téga pri ónem, a ónega tí,
Seme zdražbe sēj, seme zavisti!
To je méni, tovaršem je mojim poklic,
A življenja vzor tí si nam čísti!«

Glej, po prstih stopica že tretji pred tron.
Kdó oblizano to je človeče?
Vse diši okol njega . . . Poljubívši nogó
Desno, Satanu vážno blebeče:

»Kar ti v malem stori predgovornik tá moj,
Mi v velikem oprávljamo sveti;
Brez nas národ bi z národom mnogo že let
V miru moral, o gróza! živeti!

»Prepotrebni zatorej na svetu smo mi,
Kakó mogel brez nas bi prebiti?
In brez tebe kakó bi pač mogli posléj
V kalni vódi mi ribe loviti?«

In četrti, mož mračen, nestalnih očij,
Stopa k tronu iz temnega kota,
Z mošnjov v pésti ozira po zboru se plah —
Brat nemara je to Iškarjota!

»Ti si, Satan, moj vzor in ostaneš na vek,
A moj bóg — mošnja polna je zláta!
Za denár prodám dušo ti svojo vsak hip,
Prodám mater, očeta in brata.

»Za denár ti prepričanje svoje prodám,
Kdó dá več mi za čast in poštenje?
Ves značaj svoj na prodaj imam za denár,
Kdó ga kupi? Ni drag, sila cén je.

»Za denár domovino bi svojo prodál —
Žalibóg, da je nimam nobéne! —
Za denár vse! Ljubezen je moja denár,
Denár strast, ki po svetu me žene.«

Kdó pa zdaj se tam rine bahato napréj?
Turban zelen čepí mu na glavi,
Nekak derviš nemara čudák bode tá . . .
Poklonivši se Satanu pravi:

»Veličanstvo! Ni daleč več konec svetá!
Číslo znamenj zloveščih množí se:
Oh, iz teme k svetlobi čím dalje tem več
Sili, trudi in péha ljudí se!

»O kakó prevelika luč smrtnim očém,
Tá spoznanja strup dušam škoduje!
Blagodejna le tema je — pravimo mi,
Ali svet tegá zdaj ne verjé!

»Le nazáj, nazáj, v blažene čase nazáj,
Ko grmade so svete plamtéle!
In ko žrtve so misli svobódne na njih
Bogu v slavo proklete gorele

»Takšno ljubimo luč in ták pôjem je naš
O napredku, duševni svobódi . . .
Ne ostavljaj nas, Lucifer — solnce, níkár,
Navdihúj, ideal, nas in vódi!«

Vse molčí po dvorani . . . Le tu, tam kak vzdih.
»Vidim«, Satan sám ódpredaj usta,
»Seme moje ní palo na kámnata tla
In življenje ní njiva mi pusta.

»Bratje mili! Do solz ste geníli me dues,
Saj izpóved vsa váša mi priča,
Da učenci res vredni vi moji ste vsi,
Bogá ljubite menj ko hudiča!

»Nesposóben sem, vidim, vzor biti še vaš,
Biti mojster vam, biti voditelj:
Prekosili v modrósti že daleč ste me,
Več učenec že zná ko učitelj.

»Ostarél sem, preživel že zlavnaj sem se,
In brez zmisa je dalje živeti; —
V róke vaše izróčam pa z mírno vestjó
Posléj mísijo svojo na sveti.

»Nadaljujte jo vestno! . . .« Kdó pózno še zdaj
Zasopíhan v dvorano basá se?
»Khan Devete dežele!« — šepeče ves zbor —
»Tolst in děbel ko pustno je prase.«

»Ne zaméri!« pred Satanom khan govóri,
»A pomisli tí, káka daljava!
In skrbíj imam tóliko támka domá . . .
Sám ne vem, kje stojí že mi glava.

»Domovine me sreča neskončno skrbí,
Noč in dan, oh, po glavi mi hodi;
Socijalni problém že rešujem več let,
No poslušaj, a potlej sam sódi!

»Grad prekrasen sezidal za harem sem svoj,
Tristo rožic v njem živih cvetí mi;
Na vsem vzhodu ne najdeš ti takšnih níkjer . . .
Harem dela velike skrbí mi!

»In konjúšnica nova in pasji hlev nov —
To oboje se bas dokončuje.
Dve palači ponósni! Poddanik nobén
V híšah lepših níkjer ne stanuje.

»Karavane vsak dan mi iz vseh pokrajin
V grad donašajo danj in darove;
Kám poshraniti vse? Kak zapraviti vse?
To skrbi dan na dan so mi nove!

»Vsa Deveta dežela na tábora dva
Nejednaka se modro deli ti;
V tabor večji berače sem gladne nagnal,
V manjšem sami bogatci so sili.

»Jaz na stráni bogatcev sevêda stojím,
Njé le z milostjo svojoj podpirám;
Hej, pri njih je veselje! Zabáve vsak dan!
Siromake čemérne preziram.

»Da veselja berači ne mótiijo nam,
In zabave da bolj so nam varne —
Oh, to dela največjih mi vsak dan skrbij! —
V vsaki vási dam grádit vojarne...

»Po načelih jaz tvojih visókih takó
Za očino delujem, a — čuda!
Nehvaležno mi ljudstvo za mojo skrb —
Ne priznava mi mojega truda!

»Zadovoljni robóvi več niso z menój,
Godrnjanje se širi usóдно,
Vse otrasa verige... na svoje nogé
Hoče vstati, hoditi svobóдно!

»O nekakih krivica berači kričé,
To vsakdanja je njihova pésem!
Kaj pravica je — tega v resnici ne vem;
Kar živím, o njej sanjal še nésem.

»Milijóni umirajo, prê, od gládú,
Jeli kruha bi radi, a — ní ga!
Jaz sem slt. Če poddanik je lačen katér,
No, kaj mene, povêj mi, to briga?

»Domovina, glej, méni na srci leží,
Skrb za njó že ne daje mi spati...
Socijalni problém jaz razúmem — kaj ne?
Kdó bi mogel ga drug razvozlati?...»

Dolgo Satan na tihem že se je smejál,
Ko modróst svojo khan je razlagal;
Sedaj vstane na tronu s poslednjo močjó --
Več ní mogel, da bi se premagal.

In drže se za trêbuh grohoče takó,
Da dvorana bobní in se stresa;
Vsi smejó se z njim vred (a napól jih je strah)
In pred smehom masé si úšesa.

Zdaj omáhne — o gróza! — telébne na tla —
Stresla peklú sta strop se in streha —:
Mrtev Satan leží, oh, ne gane se več —
Pala káp mu je menda od smeha.

A. Aškerc.

Iz lepših dnij.

IX.

Imel sem trpek sên nocojšnjo noč:
Na rázpóti sva stala z njó,
Ki mi vzbudila je ljubezni moč,
Drug drugemu si gledala v okó
Stežá po travnici kot svêtel pas
Držala v najino je rôdno vas,
Od stêze pa široka bela cesta
Med njivami se vila je do mesta.

Za róko déklico sem držal jaz,
Poslavljal se, gledaje nje obraz.
»Ljubiti te ne morem in ne smém,
Zakaj, ti dobro véš, jaz dobro véim!
Otêri sôlze toge iz očíj,
Pozabi méne in nekdanjih dnij!
Cvetíc na pot življenja sreča trôsi,
Sadôv obilo méni, tebi nôsi!

Ljubiti te ne morem in ne smém,
 Zakaž, ti dobro veš, jaz dobro vém!
 Odprlo solz je pótok ji slovó,
 Kropile górké mojo so rokó.
 Spominjal sem se srečnih ur tedaj,
 Ko mi ljubezni je precvital raj,
 In peklo me je v srci vedno huje,
 Odití ni mi dalo v mesto tuje.
 Od nemirú pred njo sem trepetál,
 Slovesa skoro mi je bilo žal.
 Beseda jedna, jeden sam pogled,
 In vrnil bi se v vás z dekletom vred,
 Ljubezen novih gnala bi cvetic,

Postavila me v žitja drug poklic.
 Tedaj sem kliknil zadnjikrat: »Oprósti,
 Ločiti moram se, solzá je dósti...«
 Roké potegnil svoje nji iz rók,
 Za sábo togepoln sem slišal jók.
 Obstal sem — v nemo žalost zatopljen
 Ozreti hočem se — izgine sèn

Svetloba dné, po mestu vóz ropót,
 Ohlajen znoj pokriva moj živót.
 Iz postelje me dan na delo vabi:
 Srcé, pozabi rázpótja, pozabi!

X.

Stojí na góri samostan,
 V njem zbor menihov nékdaj zdušen
 Prepeval hvalo je Bogú,
 Mogočni zid je zdaj porušen.
 Ko noč goré poljubi rob,
 Vrší na njem skrivnostno dob,
 In veter šepetá v doline,
 Ko luna sveti na zidine.

V dolini mirno spí pastir
 In čeda v staji tam ob hiši
 Pod góro; potnik postojim,
 Šepét peres uhó mi sliši.
 In menim, da mi listov šum
 Srcé opaja in razum,
 Da čujem pevanje pobožno,
 Slovesno pol in pol otožno.

Tam góri v sto je lila src
 Mirú in sreče céla tiha.
 Vsak kamen na razpadu zdaj
 Svečán in blažen pókoj diha.
 Na góro potnik zrem molčé...
 O, tudi jaz imam srcé,
 Srcé nemirno in brez sreče,
 Srcé pokoja si želee...

Dolénjec.

V tihi dol.

Esem glasna se razlega
 Čez goré in dol,
 V srce mi globoko sega,
 Vzbujá tiho bol.

Tiho bol, sladké spomine
 Prešlih dnij budí,
 Čez goré in čez doline
 Duša hrepení.

Čez goré in čez doline,
 V rajski, tihi dol,
 Kjer spominu móč premine,
 Mine tiha bol.

Ogin.

Abadon.

Bajka za starce. Pripoveduje Nejaz Nemcigren.

(Dalje.)

III.

Samorad se po mirnem spanji prekratkih ur predrami, malo okrepčan in zeló še željen spanja. Tema je še v zrakovni ladjici, in zvezdice sijejo takisto gostó in divno-svetló kakor pred petimi urami. V skoraj nedogledni dalji se vnema žareča iskra, in iz nje na vse strani okolo rastó temnordeči in rmeni trakovi »rožoprstne« zarje. Iskra se širi in béli, in skoro zaplava polna solčna obla v divni veličavi nad neprezorno meglo, v katere valih migljá odblesek zore in solčni sijaj. —

— Kakó krasen je ta razgled! vzklikne Samorad.

— Vsakdanja reč, odgovorí Abadon, katere bi moral biti vender že vajen. Ako te pa ta pogled tolikanj zanimlje, utegneš ga uživati do sita. Treba samó, da ostaneva proti solncu na sedanji črti in da se jedino zemlja pod nama dalje suče po svojem tiru. —

— Ali je to možno? —

— Zgolj igrača, izusti Abadon ter migne z rokó.

Zrakoplov se dvigne, in solnce je visoko na obzorji; potlej se zrakoplov spustí nizdolu, in opazovalca sta zopet v popolni tēmi. —

— Nepresežna je vaša moč, rešitelj moj! izpregovorí Samorad.

Abadon odgovorí resno:

— Za moje obzorje je ta moč neznatno majhna; zakaj nad menoj vlada z železno roko višja moč, kateri se moram trepetajoč pokoriti. Za tvoje obzorje je pa moja moč tolika, da je ne preumiš: to ti je knjiga s sedmimi pečati! Ako bi smel, lahko bi se nekoliko poigral z zemeljsko óblico ali se malce pošalil, na primer, da jeden dan solničnim žarkom zaprem pristop na zémľjo. —

— Ali bi bil to strah in polom! pristavi Samorad.

— Nič vztrajnega, nadaljuje Abadon. Tistega mračnega dné bi gospodarji zemeljskih stvarij v strahu in preplahu obupavali in divjali, kesali se in molili ter z dobrimi sklepi mostili vsak svojo pot v pekel; drugi dan bi pa svoje zlé navade zopet nastavili tam, kjer so jih predvčeraj ostavili. Takšen je človek. Sicer pa ta svet tudi ni, kdo vé, osnovan kakó trdno. Videl bodem še druge in zopet druge preosnove teh na videz samogibnih in za milijone vekov namenjenih solnčnih skupin v prostora brezkončnosti; videl jih bodeš tudi ti, kadar bodeš nekoč gledal brez obmane, s katero sedaj telesnost odeva dušo tvojo. Nekoč bodeš gledal naprej in nazaj, sedaj vidiš samó nekoliko sedanjosti ali pravše, nekoliko navideznosti iz sedanjosti. Vara te celó to zvezdato nebó, ki se mu toliko diviš. Marsikatera zvezda, katere luč ti danes migljá takó žarko, ugasnila je že pred tisoč leti in se razdrobirila; in koliko novih svetov kroži po brezmejni prostranini, katerih luč dosedaj ni dospela do svetovne drobtinice, katero imenujete zemljo! Toda pustiva svetovje. Megla pod nama se niža in razpršuje, in iz nje že strmé jutranjejasni vrhovi italijanskih gorâ kakor otoki iz morske gladine. Sedaj se nosiva uprav nad ognjenikom Vezuviem. —

Samorad, ki je motril robove, v dalji storžeče iz megle, kàr osupne, ko ugleda pod seboj veliko okroglo goro v čistem solnčnem siji in na nje vrhu očrtek ognjenikovega žrela. Tudi giblje se nekaj na góri. Proti vrhu namreč je vodil siromašno oblečen, suh mož mršavega osla, in na oslu je sedél dolgopet gospod, kateri po noši in obrazovnih potezah ni mogel biti drug nego sin ošabnega Albijona.

— Glej, osel! vzdikne Abadon. Vedno gledam rad to žival: neumnorno, potrpežljivo, z malenkostjo zadovoljno; in kakó je ta žival ponižna! Oslica je nekoč nosila Bogá, oslica se je razgovarjala z Bileamom, prerokom, in petsto let že sloví osel modrijana Buridana; pa osel in oslica sta ostala ponižna, kakor sta bila prej. In če krmiš osla iz zlatih jasel, nikoli se ne prevzame, nego delal bode in delal, in ko mu privoščiš počitka, bode med plevelom in osatom modroval svoje oslovstvo. Kakó drugače prevzetujejo osli v človeških podobah, zlasti tisti, ki zobljejo iz zlatih korit! —

— Tisti uborni Italijan, ki osla vodi, pa je tudi priličen svojemu sivcu, pridene Samorad.

— Nekoliko pač, odgovorí Abadon, ali samó nekoliko. Osel je tudi odločno trmast in dolgo kuha svojo jezo. On tudi nekamo bolj samopašno ščedi s svojim življenjem in ne gré kàr na povelje v boj na življenje in smrt kakor njega bolj čislani sorodnik, konj in konjev človeški jahalec. V prebivalcih Italije, v teh zmernih, ščedljivih, ne-

umornih in vztrajnih ljudeh pa tiči tvorivo kakor za voščene takó za koščene značaje, za topoglavce in veleume, za razbojnike in svetnike, za težake in umetnike, za nizko in vzvišeno delovanje. Ti kakor človek se moraš čuditi temu národu in ga, kakor sin menj številnega, sosednjega národa, obstražno opazovati; saj te uči knjiga, da v zadnjih dvajsetih stoletjih zemeljske zgodovine ni nobena druga dežela na takó majhnem prostoru porodila toliko dušnih prvakov v vseh strokah človeške izomike in toliko velikanov, kateri so nam ostavili neizbrisne sledove svojega posezanja v zgodovino človeško. Zanimljiva je ta dežela, bodisi v svojih lepotah, bodisi v svojih razvalinah. Tukaj je rajski vrt vse Evrope; tukaj in nikjer drugje v Evropi sta Stvarnik in njega posnemalec, umetnik, razgrnila in priredila toliko krasot in čudotvorov, da je ta dežela v resnici gledališče vse Evrope, katero želi videti vsakdo in kamor hiti vsakdo, kdor le utegne. In to razkazovališče prirodnih lepot in človeških umetnin, nakopičenih iz mnogih stoletij, preseza vsako pričakovanje in vso bujno domišljijo inostranskih občudovalcev. Uprav najina bližina je slovêč koticêk svetá: Neapoli z divno okolico, o kateri pravi sam Italijan, da lahko umreš, ako si videl Neapole. Tukaj se čuva grob Vergilijev, pesnika izmed najodličnejših, kar jih pozna zgodovina. Ta pesnik je v svoji pesmi »Georgicon« prav s starorimljanskim ponosom opeval slavo Italije. Ko bi pa on sedaj vstal iz groba, priznati bi moral, da lepota in slava sedanje Italije visoko preseza Italijo njegovih dnij. Uprav pod nama, izpod osemnajststoletne kamenite odeje, vstaja Herkulanum, radovališče vseh tedanjih bogatašev: lépo mesto, čegar razuzdanost in mehkužnost je bljuvajoči Vezuvij zagrnil s pepelom in raztopljenimi rudninami. Želel bi, da pridni preiskovalci ondu izkopljejo veliko knjižnico rimskih in grških klasikov na radost učenjakov in na žalost dijakov; in še bolj bi želel, da iztaknejo vse zaklade bogastva, ki so tam zakopani, in sicer toliko, da se ž njimi pobota vsa dolgovna vsota, katera je Italijo stala sedanja združba različnih držav pod jedno povelje in jedno uniformo. — Časa imava zadosti, da površno ogledava to zemljo. Moj zrakoplov se giblje po bliskovo hitro, in kar hočeva videti, pod nama je, da le izraziva željo. Pod sabo glej Hani-balovo Kapuo; tam je védeževala kumejska Sibila. Tukaj kipí do najine ladjice gora Etna, tù doli sta izgubili Scila in Karibda nekdanjo svojo strahotnost. Tukaj sanja o stari slavi Ravéna in še vedno sloví učena Bolonja. Benetek ne vidi nihče takó lépo z Markovega stolpa, kakor jih gledava sedaj midva. Ondu se razgrinja toskanska poljana. Tukaj sloni ob bregu ponosna Genova s prekrasno Rivijero. Sedaj

plavava nad Boromejskimi osredki, ki so biser jezera »lago maggiore«, in tam zadi se kopičijo orjaški snežniki. V tem kotu pod gorami tiči ubožna deželica Rezija, kjer umirajo tvoji rojaki, kateri so se v boljših časih razprostirali daleč doli po beneški ravnini. —

— To je divno, skoraj omotično! zakliče Samorad. Potreboval bi dôkaj mesecev, da bi si v dušo vtisnil pravo podobo in znamenitost te dežele. —

— Kaj mesecev! — odgovori Abadon. Paznost in trud vsega življenja ne zadošča, da premotriš vse, kolikor se je nabralo v stoletjih plodov umetnosti in učenosti. Če te to zadovoljuje, vender vidiš samó bežečo sedanost. Jaz pa vidim poleg tega nekdanost in bodočnost, in to z drugačnimi očmi nego ti. Pa tudi tebi je možno takó gledati in opazovati kakor jaz. Če hočeš, dogovoriva novo pogodbo, da mi za nekaj časa prepustiš svoj život. S tem bi bil tvoj duh rešen teže in spona telesnosti ter sloboden proti mejam prostora in proti meri časa. Ti bi za čas pogodbe imel nekako v najemu dušne vele-moči breztelesnih bitij, kakeršno sem jaz in kakeršna so drugi duhovi. Videl bodeš z duševnimi očmi izvor in posledek vsaki sedanji réči ter spoznal, da je sploh zgodovinska sedanost samó sad in razvitek nekdanjosti. Spoznal bodeš, kakó se v ravnotežji vznášata človeška zlobnost in beda, kakó se maščujejo in vračujejo vse krivice, zmote in zamude posameznikov in celih národov; in uveril se bodeš, da je svetovna zgodovina res svetovna sodba. To bi koristilo ne samó tvojemu razumu, da se iznebiš marsikaterrega vkoreničenega predsodka, temveč tudi tvojemu srcu, da bedni položaj svojega bližnjika sodiš bolj usmiljeno, nego je navada tvojim vrstnikom. —

— Nató podá Abadon Samoradu naóčnike s steklom, na videz neprezornim, in nadaljuje: Da nekoliko pojmiš, kakó se gleda z breztelesnimi očmi, natekni te naóčnike in videl bodeš marsikaj, kar te je nekdanj zanimalo, živo pred seboj. Tukaj sta prvič dve imenitni ženski, po času dvetisoč let narazen, obe prelepi, obe Lukreciji: starejša, ki si bôde nož v prsi, mučenka je za zvestobo in sramežljivost; mlajša, ki meša strup v pijačo, ta je navzlic vsi omiki in duhovitosti razvpita nakazen vseh nepravstij. — Sedaj sta nastopila dva možá. Starejši, ki se razgleduje takó samozavestno in samoljubno v skrbnolični togi, to je slavni Ciceron; za petsto let mlajši mož, ki oskromno gleda k tlom v preprosti haljini, to je sveti Benedikt iz Nursije. Prvi je neizmerno pridno pilil svoje govore in razprave ter oblačil grško modrost in učenost v prelepo latinščino. Za to, da ga svet še imenuje, da se čudi njega jeziku in da preučuje njegova dela, mora pa zahvaljati

samó drugega in njegove učence, ki so varno hranili in zvesto pre-
pisavali stare klasike. Red pa, katerega je ustanovil tihi Benedikt
Nursijan, važen je za prosveto zapadne Evrope gotovo toliko kakor
ves slavni Ciceron. — Sedaj se predstavljajo štirje pesniki iz Italije,
ki so vsi dosegli svetovno slavo. Prvi je Horacij, ki je znal ob petji
modro in udobno živeti kakor malokateri pesnik. Drugi je Ovidij, ki
je hotel poleg petja tudi pesniško živeti; zatorej ga je tedanja cenzura
pregnala v tedanjo Sibirijo pri mrzlem Črnem morji. Tretji je Dante,
ki je v nehvaležni domovini izgubil vse »darove Pluta« in bridko tožil,
kakó žalostno je góri in dóli stopati po gladkih stopnicah hladno-
srčnih mogotcev. Najmlajši je Tasso, mož, ki se baje nikdar ni smijal,
ki je goreče ljubil ledeno devico, ki je moral prvo hvalo in slavo
svoje epopeje poslušati skozi omrežje temne ječe. Napósled so ga
hoteli na Kapitolu slovesno venčati; toda blaga usoda je odločila, da
se pesniku, ki ni pel za svoje vrstnike, temveč za vse pozne rodove,
spodobi lovorika na grob in ne na živo glavo. — Tam na stráni
stojita možá, katerima je višja usoda posodila svoje zemljo ravnajoče
žezlo. Starejši, ki si popravlja gubé na svoji togi in lovoriko, krijočo
plešo na glavi, to je Julij Cezar; drugi, majhen mož z napol zapeto
suknjo in z obnošenim klobukom, pa je Napoleon Bonaparte. Oba
sta bila genijalna preosnovatelja svoje dóbe; a prvi je bil srečnejši:
bodalca zarotnikov so ga podrla, ko je bil na vrhunci svoje moči in
slave. Napoleon je bil pahnjen z višave in je potlej premišljal izgub-
ljeno svojo slavo na samotnem otoku sredi oceana, kakor bi hodil
sam sebi za pogrebom. Glej krdelo drugih Italijanov, ki so bili v roki
zemeljske usode človeštvu ali blagoslov ali šiba . . . —

— Preveč je, gospod, seže Samorad Abadonu v besedo. Podoba
podí podobo, in takó se mi sučejo v domišljiji, da vsak poznejši prizor
izbriše sled prejšnjega. Dovolite, da si nekoliko odpočijem. Potlej pa,
prosim pokažite še tisto večno mesto, kamor drže vse ceste. —

— No, Rim, odgovorí Abadon počasi. To mesto mi ni sósebnó
priraslo k srcu. Imel sem ondu nekđaj ogromno veliko služabnikov.
Tudi sedaj štejem v Rimu več častilcev in tlačanov, nego bi marsikdo
sodil. Služijo mi v vseh stanovih vedoma in nevedoma. Celó pod
talarjem in nunsko pečo marsikatero srce gorí záme, ko pošiljajo usta
molitve k nebu; vender — saj véš, kakšno je razmerje in kdo sem
jaz — moja moč je tú dóli omejena. V tem mestu stoluje moj naj-
večji zemeljski sovražnik, s katerim bijem néprestan boj. Čestokrat
ga stiskam in premagujem, napósled pa zmaga on. — Tukaj pod sabo
imava torej Rim; ti pa pazno ogleduj, kar se razodeva tvojim du-

ševnim očem. — Okolo kalne Tibere se prostirajo pašniki, in na tistih sedmih brdih stoji šuma, tū in tam presekana. Delajo se neznatni okopi okolo koč, stesanih od debelih brun. Tū umira krepak mladenič v krvi in práhu, in noga čvrstega mladeniča mu stoji na prsih. To je Rim za svojega početka, oškropljen z bratomorno krvjó; in to Kajnovno znamenje je Rimu ostalo. Nikjer ni pila zemlja toliko bratovske, toliko nedolžne krvi kakor na tem prostoru . . . Preskočiva tisoč let in pogledjva Rim v njega veličavi in krasoti za rimskih cesarjev! Tukaj gledaš izprevod, kakeršnega je vzmogel samó Rim, prvo mesto tedanjega svetá: triumf cesarja Avrelijana nad kraljico Zenobijo. Ta lepa, grško-izobražena, duhovita in srčna žena je v palmovi zelenici sirijske puščave ustanovila čarobno lepo mesto, Palmiro, in modro carovala bogatim deželam. Sedaj je na sramotnem vozu, uklenjena v zlaténe verige, podana sramočenju in ogrdi pijane drhali, in pričakuje nečastno smrt po krvnikovem meči. Tam se pelje ponosni triumfator Avrelijan v cesarskem sijaji, in vnuki pozabljenih Katonov in Brutov se mu klanjajo, kakor da časté božje bitje. Ali nad vso to nečimerno bliščobo visí tančica bojazni pred nekovim neznanim prevratom. Prav ta cesar je dal »večno mesto«, dosedaj varovano s tisoč in tisoč štiti hrabrih junakov, ograditi z močnim zidom, dolgim nad tri milje, kakor bi slutil, da se dvigajo mladeniški národje v daljnem vztoku na zmagovito preseljevanje v čarobno Italijo. A večjega sovražnika je gojilo mesto med svojim ozidjem! Glej ondu v temnih katakombah tihe, preganjane, a neustrahovane možé, vnete oznanovalce nove vere ljubezni, kakó podkopujejo stebre trohnečemu Rimu! Napósled se je utrgal brez rok tisti kamen Danijela preroka. Kamen je zadel ob »silovoželéznonogega« velikana; velikan je padel in se razdrobil; kamen pa je vzrasel v veliko goro. Bujno je zacvelo krščanstvo, porošeno s krvjó svojih mučnikov, in je preobraslo stari svet in vse velikanove razvaline . . . Preskočiva tisoč in okolo sto let. Glej nov prizor! Mesto je manjše in oskromno. Izpremenila se je stara slava v bajke, stari gradovi v razvaline, in svetišča odstavljenih bogov v cerkve nevidnega Bogá. Samó ljudje so ostali zlobni, brespametni in bedni kakor nekdaj. Ondu vidiš možá silovito ubitega. Razdivjana, nahujskana drhal vlačí njega truplo po cestnem blatu. Sedaj so truplo sežgali na grmadi in raztrosili pepel po vetru. Ta mož je Nikolaj Lavrenčič Gabrini (»Cola di Rienzi«). On je prosto ljudstvo, čegar sin je bil, otél nasilstva mogočnih, nenasitnih plemenitašev; potlej je modro in pravično vladal in izkušal obnoviti moč in slavo nekdanje rimske ljudovlade. Rimljanom, rojakom, pa se je

napósled zazdelo, da je njega vladanje preželezno. Naveličali so se reda in slobode; svojemu možu so vzeli vlado in življenje; sužnosti vajene tilnike so pa zopet sklonili pod jarem, katerega jih je bil otél sam Cola di Rienzi . . .

Nov prizor! To je denašnji Rim, ki po svojih stavbah in nepreglednih zakladih učenosti in vseh možnih umetnostij daleč preseza Rim nekdanjih cesarjev. Tukaj ti je najočitejša cerkev Svetega Petra, ta najznamenitejša, najveličastnejša stavba vse vaše zemlje. Kupolo, ki takó ponosno kipí proti nebu, zgradil je v drznoveličanstvenih razmerah Michelangelo Buonarrotti, veleum v staviteljstvu, kiparstvu in slikarstvu ter zajedno sloveč pesnik in preblag značaj. Ne poznam takšnega velikana v zgodovini. Vender se je morebiti tudi v tvojem oskromnem národu porodil sinko, ki bi bil dosegel tega dušnega prvaka. A tvojemu rojaku Rojenice niso bile naklonjene. Imel ni takó imovitih roditeljev, take vsestranske izobraženosti in takih duhovitih družabnikov kakor sloveči Italijan; tudi ne takó bogatih podpornikov, nepristransko vnetih za umetnost, kakeršni so vzajemno tekmovali v prvi polovici šestnajstega stoletja v dični, bogati Italiji . . . Poglej napósled Rim, kakeršen bode méni nekda najbólj ugajal. —

— To je grozno! zakliče Samorad.

— Nič groznega, odgovorí Abadon hladno. Vrší se samó zakon prirode! Na tej zemlji mora kakor vsak národ takó vsaka pokrajina dospeti do možnosti popolnega razvitka. To vse se godí počasi in z najpreprostejšimi pomočki. Nemci želé, da bi se ves svet sukal okolo Berolina. Ta želja se jim izpolni takó točno, da bode tičal severni tečaj zemeljske osí uprav na mestu, kjer stóí sedaj Berolin. Ko se bode takó zemlja sukala okolo Berolina, ležal bode nad Rimom težák, debel ledeník, ki z mrzlo odejo zaduší vso kulturo evropsko. Toda ledena skorja bode počasno lezla z višav v novo severno mórje in tiščala, trla, drobila in gladila vse te velikanske kupole, stebre in kipe, vse te krasne palače in gradove z jeklenimi oklepi, ki si jih videl trenutek prej. Ko se potlej zemeljska ós premakne drugam in vzkálí novo življenje v zopet otaleli Evropi — (ali kakor že se bode tedaj imenovala), onda bode nov učenjak določil stališče nekdanjega Rima in zapisal v svojo knjigo, da na prostoru sedmih brd, ki so nekda slovela tisoč in tisoč let, ni našel drugega nego raván strjene naplavnine in nekaj skalnatih obronkov raztalelega ledeníka. Ali želiš morebiti videti Italijo, kakeršna bode po bodoči ledeni dóbi? —

— Hvala, gospod! Če gledam to ledeno grobje in mislim, kaj vse krije pod seboj, onda me mine vsa želja zvedeti, kaj pride pozneje. —

— Tudi prav, nadaljuje Abadon. Te prizore, zapomni: posamezne prizore, iztrgane brez zveze iz nekdanje, sedanje in bodoče Italije, razgrnil sem ti zató, da nekoliko čutiš, koliko koristnejši je za resnico in za razbistrovanje okornega človeškega uma samovid nego mrtva, ponajveč nedostatno in pristransko pisana knjiga. Takó motrim jaz zemlje in njenih prebivalcev obraz in zgodovino; in mēni, ker me ne ovirata čas in prostor, vidi se vse istočasno, vse v zvezi, in vzrok mi je takó jasen kakor učinek. Mlad si še in potreben mnogega uka, ker tvoja dosedanja veda je zgolj neurejena zbirka odlomkov brez notranje zveze in kopica človeških izmišljotin, ki jih iz navade jemljete za resnice. Ne vém, doklej bode trajala najina pogodba; ali sedaj ti je dana prilika, da se za nekaj časa iznebiš bremena svojega telesa. Kadar več ne bodeš vezan na prostor in čas ter na potrebe in želje svoje materijelne polovice, onda bodeš gledal vse človeške vede, vse razmerje zemeljsko in zgodovinsko sestavno, istinito in na svoje oči ter dobil za vse življenje zadosti take vednosti, ki te ne bode varala, in takih izkušenj, ki te ne bodo bolele. —

— Iz srca rad poskusim to, izpregovori Samorad razvnet in ne spoznavši, da je to teženje Abadonovo na višjo omiko zaničevanega človeka morebiti vender nekoliko sumnjivo.

Nató Abadon: Torej dobro! Mož beseda. Ugoden čas za to pogodbo že izbereva potlej. — Sedaj pa ostaviva Italijo in ne opazujva samó. Treba bode delati, in baš pod nama je temu jako pripraven prostor. To je zabavišče in igrališče Monako, mēni najprijetnejši prostorček v Evropi. Tukaj posebna vrsta ljudi vedno sili pod mojo oblast; olikano sleparstvo in najbolj bedasta strast delujeta zložno záme, ne da bi mi trebalo vabiti ali nastavljati mrež. —

Ladjica se zadene zemlje. Popotnika izstopita, in Abadon zvije ladjo in zrakoplov, da vse ni večje od navadnega robca. Potem stopita v ličen nov dvorec na strmem bregu tik mórja, kjer ju vzprejmejo bogato oblečeni strežniki, kakor bi ju bili baš pričakovali. —

Kadar začujem ime Monako, spomnim se Rusije. Obe ti državi sta absolutni monarhiji: in to sta najmanjša in največja država v Evropi, kakor bi hoteli dokazati, kakó resničen je rek »Les extrêmes se touchent«. Najti je tudi razliko: Monako ima razvpito igralnico; taki pa prostrana Rusija nima mesta. Ako bi pa Rusija dopustila táko igrališče, vender bi ta razlika ne prestala. Onda bi vse evropsko oziroma židovsko časopisje — katero se rado nazivlje šesto velesilo — jednoglasno napadlo véliko Rusijo, oponašajoč ji, ka je sramota za devetnajsto stoletje, da dopušča v svojih prostraninah takó ostudno

varališče in takó premišljeno morišče, in klicalo bi novo križarsko vojsko na barbarsko Rusijo. Monako pa je majhna državica in se celó proti migljaju ne more braniti; zato je ji šesta velesila izkazuje milo plemenitodušje in — molči.

Samorad sedi z Abadonom pod verando krasnega dvorca na skalnem bregu visoko nad morjem in pase zajedno želodec in oči. Za želodec je skrbel francoski kuhar. Pravi francoski kuhar je ponosen umetnik, ki uvažu je, da bi svetovna zgodovina imela drugače lice, ako bi francosko-izobraženi kuhar ne znal možem, ki varé človeško zgodovino, o pravem času zvariti prave jedi. Tak kuhar tudi poudarja, da so Nemci premagali francoskega vojaka, nikdar pa ne francoskega kuharja, in da celó najpristnejši Nemci, naj je njih zibelka tekla ob Savi ali Vltavi ali ob Rdečem morji, kadar si napravijo sijajno pojedino, nemško telesnost svojo krepčajo z izdelki francoskega kuharja in da njih pratevtonska nprav kàr nič ne razdivjá, ker ima jedilni »menu« samó francoska nazivanja.

Takšen kuhar je stregel Samoradu. Če nemški jezik nima besed za naznamenovanje francoske kuharske umetnosti, kamoli naj jaz povém v slovenščini, kaj se je jedlo in pilo. Samó toliko vém, da sta Samoradov zadovoljni obraz in vidna slast pričala, kolik umetnik je bil kuhar.

Jednako trda mi gré s popisom Samoradove očesne paše. Če rečem, da se nad njim razpenja južno nebó v jutranji krasoti, da se pred njim razgrinja brezkončno mórje in zadi za njim zeleno gorovje, ne povém več nego toliko, kolikor vsak prvošolec lahko posname iz svojega zemljevida. Več pa ne morem povedati, ker se tudi moje znanje tega mesta opira samó na mrtvo črko. Naj zabeležim torej samó Samoradove vtiske ali njega čustva; in to je za človeka, ki zná pre-sojati, tudi nekaj.

Samorad je modroval blizu takó-le: To okolico sta skupno vtelesila pesnik in modrijan. Pesnikova živa domišljija je ustvarjala, modrijanova umna roka pa je razpostavljala, da ni nikjer preveč, nikjer premalo, nikjer predivno, nikjer prepusto. Ako bi mogel pozabiti svoje skrbí in želje neutolažnega srca, izrekel bi samó to prošnjo: Življenje mi zastani, da se nagledam, naužijem teh radostij! —

Samorad se umakne v svoje sobe. Tam mu prinese mlad strežnik kopico časnikov in ga vpraša v čisti slovenščini, ali si želi gospod še drugega razvedrila?

Samorad se prijetno iznenádi, da je slovenščina pridrla celó v Monako. Strežnik pa izusti, da je Samoradov nekdanji sošolec Živko

Tratilek in da je nad vse srečen, ker bode stregel blagemu gospodu Veselinu. Ta mu podá roko in mu zabiči, da med njima za sedaj ni drugačnega razmerja nego dijaško-továriškega, in nadaljuje:

— Kakó moreš govoriti o sreči, nesrečnik? Nekdaj si se ustil, da bodeš izbiral med ministerskimi portfélji in škofovskimi mitrami, ki ti bodo na ponudbo; sedaj si pa vtaknjen v strežniško livréjo. —

— To bi samó po sebi ne bilo takó hudó, odgovori Živko Tratilek. Minister tudi služi in streže, samó da se njega oprava ne zove livréja. Lahko se tudi v svoji službi gibljem prosteje nego škof pod mitro. Vender me je sram te livréje, ki mi očita noč in dan, da sem zapravil svojó bodočnost. —

— Žal ti je torej! Kesanje je začetek dobrih sklepov. Ali so te morda tuja vrata že dosti izučila in utrdila, da bi mogel nadaljevati ondu, kjer si nehal, in ne nadaljevati takó, kakor si začel? Živo se spominjam, kakó premeteno si védel vselej najti pravo gostilno za dijake; kakó premišljeno in dostojno si igral vsako igro, da si bil res »magister omnium ludorum«, kakor smo te nazivali; kakó si bil ne-umorna duša vsaki dijaški zabavi; kakó si se prebrisano in srčno ogibal nadležnih Manihejcev in kakó predrzno si lovil ob konci se mestra podpisov záse in za druge pri profesorjih, katere si jedva poznal po obrazu. Napósled te vzame noč, in nismo te videli ne v kavarni ne v društvu — na vseučilišči te itak ni iskal nihče — in brali so opeharjeni Manihejci v časopisih, da si za naglo boleznijo legel pod travo. Pogrešali smo delj časa žive tvoje veselosti in tvojega prirodnega humorja; končno pa nam je bil tvoj spomin svarilen vzgled, kakó se ne zlorabljal dijaška sloboda. —

— Žal, bilo je takó! V gimnaziji sem bil pri roditeljih kakor v škatljici. Ko sem prišel na Dunaj, bila je škatljica razbita in mene je omamila nova, neznana sloboda. Letal sem kakor véšča v luč, dokler si nisem osmodil perutij ter bil vržen na smetišče; in tam sem sedaj. —

— Ali bi se mogel ohrabriti, da se zopet vrneš h knjigam? —

— Ohrabil bi se, ali s čim, ko nimam beliča pod palcem? —

— Če. ni drugega zadržka, z belíci pomorem jaz. Tukaj ti je pettisoč frankov. To ti zadošča, če bodeš količkaj priden in varčen. Ako ne bodeš, padeš sevéda zopet na smetišče in dopolniš podobo svarilnega vzgleda. Po denarjih ne bodem jokál, pač pa po tebi. Sedaj pa čim prej ostavi to nepristojno službo; sleci livréjo in obleci novega človeka ter glej, da skoro kàj začujem o tebi, kar bode v čast tebi in národu, ki potrebuje takó bistrih glav, kakeršna je tvoja. —

Samorad našteje pettisoč frankov. Živku Tratilku se porosé očí, in roko hoče poljubiti nepričakovanemu dobrotniku. Objameta se in poljubita, Samorad pa mu za slovó pridene še tisoč frankov. Strežnik-prijatelj odstopi.

Samorad Veselin se zamisli v tisto sebehvalno zadoščenje, katero čutimo takó radi, kadar smo dejanski izkazali ljubezen do bednega bližnjika. Priznal si je sicer, da je bil dobrončen samó s tistim denarjem, katerega so mu na povelje v róko stisnili služni duhovi; vender dobrončna misel je bila njegova, in to je tudi nekaj. Obhajal ga je mili spomin na prijetna leta dijaškega življenja, in živo so mu stopili pred očí dvojni nesrečni dijaki. Prvi so tisti, ki npravno prepadejo za veterinjaštvom, breznačajnostjo in razuzdanostjo ter pridejo napósled namesto v svetišče na smetišče. Ti so zločinci zoper zdravo pamet in človečanske vzore. Tem ni pomagati. Drugi pa z žilavim naporom premagujejo vsakdanjo bedo in vsakdanje izkušnje ter izobražujejo svojega duhá in bogaté svojo vedo na kvaro rahlega života. Od svojih prihodnjih let nekako izposojujejo, da si ohranijo mladost: to so tisti vse častí vredni, marljivi, značajni mladeniči, katerim so Rojenice v zibel položile za hojo skozi življenje — beraško palico. Tak predujém od negotove starosti, da se ohrani stiskana mladost, pa zahteva hudih visokih obrestij. Neizprosna Morana potérja te obresti, in kdor jih ne vzmore, temu vzame mladost in zajedno tisto starost, katero si je dijak slikal takó idealno, v mladostnih zlatih upih tolažeč svoje vsakdanje siromaštvo. Koliko blagih mladeničev z nebeškimi darovi duhá je vzelo nebó k sebi! Bogato nebó jih ne potrebuje, toda potreboval bi jih in bridko jih pogreša ubogi národ!

Teh mladeničev usodo je premišljal Samorad in ugibal, kakó naj pomaga temeljito in za leta in leta stanovito, ko razpolaga z nepresežnim bogastvom. Kàr nekdo pretrga njega osnove. V sobo stopi suh, póstaren gospod, pustega obraza in olikanega vedenja. Samoradu se tudi predstavi v slovenščini. Po običnih ogovorih in drugih malenkostih dovoli Samorad zgovornemu prišlecú, da pové čudne svoje dogodbe in svojo vážno željo.

Suhi gospod pripoveduje:

— Očín dom mi je bil na lepi kmetiji ob koroški meji. Mater sem izgubil, ko sem bil še v zibelki. Otec so mi umrli, ko sem bil v šestem letu, in so ostavili dobro kmetijo, mlado vdovo in tri dečke: jaz sem bil od njih prve žene, óna dva od druge. Očetova vdova me je črtila, kakor le more črtiti mačeha. Nekoč smo vsi trije dečki

zboleli za črnimi kozami. Žena je dobila pri sloveči konjedérki mazilo, ki baje gotovo pomaga. Namazala je s tistim mazilom svoja otroka, mēni sevēda ni privoščila tega leka. Onadva sta umrla, jaz sem ozdravel. Mačeha se je omožila, in dobil sem k pisani materi še hujšega očuha. Mēni, raztrganemu, lačnemu pástorku, godilo se je hudo v domači hiši; toda rešila me je dogodbica, ki je bila odločilna za bodoče moje življenje. Dovolite, da jo povém. Naš sosed, mojega rajnega očeta bratranec, povedal mi je, da mu nekdo krade buče z njive. Jaz, dôkaj bister deček, rečem mu, naj vtakne nekaj bucik v buče na njivi. Za nekaj dnij pogine moji mačehi svinja, katero je pitala za praznike. Ko svinjo razparajo, najdejo, da je poginila za požrtimi iglicami in bucikami. Sosed ni držal jezika za zobmi. Zató sem bil potlej jaz grozovito tepen; ušel sem z dôma, in sosed, sorodnik moj, vzel me je k sebi. Tam se mi je godilo prav dobro, ker niso imeli svojih otrók. Ali ta sreča je bila kratka. Osramočena mačeha se je zaklela, da mojemu krušnemu očetu povrne dogodbo z bučami, bucikami in svinjo, in ta hudobni naklep je skoro zvršila. Moj rednik je imel na Koroškem dobro trgovino z živino, žitom, slanino, in večkrat ga ni bilo ves teden domóv. Nekoč, ko je takisto odpotoval za trgovino, pošlje mačeha neznanega Korošca na njegov dom. Ta človek, ki ga nismo videli ne prej ne pozneje, pripoveduje krušni moji materi, da ima nje mož nekje v Korotanu šestletnega sina, za katerega je dosedaj vestno skrbel. Že pol leta pa ni poslal niti pripeljal ničesar. Torej je prišel Korošec vprašat, kakó in kaj? Na ta pomenek je Korošec odpeljal dôkaj platna, sukná, moke, sočivja in suhega mesá za koroškega otroka; toda odnesel je od hiše tudi zakonski mir, ki je vladal v nji vzgledno nad dvajset let. Toliko da je prišel moj krušni oče domóv, že mu je bila ustavljena vsa trgovina na koroško stran. Mož se je pač rotil in zaklinjal, da nima nikjer nezakonskega otroka; ali ker nikakor ni mogel izpričati, da se v dvajsetih letih svojega zakona nikoli ni pečal z nobeno žensko tam v prostranem Korotanu, onda ni bilo zbadljivim vprašanjem in glasnemu očitovanju ne konca ne kraja. Ker se mu je vedno oponašalo, da bi bilo bolje, če ima na dômu svojega sina s Koroškega nego mene, tujega páglavca, naloži me napósled na voz in me odpelje v mesto, k sorodnemu gospodu župniku, ki je tam užival svojo penzijo. Tedaj sem se za vse žive dni poslovil od domače vasi, od priljubljenih lav in pašnikov. Pri sorodnem starem gospodu se mi je godilo prav dobro, samó kuharica, ki je služila gospoda nad trideset let, gledala me je pisano. Pri gospodu sem stanoval, ž njim jedel in pil ter ga

vodil na izprehode. Gospod je bil sicer na pol slep, toda duh mu je bil vedno bister; lepó me je učil in svaril ter gledal na to, da sem v gimnaziji dobro napredoval. Za vsako dobro izpričevalo sem dobil lepo darilo in videl sem na svoje oči oporoko, v kateri je izrekel, da po njegovi smrti mēni pripade vsa njegova ostalina razven nekaterih neznatnih volil. Gospod je zbolel, dolgo bolehal, in napósled se mu je um omračil. Ko neko noč bedim pri njegovi postelji, pridejo tuji ljudje in vse poberó, odnesó in naložé na vozove, kar se je dalo premekniti. Takó so izginila tudi vsa darila, ki sem jih bil prejel od gospoda za svoja dobra izpričevala. Tisto noč je gospod umrl ali od gladú ali od nedostatne postrežbe. Ko sem mu zatisnil oči, ostal sem samcat in bil vržen od obile mize in tople peči na mrzlo, trdo cesto. Dedovine za gospodom ni biló; kuharica, ki je vse poplenila, trdila je celó, da ji je gospod ostal dolžan nekaj stotin zaslužka. — Usmilili so se me blagi profesorji, dobil sem dobro plačane učne ure ter se z vedno dobrim uspehom preril do osme šole in blizu do zrelostnega izpita. Onda me zopet zadene nesreča kakor strela iz jasnega néba. — Izprehajal sem se o mráku za reko. Ljudje kličejo, da je nekdo padel v vódo in da se utaplja. Ko to slišim, zakadim se v reko in po težkem naporu priplóvem k bregu z možem, ki je bil že na pol na ónem svetu. Ljudje so se radostno drevili k vódi in me hvalili na vso moč. Pogledam rešencu natanko v obraz in vidim, da sem otél možá, katerega se je vsakdo ogibal zaradi njega podlega značaja. V svoji ošabnosti in v mladinski nepremišljenosti torej zakličem: Ako bi bil vedel, da je v vódo padel ta slepar in nemčur, ne bil bi zánj tvegál svojega življenja. Vsi, ki so to čuli, rekli so, da sem prav govoril. Toda bili so tedaj ostri časi za dijake, in mestni redarji so si zapomnili moj rek. Rešenec me je tožil zaradi žaljenega poštenja, jaz pa sem bil obsojen, in uprav pred zrelostnim izpitom so me izpodili iz gimnazije. Zopet sem bil pahnjen na cesto in šel po svetu, ne imajoč drugega v žepu nego obično uradno darilo petindvajsetih goldinarjev za rešitev življenja. Ker sem bil dober pevec, dober besednik, lep krepák človek, ugibčen in jak telovadec, mislil sem, da mi pri gledališči vzrastó lovorike. Pridružim se torej neki glumaški družbi, in précej prvi večer sem moral stopiti na oder. Naloga mi je bila, nekega igralca spraviti s pozorišča. Glumáč, ki je bil tisti večer reditelj, pokazal mi je izza kulis igralca, ki naj bi začutil mojo pest. Reče mi blagovoljno: Ne kaži bojzljivosti prvega nastopa; krepko' primi možá in dostojno ga ponesi za kulise. Stopal sem čez oder kakor nekđaj Julij Cezar, ko je šel čez potok Rubikon. Primem pokazanega igralca za ráme. Ta

mi zašepeče na uhó, naj primem drugega. Jaz pa v popolni zavesti umetniške svoje naloge zgrabim možá čez pas, in čím bolj se brani, tem krepkeje ga nesem raz oder. Občinstvo je ploskalo, kričalo, zvižgalo, in zavesa se je morala spustiti. Še tisto uro sva bila iz glu maške družbe izbacnjena jaz in tisti glumáč, ki je mēni, menda nalašč, zaznamoval napačnega igralca. — Oni večer, ko sem nastopil takó vrlo, bil je v tistem malem mestu med poslušalci naše usodne glume učen čudák kemik ali alkimist. Ta se je zanimal záme, dal me poklicati prédse, izprašal me, kaj vém in znam; in napósled me je vzel v službo. Imel nisem drugega opravila nego molčati kakor zid, pri učenjakovem delovanji časih pomagati in pustiti, da je mož na mēni poskušal učinke čudovitih svojih kapljic in zvár, katere je izumljal za izboljševanje in podaljševanje človeškega življenja. Nekamo čudno sem gledal, ko mi je povedal, da me bode rabil za take poskušnje, za kakeršne rabijo drugi učenjaki žabe, pitome zajce in cucke; toda sila kôla lomi. Vender nikoli mi ni bilo žal, da sem našel tega gospoda. Živel sem prav bohotno in imel dosti denarja in prostega časa; povsod se je ponujalo razveseljevanje živahnemu, čvrstemu mladeniču. Naučil in navadil sem se opreznosti po tolikih nesrečah, katere sem prebil, in vedno sem se ravnal po nauku: Ogenj mladosti bodi tak, da žerjavica ostane za starost. Po gospodovem navodilu sem se veliko učil, sósebnó francoščine, ki je bila učenjakov máterin jezik. Rad je z menoj govoril tudi angleški jezik, kateremu je bil popolnoma vésšč. Bil vam je pa tudi sila učen in izumljiv. Za njegovimi kapljicami, kakeršne so pač bile, videl sem takó bistro, da sem poznal človeka do milje daleč; samó vohaje sem razložil jeklo od železa; slišal sem pretok sokov v zéli; zapomnil sem si káj hitro brez truda in za več dnij célo pôlo tesno napisanih števílk in neznanih besed; po več dnij zaporedoma, in ne da bi mi opešale močí, prebil sem brez hrane ali spanja. Bil sem pa tudi, kakeršna je pač bila kapljica, slep ali glu h ure ali dneve zaporedoma; nisem čutil, nisem se genil, in zraven sem bil zavesten ali nezavesten, sivolàs in zopet črno làs, slaboten kakor starček in zdajci zopet čvrst kakor po navadi. Mož me je strogo opazoval in po izkušnjah na mēni popravljál skrivnostne svoje leke. Ta čudák je znal tudi z elektriško vročino in uporabljujé nekovo drugo snov, katera mi je pa vedno ostala tajna, iz preprostega lipovega oglja topiti čiste demantove kristale, kakor grah debele. S tem gospodom sem se z Dunaja, kjer sva bila okolo tri leta, preselil v njega rojstveno mesto, v Pariz. Ondu je moj gospod prodajal svoje demante in skrivnostne leke ter v malo letih neizmerno obogatel. V Parizu sem se s posredovanjem

tega gospoda seznanil z indijskim knezom, sorodnikom glasovitega indijskega upornika Nana-Sahiba. Moj novi znanec je bil izboren poznavalec demantov, katerih je imel toliko, da so bili vredni več milijonov frankov. Prijal sem mu po svojih vednostih, po bistrem umu in po premissljivi odločnosti. Ščasoma sva se popolnoma sprijaznila; jaz kakor sin národa, ki igra v svetovni zgodovini bolj trpečo nalogo, on, kakor plemenit sin velikega národa, kateremu so Angleži baš tedaj (bilo je leta 1859.) zmagovito stopili na tilnik. Knez je črtil Angleže iz vse svoje duše; moj gospod kemik pa, iskren, ognjevit Francoz, tekmoval je z indijskim knezom v tem globokem sovraštvu. Naredil je knezu ogromno vrednoto demantov, da bi mogel ugonobiti angleško gospodstvo v Indiji in takó vso preveliko moč neznosno ošabne Anglije. Napósled popustí indijski knez svojo obitelj v Parizu in se napoti skrivaj in po ovinkih v Indijo, da bi tam podpisnil in vnel vstanek nesrečnih svojih rojakov. Jaz, mlad in željan poskusiti kaj imenitnega, pridružil sem se knezu, in bil sem mu tajnik in blagajnik. — Nesumnjivo dospeva v Belučistan. Tam najde knez v vélikem mestu Kelatu mnogo indijskih velikašev, katere s svojimi demanti in z mojo zgovornostjo pridobi za namerjani upor. Tiho in ostražno se zberemo v himalajskem prigorji tik angleškega posestva in ko se čutimo dosti močne, udarimo oprezno in krepko čez mejo proti mestu Delhiju, kjer je bila sredica najhujših črtilcev angleške oblasti. Ali tudi Angleži so se pripravljali na tihem, kakor bi jim bil kdo izdal naš naklep. Za malo tednov smo bili kakor miš v samopadki in nismo mogli ne naprej ne nazaj. Okolo in okolo se je zbirala in proti nam pomikala močna angleška vojska. Moj knez je slutil, da ne bode nikdar več videl žene in dece v Parizu. Brezupen ukaže, naj mu izkopljejo globoko jamo v skalovitem zatišji ne daleč od našega tabora; jaz sem pa moral natanko načrtati svet in léžo tiste jame. Potlej so knezovi sužnji prinesli in tam zakopali železni zaboj, v katerem je bilo več milijonov frankov vrednosti zlatnine, biserov in dragih kamenov — knezov poslednji imetek. Zakopali smo zaklad varno in nesumnjivo. Ko pridejo nosači in kopači v tabor nazaj, dá jih knez usmrtiti. Takó sva védela za zaklad samó jaz in knez. Naročil mi je, naj ostanem v taboru in naj potlej v mirnem času izkopljem zaklad ter ga prepeljem v Pariz k njegovi obitelji. Ako je več ne najdem, bode pa zaklad moj in porabim naj ga za prospeh slobode in omike. Nató je knez s svojimi tovariši udaril na angleške prednje straže, da bi našel častno smrt v boji za slobodo. Angleži so ga ujeli živega in potlej usmrtili, kakor jim je bila tedaj navada. Ujetnike so povezali

pred kanone in jih razstrelili na drobne kósce. Mene najdejo zmage pijani Angleži v zapuščenem taboru, vzamejo mi vse dragocenosti, kar so jih našli pri meni ter me vtaknejo v ječo in potlej v vojaško suknjo. Deset let sem jim robotal in prebil, sam Bog vé, kaj. Napósled se mi posreči, da uidem in se vrnem v Pariz. Ondu zvem žalostno novico, da je moj blagi učenjak že davno umrl. Verjetne priče so mi povedale, da je bil njega smrti kriv moj naslednik v službi, ker ni znal molčati. Trgovci z biseri so zvédeli, da kemik dela demante po vednostnem poti; zatoorej so se zarotili proti njemu. Dali so ga zavratno umoriti, da ne obubožajo in da se skrivnost pokoplje ž njim vred. Oh, ko bi bil kemik védel, da ga čaka taka smrt, gotovo bi me ne bil pustil v Indijo; jaz bi pa sedaj sam znal delati demante! O ženi in otrocih indijskega kneza sem zvédel, da so se v Parizu otrovali vsi zajedno, ko so dobili poročilo, kakó se je končal vstanek in kakó je umrl ljubljeni knez. — Takó mi je pripadlo ogromno imenje; samó seči nisem mogel po njem in dolgo sem se koril z lakoto in boleznijo. Potlej sem dobil službo pri ruskem knezu in se preselil v Monako, ko je knez kupil ta dvorec, v katerem imam sedaj čast govoriti z vami, blagi gospod. — To je vsa moja zgodovina, in v nji smem, ako me zaupanje do vas ne vara, uprav danes zabeležiti usoden dan in srečen obrat. Tisti milijoni, ki leže meni zakopani v dolinici pod Himalajo, rojé mi vedno po glavi. Čas je sedaj miren, Angleži strogo vzdržujejo red in občo varnost, po severni Indiji so razpete železnice; do zaklada ni daleč, in pot je varen kakor nikoli prej. Vi, blagi gospod, vi ste moj rojak, in kakor mi je ravnokar povedal odšli strežnik, milosrčen mož v presrečnem denarstvenem položaji. Kakó lahko bi mi založili nekaj stotinjakov, da si izberem zanesljivih pomočnikov, da izkopljem zaklad in ga napósled hvaležno položim pred vas. Star sem in slaboten. Kolika izguba bi bila, ako skrivnost o zakladu za vso večnost léže z mano vred v grob! V vaši roki je sedaj ključ do mnogo milijonov. Meni odrinete nekaj malega, da prebijem tisto mrvico dnij, kar mi jih je morebiti še prisojeno, in potlej ponesem vso skrivnost s seboj v grob. — Vi bodete razpolagali z nepreštevni bogastvom na korist svojega ljubljenežga národa, podpirali občekoristna podjetja, oživljali blagodejna društva, pomagali na nóge učenosti in umetnosti ter si zaslužili čast in hvalo osrečevanežga národa kakor nihče pred vami! —

Suhi gospod umolkne, kakor bi bil utrujen. Samorad je pazno poslušal povest, ki se mu je videla nekamo vztočno-basniška. Ko pa je pripovedovalcu končno pogledal v žareče oči in razvneti obraz,

verjel je vender, kar je slišal. Odslovil je gospoda, češ, da založi potrebne novce in sam ž njim odjadra v jutrove dežele, kakor hitro mu dopusté okoliščine. Res se mu je zazdelo, da bi bilo koristno, za nekaj mesecev odpotovati v inozemstvo, le da prej nekoliko uredí domače svoje stvari, kolikor je treba zaradi máterine smrti, in da se prej dogovori s Cvetáno zaradi njiju poroke, katere sedaj ne ovira nobena zapreka. —

Že se je namenil, da se velí prenesti domóv, kàr začuje Abadonov malomarni glas:

— Kakó ti je, mladi prijatelj? —

— Toži se mi, gospod, odgovorí Samorad. Takó bégava po svetu, da sam ne morem dospeti svojih nog. Tukaj sva v zemeljskem raji; a moj duh roma daleč tjà do dóma; in ko se mi tukaj ponuja vsa naslada, krvaví mi duša. —

— Uteši se, prijatelj! Tvoja dušna rana, prav pogledana, ni globoka. Sicer pa ravnaj z dušno rano kakor s telesno. Ne rezati, ne širiti; nego obeži jo, in čas jo zaceli. Najboljša obeza je dušna razvedritev. Oglej si svet in ljudi! Zdajci si na blejskem jezeru ali pri nijagarskem slapu, pod cejlonskimi palmami ali pri belih medvedih na Novi Zemlji. Sedaj je na vašem planetu tukaj jutro, tam večer, tù póldne, tam polnoč. Vsak dnevni čas ima svojo zabavo. Zajedno imaš ples, gledališče, igre, glasbo, vojaške vaje, pobijanja, ženitovanja. Samó izberi si, in pred seboj imaš, česar želiš, in če ti ne ugaja Avstralija, prestopiš v severno Ameriko hitreje, nego bi mignil. —

— Hvala, rešitelj moj, da ste me opozorili na vse to. Ali moj duh, moji živci ne prebijejo tega preobilja samih nenavadnih vtiskov in zabav. —

— Le potrpi. Človeški duh se navadi, in živci prebijejo vse. Spomni se, kakó nejevoljen si se učil klavirja. Glas za glasom si pobiral in težavno ti je bilo gledati nekaj na note, nekaj na tipke. Sedaj pa ubrano zvené glasovi, in ti ne vprašaš po njih številu in bežečem razvrščevanju; in vender čuješ v burni igri vsak glas posebe in hkrati ubrano skladje vseh glasov. Poglej veliko sliko! Vse podobe so na jedni ploskvi; a vender natanko razločiš po umetnikovi perspektivi, kaj bodi spredi, kaj zadi, kaj zgoraj, kaj spodaj. Kar ti je sedaj težava, bode ti pozneje zabava. Svet bodeš opazoval kakor jaz: sedanjost, ki se vrši okolo tebe, bode ubrana skladba, igrana z mnogoštevilnimi glasbili; in zemeljska zgodovina od dné, ko so vzrasle goré in so se morjem postavili mejniki, do dné, ko se zemlja preválí solncu

v plameneči naróčaj, bode ti velika slika s perspektivno risanimi pri-zori, vender vsa v jednotni razporedbi. —

— Gospod, omotico mi lijete v glavo! Učite me gledati v solnce; a moje oči so take, da moram zamižati, če jih zadene solnčni žarek. Zatorej mi zadošča prav malo; hrepenim samó po miru in pokoji. —

— Prijatelj, pokoj je najhujši dušni sovražnik! Iz pokoja se rodi dolgočasje. Dolgočasje pa je tolikanj neznosno, da človeka žene v obup ali v topoglavost. Pokoj je samó za život. Duša ne potrebuje pokoja in ga celó v spanji ne mara. Torej na delo, na gibanje duše, katera ne sme nikoli mirovati! Duša je neumrjoča hči večnosti, a život je minljivi sin časa. —

V tem hipu se vrne suhi gospod oskrbnik v sobo ter prinese Samoradu kopico receptov francoskega alkimista za razne slučaje, kakor jih je bil omenil. Nató ga Abadon vpraša, ali ima pri sebi črtež o léži zakopanega zaklada, in ko oskrbnik pritrdi, Abadon na-daljuje:

— Dneva je še veliko, in pot v Hindostan na mojem zrako-plovu jedna stopinja. Peljimo se onda po zaklad. Vi, gospod oskrbnik, bodete ga pokazali; moji služabniki ga pa izkopljejo in prenesó semkaj. Moj prijatelj Veselin bode gledal ob himalajskih snežnikih žarenje za-hajajočega solnca, ki je čarobnejše, nego je bila davi jutranja zarja na morji. Vi, gospod Veselin, pri tej priliki tudi obogatite za koristno izkušnjo. —

Vsi trije stopijo na plani dvorec. Zrakoplov se spustí prédnje, in predno sédejo v ladjici, že obstanejo nad reko Gango. Abadon raz-grne zemljevid in velí oskrbniku, naj poišče tisto skalovito dolinico pod Himalajo. Suhi gospod je očito zmeden in ne more najti zaželenene dolinice, naj še takó preučuje zemljevid in svoj črtež in naj še takó ladjajo od kraja do kraja, od dolinice do dolinice. Napósled, ko so se že raztezale mrakove tenje po zemlji in so se rjoveči tigri napo-tovali po večerjo, razbistri se suhemu gospodu okó, in možjé stopijo na zémľjo v skalnatem koritastem zakotji. Ondu gospod meri od skale do skale in napósled žalostno izreče: Zaklada ne morem več najti. Potres ali vtrgan oblak je preobrní ves ta svet. —

— Sedaj bodem pa jaz govorí! povzame Abadon resno in trdó. Ti slepar sleparski! Ti si mojemu prijatelju Veselinu toliko rojak kakor kitajskemu carju. Latinskih šol nisi nikoli videl od znotraj in kar znaš slovenščine, naučil si se je v Ljubljani pri trgovini, katera te je zanesla celó v Kalkuto. Napósled ti je bilo sleparjenje tvoj vsak-danji obrt, katerega sedaj v Monaku izvršuješ s tem, da vabiš neiz-

kušene ptičke na limanice v igralnici. Da si pa danes hotel radovernost mojega neizkušenega prijatelja zlorabiti takó nečuvveno, to je vredno plačila. Ná pest angleških zlatov! V tej dolini, kjer ne najdeš žive duše, jej ali pij zlató, da se ga vender že nasitiš, in spominjaj se svojega alkimista in indijskega kneza, katerima se o tebi še sanjalo ni. Za tri dni pridem póte, če te kàj ostane od tigrov in indijskih gadov! —

Abadon vrže prédenj pest zlatov in potisne Samorada v zrakoplovno ladjico. Ko se zrakoplov počasi dviga v zrak, kriči dôli na skalnih tleh obupani zapuščenec in vije roké proti zrakoplovu. Skoro ga zagrne nóč. —

Abadon in Samorad dolgo molčita; napósled izpregovori Abadon poudarno:

— Zapomni si to! Takó kaznujem prelom vsake pogodbe! —

(Dalje prihodnjič.)

Zimsko pópje.

9.

Zima ostrozoba,
Ki moriš cvetóve,
V vrt slovenski pošlji
Krutih sil mrazóve:

V njem plevel zamôri,
Ki bohótno rase,
Strl nezlogo kletó
Na vse večne čase! —

10.

Preko gór in dólov
Burja sneg privéla,
Vse gazi in stéze
S snegom je zaméla.

Jedne sáme stéze
Ni zaméla v nóči:
Duh po nji moj hodi
K rôdni dragi kočí.

11.

Nékoč videl sliko
Rok sem umetnika:
Plavala po morji
Ladja je velika. —

Plula v modro daljo —
Potnik stal na kroví,
In nazaj pogledi
Pluli so njegovi . . .

12.

Stáro je med pevci
Domovinsko petje,
Stáro pópje, kite,
Drugo táko cvetje . . .

In ljubezen v srcí,
Ki nas z domom sklepa,
Tudi ta je stara,
Ali — vedno lepa!

Slovén.

Pogubni malik svetá.

Spisal dr. Simon Šubic, profesor na vseučilišči v Gradci.

(Dalje.)

III. Strast v boji z omiko.

Pomembna beseda omika!« nadaljuje Sokrat. »Vzgoja, dober vzgled in pravi pouk, ta trójica je podlaga izobražanju. Nikdar pa ni mogoče, da bi potnik med tujimi národi hipoma prižgal luč omike; takisto ne more nobeden vladar, najsi je še toli moder, priklicati omike s svojimi ukazi in zakoni. — Izza mlada živèč med vzgojo, izobraža se človek ob lepih vzgledih, kateri se mu nudijo v dejanskem življenji, v povestih in pravljicah. Spoznanje te potrebe je usililo národom posebne stanove, katerim je naloga vzgajati, poučevati in izobražati mladino. Dasi je do cela nedostatna óna stopinja do izobražanja, kjer je vsa vzgoja prepuščena jednemu stánu, venderle se je prilegala človeštvu v njega otroških dnéh. V tistih deželah pa, kjer ni bilo nobenega poučevalnega in vzgajalnega stanú, zaostali so národje pri nekovem prvotnem, divjaškem življenji. Sevèda s tem še ni rečeno, da bi morali biti divji rodovi popolnoma nevedni, temveč tudi med njimi živé pojedinci, dôkaj premeteni po prirodni nadarjenosti in po svoji izkušnosti. Ker je bilo divjim národom v boji s narodo in tujimi sovražniki treba zvédenih glavarjev, dajali so takim možem v róko vso moč in oblast. Sila jim je dajala za voditelje oprezne in srčne možé. — Sploh pa vidiš pri starih azijskih vladah posebne stanove, ki se bavijo s poukom in vzgojo. Najznanejši med temi so Mandarini, Lami i. dr. Le-tí so zasejali daleč okrog po Aziji seme človeške omike. Ustanovniki starih azijskih vlad so spoznali, v čem išči ljudstvo svoje omike. Po njih sodbi se opiraj omika delavnega ljudstva na spodobno vedenje, na koristna poljedelska znanja in obrtno izurjenost. Višji nauki o modrosti in veri po njih mislih preprostemu národu niso koristni. Kakor vzgojo so stare azijske države tudi zvezdarstvo, zdravništvo, pravništvo, božja opravila i. t. d. prepuščale posebnim stanovom. Odtod prihaja starodavna bramanska navada, da so poučevali národ s povestimi, basnimi ali alegoriškimi vzgledi. Dasi so se azijski učenjaki že davno pred Evropci bavili s solnčnimi in luninimi mraki, vender niso nikdar ónega prištevali neomikancem, ki ni védel, zakaj mrkne solnce ali luna. Celó to so opráščali omikancu, ako si je do-

mišljál o solnčnem mráku káj napačnega, češ, da je zmaj požrl solnce. Odrekli mu niso izobraženosti, dokler je le obračal svoje moči v prid sebi in bližnjiku, dokler je bil zanesljiv steber ljudske blaginje.»

»V Evropi imajo učenjaki,« izpregovorim na te besede, »dejal bi, svoje posebno duševno kraljevstvo, ki se opira na delo minulih stoletij in zlasti na duševne proizvode Grkov in Rimljanov ali na takó zvana klasiška dela. Razločuje pa se evropski učeni stan od staroazijskih osobito v tem, da je v Evropi vsakdo upravičen pristopiti rečenemu kraljevstvu, ako je le toliko nadarjen, da si na višjih šolah prisvoji potrebna znanstva. V starih azijskih stanovih pa je sin stanovske pravice podedoval po očetu.«

»Vprašanju, je li bila uvedba bramanskega stanú in óna mandarinskega na Kitajskem ljudstvu koristna ali kvarna, odgovoriti je, da je bila iz početka koristna, s čimer pa še nečem reči, da bi utegnilo sedaj okamenelo deblo teh stanov obroditi še káj dobrega sadú. Tajiti se ne dá, da so zlasti Bramani indovski národ privadili ponižnosti, prijaznosti, zadovoljivosti, gostoljubja, treznosti, čistosti in mnogim drugim krepostim, takó da se Indovcem studi Evropec, ki jim je strahovit vzgled nečistosti.«

»Res je,« odgovorim jaz, »da se Evropec hvali in ponaša s klasiško svojo omiko, dasi je dostikrat ne obrača baš v svojo čast. Podlaga sedanji evropski omiki so sicer najznamenitejše misli človeškega duhá in óno čisto domišljevanje, katerega ste se navzeli nekdanji modrijani, nekoliko opazujé stvarjenje, nekoliko premišljuje človeška dejanja! Mnogo ónih čistih mislij, ki jih še denašnji modrijani ne vedó najti v božjem stvarjenji, izvira iz navdušenega domišljevanja tvojega učenca Platona, kateri nam jih je ostavil v podobi svojih 'idej'. Notranji svet, opirajoč se na take in jednake modrostne nazore, imenujemo idealni svet. Idealnih mislij so polni klasiški proizvodi, katere so sedanji učenjaki podedovali po Grkih in Rimljanih. Iz takih idealnih virov izhaja še dandanes mnogo učenostnega delovanja. Kakor so starodavni in denašnji bogovi čuvali prirodna in človeška dejanja, prav takó čuvajo idealni nazori premišljuje in domišljuje delovanje sedanjih učenjakov. Pravi strokovnjaki ne vprašujejo po tem, koliko bode vrgel národu njih trud, nego resnice iščejo na sebi. Tisti, ki ne raziskujejo prirodznanskih stvari, ampak delajo na drugem duševnem polji, sicer po takšnih idealnih potih često izgreše prirodni pot in treba jim je, ako ne prej, vsaj na konci, primerjati uspehe svojih del prirodnim zakonom in se prepričati, da ne greše zoper božja dela. Priroda s svojimi bož-

jimi zakoni je in ostane vselej zanesljivejša nego proizvodi najostrejšega človeškega uma.«

»Torej bi dejal,« reče Sokrat, »da sléharo človeško napredovanje v splošnem stvarjenji nima tistega pomena, kakor si misli marsikdo, ki si béli glavo z idealnimi nazori?«

»Na obče koló takega napredovanja smo priklenjeni v Evropi. Čim bolj je kdo pripet k vretěnu tega kolesa in čim daljša pota ima pred seboj, predno dospě do srede vretěna, tem hitreje in hitreje se mora vrteti z drugovi vred, ki se trudijo za tisti namen. Napredovanju ni konca ne kraja. Vsakdo izkuša prehiteti drugega, in odtod prihaja óni strastni boj, ki ljudem ne dá mirú! Čim lepši je napredek, čim lepši sad obeta udeležnikom, tem huje se boré za ta sad. Poželenje po njem priveže človeka na Iksijonovo koló, da mu pohaja sapa, pešajo žile in trepečejo živci! To je boj za življenje! Ali ga je treba také razkačenega? Ali bi se ne dalo živeti mirneje po prirodnejših načinih, nikar po toli minljivih izpreminih napredovanja? Zakaj bi ne bilo mogoče mirno izvrševati posvetnega namena človeškega in živeti, kakor ugaja telesu in duhu, ne pa se vedno premetavati iz upanja v brezupnost in iz težka krotiti strasti, ki tarejo in napósled pogubě zdravje in veselje do življenja? — Razven kmeta visoko na hribih je vse pripeto na to dreveče koló, dasi tudi kmeta zadevajo državne potrebe z davki, také da niti on ne more biti popolnoma vesel zavetja svojega. — Po Evropi zajema to koló napredovanja na vse kraje v enakomerno spoznavanje. Kar se iz prirodoslovnih znanostij in napredkov pretaka v poljedelsko in obrtno delovanje, to je posnetek brezozirnega duševnega spoznavanja prirodnih zakonov. Kar najde strokovnjak v božjem stvarstvu rednega, lepega in vzpodbudnega, to si dela svoja pota med občinstvo kakor studenec, izvirajoč iz zemlje. Sósebnó hitro se odtekajo med ljúdi óni viri, v katerih je kàj več ugodnega človeškim potrebam. Nič ne dela hitreje razorov za odtekanje takih napredkov nego želja po dobičku. To željo kàj mogočno podpirajo vsakovrstna občila, zlasti telegrafi, železnice in parobrodi. Dasi občinstvo marsičesa še ne umeje, kadar se uvěde nov izum, vender priganjajo vsakateré nove naprave ljúdi k pravim mislim in podpirajo duševno omiko. — Zgodovina učí, kakó se je človeštvo v tisoč in tisoč letih trudilo spoznavati stanovitost prirodnih zakonov v nje neprestanih izpremenih. Takó si je človek osvojil svet s svojo srčnostjo ali inteligencijo. Ne samó na širih planjavah in na brezkončnem morji nego tudi po gozdih in hribih, na lovu, pri paši in pri setvi, povsod je človeštvo prejemale posebnih čustev,

ónega nedoločenega domišljevanja o prirodnem bistvu, iz katerega so sčasoma izvirali prirodni bogovi in daleč za njimi človeška znanja o prirodnih stvaréh. V takšnih bodrilih tičí namreč nekova tajna moč, ki razveseljuje in krepčá trudnega duhá. Vzpodbudnost takih vplivov izhaja iz nezavedenih čustev višjega prirodnega redú, iz nasprotja svetovne brezkončnosti in svoje omejenosti. — Vi Grki ste tudi, navzeti enakih vplivov, nevedoma hrepeneli po čistem zraku in si mislili v eterji več, nego smo mi našli v njem. Res pa je čisti zrak silno imenitna vez med človekom in človekom, nosilec je in posredovalec glasú in zvoka, torej takisto nosilec našega govora in tudi posredovalec idej in združevanja vseh národov. Da je zemlja brez ozračja, kar trdi večina zvezdoznancev o luni, ne slišali bi se drug drugega in zató bi se tudi ne mogli sporazumljati o izkušnjah in izumih, iz kratka: vse napredovanje bi bilo nemogoče.

»Čim večje je napredovanje«, povzame Sokrat, »čim večja je omika, tem več je potreb, skrbíj, tem bolj trpí notranji mir v prsih. Kje je torej meja med ónim nekoliko divjaškim životárjenjem, kjer lovski in pastirski národje ne zahtevajo drugega, nego kar rodí priroda, in med tisto omiko, ki prinaša tolikanj umetnega sadú, ž njim pa tudi tisoč in tisoč potreb, katerih ne pozná človeštvo na prvotni stopinji in katerih iz večine ni móči doseči?«

»Ali bi morda tega vprašanja ne pojasnilo najlože razmerje med divjaki — pastirskimi in lovskimi národi — in med izobraženimi Evropci? Poglejva, ali se dadó iz tega razmerja spoznati prave meje omike ali ne! Čuj, kakó se vedó Evropci, kadar pridejo med neomikane národe! Ko je Kolumb odkril Ameriko, bili so ondotni prebivalci še toli preprosti, da niti niso poznali jezdecev na konjih, nego si mislili (ako ne laže povest), da so španski konjiki bogovi, zrasli iz konja in človeka. Ti bogovi, omikani kristjani, pa niso spoštovali niti vere niti življenja ondotnih neomikancev, kaj li njih imenja! Oplenili so jih, kolikor so jih dobili v pest, in pobili vse, ki so branili sorodnike in imenje! Kakó se vedó sedanji omikani Evropci proti divjakom, to vémo predobro iz vzgledov angleških. Po trgovini prihajajo začetkoma Evropci med divjake, potem pa ne odidejo s tuje zemlje, dokler je ne oplenijo, kolikor je le mogoče. S puško in svinčenko, s topovi in z žveplom, s sabljo in mečem padajo na tuje siromake! In če izteče trgovina mirno, kaj jim dajó za njih blagó? Malovreden drobiž, kateri ni domá niti za otroke! Za bisefe jim dajó svetlo žico, za slonovino steklene posode, prazne, ali kar je še huje, polne evropskega strupa: žganja ali spirita! Dajó jim preležane barvane cunje

ali največ kaj smodnika in malovrednega orožja. Toda niti to ni dovolj omikanim evropskim trgovcem — predrzno sezajo v ljudsko imenje, potezajo z blagom náše posestva, dežele, slobodo. Sramota! In kakó zagovarjajo svoje ravnanje? »Omikanci moramo oteti neomikane rodove njih bednega stanja, oteti jih arabskih trgovcev, ki jih prodajajo v sužnost.« To so prazni izgovori. Poglej v Afriko! Kaj vprašajo Angleži, kaj Nemci i. dr., kdo je bil nekdanj ondu gospodar? Zgrozil si se, ko sem ti povedal, kakó so pred štiristo leti Evropci divjali po Ameriki, toda —

Užaljen me ustavi Sokrat: »Misliš, da se dandanes vender že ne more goditi taka krivica tujim národom. Slabo priporočilo evropske omike! Zgolj na silo se opira, ne spoštuje nobenih pravic! Ali ste takó zabredli, da vam bode treba pri divjakih iskati pravice in ljubezni do bližnjika? — Ako te prav umejem, napadajo omikani Evropci tuje dežele prav takisto upravičeno, kakor napadajo volkovi čede ovác. Ali v takih napadih na slabo oborožene prebivalce tujih bogatih deželâ se razodeva strâh ovita pogoltnost, kakeršne ni hujše niti pri lačnih volkovi! Čudim se res, da se vaši oblastniki, naj se že imenujejo kakorkoli, ne ujedó zgolj iz takó zvane evropske omike!«

»Saj bi se, ko bi jim ne stalo toliko in toliko tisoč vojakov in topov za hrbtom! Kdor jih ima več, ta določuje, kje je pravica, ta razdeljuje, kar ni njegovega, takisto krivično kakor nekdanj v srednjem veku razbojniški vitezi. Glej, to je dandanes toliko veljavna omika, predstavljena v državni katekizem! . . . Vender, nikar ne sodiva prekrivično! V ravnokar omenjenih stvaréh se razgledujemo ne na omiki národov, ne na omiki učenjakov, nego na omiki držav. Učenjakov je premalo in večinoma so zamaknjeni v najvišje stroke izobražanja; semtertja sevêda tudi povzdignejo svoj glas proti neomikanemu divjaštvu in terjajo mirnega poravnanja s pravnimi sodišči, to pa ponajveč za poravnavanje razporov med omikanimi in enakopravnimi strankami. Toda kadar se Anglež ali Nemec bije z zamórci, tedaj zagovarja Evropec Evropca, češ, da so taki bóji potrebni za izobrazbo divjih národov. Jezé se pač Nemci na Angleže, toda ne zaradi njih krivičnega ravnanja v Afriki, nego zató, ker si prisvajajo najbogatejše dežele, njim pa prepuščajo siromašne pokrajine. — Nekaj móž je, ki bi radi pomogli pravici in omiki, žâl, da jih je premalo! Kaj jim pomaga snovati društva, v katerih se z živo besedo boré za človeške pravice vsakega človeka, najsi živi med omikanci ali med divjaki?

Dandanes se še premalo upošteva njih glas, zato občečloveške pravice še niso uveljavljene takó, da bi jih bilo deležno vse človeštvo.*

»Iz tvojih besed sodim, da nosi evropska omika na ustnih vse dobro, dejanski pa proizvaja ubogo malo teh dobrot. Pri nas bi bili rekli, da ima taka omika trn v pëti, katerega je treba izdreti, sicer napósled pogubi vse národe, katerih se tiče. Morda izhaja ta nevarni nedostatek vaše omike iz pogrëška v vzgoji, ako ne tiči v družabni ali celó v državni osnovi. Zdi se mi, da seza jako globoko, saj praviš, da so za odkritja novega svetá vladale jednake strasti in krivičnosti. Iz tega bi bilo spoznati, da se je sedanja omika navzela svojih slabostij iz prejšnjih časov. Morda tiči korenina teh silnih zmot in slabostij v podedovanih človeških strastéh, morda je nekakšen a ta v izem ali podedovan greh. Ako bi dobra vzgoja vadila mladino zmernosti, zadovoljivosti, ako bi jo učila, kakó je zatajevati poželjivost, ako bi jo zajedno učila pravice in ljubezni do bližnjika, utrdila bi se mladina v krepostih, ki bi atavizma ne pustile na dan. Drugače pa je, ako ta atavizem ne izvira samó iz podedovanih strastij, nego tudi iz kakove družabne ali celó državne osnove, ali celó iz vsega tega skupaj. V zadnjem slučaju bi dejal sloveči zdravnik Hipokrat: »Iz korenin boleha vse deblo; odrezati bode treba zló korenino; ko se rana zaceli, rodilo bode drevó zopet zdrav sad.«

»Toli globokih korenin ne moreva spoznati samá, nikar še jih odpraviti, treba bi bilo poklicati skupščino modrih móž na posvetovanje.«

»To bi bil tisti krivi pot, po katerem se ne doseže nič prida, ako ni glave, ki bi prinesla v zbor pravi svët in ga tudi védela izvršiti. Samá morava torej prej zaslediti korenine ónih slabostij in do cela preudariti, kakó bi se odpravile. Méni,« takó nadaljuje Sokrat, »stara zgodovina ni neznana, tebi sedanjost ne; zato lahko ogledujeva drevó človeštva od vseh stranij. Sram naju bodi, ako mirno in resno raziskujé ne dobiva pravih pomočkov hitreje nego kje v zboru, kjer bi naju motile osebne posebnosti in kjer bi utegnil marsikdo nalašč iz svojih vzrokov zakrivati te korenine. Z lepimi govori in slovesnimi obedi se ne ozdravlja drevó človeštva! — Ako bi to vprašanje méni, staremu radovednemu modrijanu, ne bilo takó mično, rekel bi, pustiva ozdravitev bodočemu prirodnemu razvoju, takó pa nadaljujva svoj pogovor. Človeško napredovanje vodi ljudstva po krivih potih dolgo semtertja kakor po temnih jamah ali po labirintih. Človeštvo poskuša vse, kar dopušča njega razmerje s prírodo in ljudmi tér gazi iz púste v pústo. Zmote provzročujejo trpljenje, in to modrí človeka. Zmot se iznebí, kadar se uveri, da na dosedanjem poti ni sreče. Izvoli si novo osnovo

svojega življenja, sedaj polagoma in mirno, sedaj hipoma in po sili ter vrže od sebe vse oklepe, s katerimi je bil priklenjen na nemilo usodo, na nesrečo. Nikdar pa se ni bati, da bi samopridnost ali samopravnost te ali óne stranke zatrla vse pravice človeštva. — Minljivo je vse, kar pozna zgodovina! Človek hodi po ostankih razsutih mest, razdrtih držav in po práhu svojih pradedov. Bolj v bajkah nego v zgodovini živé kakor sence spomini mogočnih starodavnih držav egiptovskega, babilonskega, asirskega in perziškega národa. Kakó li je bilo nekdanj mogočno in veselo delovanje národov med Črnim in Kaspiškim morjem, sósebnó po ravninah med Evfratom in Tigridom! Čim bolj pa so bogatele ondu zasnovane države, tem bolj je vabilo njih bogastvo bližnje divjeje národe na plen. Kolikokrat so oplenili Babilon! Mesta Sidon, Tir, Jeruzalem, Ekbatana, Ninive in Babel niso ućakala boljše usode, takisto ne Teba v Egiptu. Podobnejši blazniku nego marljivemu vojvodi se je navalil Cirov sin Kambiz na Egipet, od koder ga je roka božja izgnala z neizrečno lakoto. V puščavo je izpremenil bogate pokrajine, razdejal veličastne spomenike starodavnih umetnostij in krasna svetišća tebenska. Kdo nam povrne razsuta dela egiptovska? Srce te mora boleti, ko ogleduješ tolikanj unićenih lepót! Ozri se kamorkoli: povsod neprestano plojenje in poginjanje! Kraljevstvo za kraljevstvom se dviga iz zgodovinskega mórja; toda toliko da se začne veseliti življenja, pogoltnejo ga z národi vred valovi večnih izprememb. Koliko česćenje se poroća o velikanskih spomenikih, ktere sta postavila Bel in Semiramida — vse je minilo, strta je vsa trinoška čast in mogočnost graditeljev Babela in Niniv! Ljudstva izginjajo, da jim komaj ostane ime. Jedino v národnih šegah in navadah ali pa v poljedelskem in hišnem gospodarstvu živí časih njih spomin, le malokdaj tudi v znanstvu.«

»Cvetica razcvetě in zvene! Modrijan ne izgubiš niti duševnega mirú niti zaupanja v modrost božjo, viděć, da so pomrli in strohneli pradedje, očaki, pismouki in preroki . . . Svetišća so podrta, preročišč ni več, niti avgurov! Kdo bi tudi želel večno kaj ohraniti v prvotni obliki; gotovo je modreje, da nič ne traja večno, sicer bi moralo okameneti. Ali bi se razgledovalo sedanje človeštvo, ko bi vstal od smrti kralj Salomon in bi vpríčo nas daroval na jeden praznik svojih dvaindvajsettisoć volóv in stoindvajsettisoć ovác! S takšno daritvijo bi najveć ustregel nikdar sitim gledalcem bikovskih bojev, toda pametnejši, izobraženejši ljudje bi se mu smijali. Kaj, ko bi za Salomonom prihruli stari Egipćani in darovali v svetiščih svojemu biku apisu, sveti maćki in svetemu kozlu? — Kjerkoli se je preko let

svojega razvoja ohranilo vladarstvo nekakšne kitajske osnove, bodisi v Aziji, bodisi v Evropi, kdo bi mu ne želel večnega mirú! Koliko je še med nami takih tožnih ostankov, suhih vej starega strohnelega debela! Kakor hodimo mi po razvalinah svojih praočetrov, takisto bodo hodili naši potomci po razvalinah denašnje družabne osnove. Orjaško koló izpreminjanja in napredovanja tira vse s seboj na okolo! Čimbolj se ta ali óni stan upira pravim potrebam duševnega in telesnega razvoja, tem hitreje ga bode konec! Nihče, bodisi mogočen kakorkoli, ne more se iznebiti večnega zakona prirode; vse je podložno usodi poroda, kratkega bivanja in telesne smrti. Odstopajoči národje podajajo preko svojega groba potomcem omiko v ostalih izkušnjah, poukih in napredkih, v podedovanih znanstvih in umetnostih, v svojih pozvedbah in mislih o božjem stvarstvu, o duševnem in telesnem življenji.*

»Zanašáš se na modrost minulih časov,« odgovorí Sokrat, »toda ne pozabljaj: najsi dobí kmet še toli dober svét, če ga ne obdeluje v potu svojega obraza, niti črna prst mu ne obrodí sadú! — Toliko da se nekoliko spametuje človek in národ njegov, že léže pod zémlo. Potomec začné zopet otroško svoje življenje. Kdo vé, ali bode cenil, kar so mu ostavili dobrega praočetje, ali ne bode celó uničil sadú njih truda in znoja ter ostavil svojemu nasledniku morda večje siromaštvo, nego ga je podedoval sam. Če je zakopal zaklad božji v nerodovito prst, morajo se otroci sami truditi z vsakim pričetkom, pomagati si sami, nekaj z nadarjenostjo, večinoma pa s poročili, podedovanimi po vesoljnem národu in njega občem napredovanji. Takó ti zemlja rodí sad od dné do dné; takó si podajajo roké národje, države in njih uredbe. Solnce gré dan na dan zopet počivat pod mórje ter vstaja z jutranjo zarjo, da se lahko čému veselí človeško srce. Dolgo trpi časih človeštvo po svoji krivdi, napósled pa venderle prekorači vse zapreke. Treba je bilo ućakati tolikanj zmot in napak, prebiti marsikaj bridkih izkušenj in skelećih kaznij božjih, da je človek izpregledal in spoznal, kakó blaginja ne izvira iz samopravnosti in zatiranja bližnjikov nego iz zakona enakopravnosti in resnićne ljubezni do vsega človeštva!«

(Dalje prihodnjić.)

O pomenu naših krajevnih imen.

Sestavil Evgen Lah ¹⁾

I.

nana stvar je, da ima skoro vsak kraj svoj poseben pomen. Imena krajev so pa privzeta zelo različnim pojmom in so zaradi tega jako raznovrstna in razmetana na vse strani. Zanimljivo bi bilo, spraviti jih v pravilno skupino, še zanimljiveje pa preiskati, kakó so nastala.

Ker se natančneje bavim s slovenskim krajepisjem, lotil sem se prve omenjenih tvarin in hočem podati nekakšen, sevéda nepopoln poskus take razdelitve kranjskih krajev po njih pomenu. Sestavek je sevéda le nekaka statistiška šala.

Pričnimo s kraji, ki imajo svoja imena od različnih pojmov bivališč. Najpreprostejše človeško bivališče (tù sevéda ne jemljem v poštev brlogov, podzemeljskih jam, globin i. t. d., v katerih so svoje dni baje tudi prebivali ljudje) so kočé. Vasí tega imena so še dandanes na Kočevskem in Postojnském. Več koč zaznamenujejo s skupnim imenom kočevje. Takó nazivljamo metropolo kranjske nemške naselbine, ki pa neče ničesar slišati o kočah in hoče biti mesto. Drugo skupno ime te vrste slóve kočarija, ki je tudi ohranjena kot vaški pójem. Prebivalci koč so kočarji, ki so tudi dali neki kranjski vási svoje ime.

Več koč, ali recimo hiš, skupaj napravlja selo. Da je krajev tega imena na Kranjskem vse polno, to je obče znano. Časih se rabi tudi v množini. Dostikrat ni zadoščalo zgolj selo, treba je bilo sestave. Takó govorimo n. pr. o *Nadanjem, Górenjem, Spodnjem, Bre-ganskem, Ivanjem, Zdihovem, Luterskem, Čudnem in Račjem selu*. Znana so nam takisto *Nova, Stara, Spodnja, Gorenja in Uršna sela*. Časih so rabile tudi varijante *Selce, Selca, Seliše in Selšček* i. t. d.

Najrazširjenejša so pa óna bivališča, ki jih imenujemo vasi. Na Kranjskem samem jih imamo nad 2500. In čudno, komaj dvanajsti del te vrste skupnih bivališč je ohranil svoj značaj tudi v imeni samem. Golo ime »Vas« se ni ohranilo v nobenem kranjskem kraji. Pač pa rabijo mnogobrojni kranjski kraji (okrog 200) z različnimi pridevki sestavljene vasi kot imena. Nečem jih tù naštevati, premučno bi jih bilo poslušati. Omenim naj le ónih, ki se po različnih kranjskih

¹⁾ Berilo v zimskih večerih pisateljskega podpornega društva l. 1885.

pokrajinah ponavljajo petkrat do desetkrat; te so: *Gorenja, Srednja in Dolenja vas, Stara in Nova vas, Velika in Mala vas*. Dostavljam le še, da je največ krajev te vrste v novomeškem in krškem okraji in sploh na Dolenjskem več nego na Gorenjskem in Notranjskem.

Skupina hiš večje vrste je po naših pojmih »trg«. Trgov resničnih imamo na Kranjskem nad 20. Le malo krajev pa je ohranilo ta pójem tudi v svojih imenih, in vsi ti so z jedno samo izjemo dandanes vasi. Jeden sam trg s to koreniko imamo na Kranjskem, in še ta je le »Tržič«. Koreniko trg so pa tudi ohranile vasi *Tržišče, Stari trg* (imamo jih več), *Predtrg* i. t. d.

Najvišja skupina te vrste je mesto. Na Kranjskem imamo 14 mest; toda vsa imajo celó drugačna imena. Le jedno se ni izneverilo prvotnemu značaju, pa tudi to je »Novo«.

Posebne naselbine so tudi »gradovi« z vsem, kar jim pripada. Da so tudi po Kranjskem strašili srednjeveški vitezi, temu so nam porok mnogi stari, tū pa tam še dobro ohranjeni gradovi. Imamo pa na Kranjskem jako dosti krajev, v katerih imeni je ohranjen ta pójem. Zlasti vasi »Grad« (teh je namreč več), potem *Gradič, Gradnik, Stari Grad, Novi Grad, Predgrad in Nagrad, Górenji in Spodnji Grad, Zagradec, Gradišče, Zagradišče, Kovačji Grad* i. t. d.

Gradovi so imeli v svojem obližji »pristave«. Kraji s tem imenom so na Kranjskem še ohranjeni. Imamo namreč nekaj *Pristav*, potem *Veliko in Malo pristavo, Pristavico* i. t. d.

Okrog gradov nahajamo po navadi široke dvore. Sledove takih dvorov dobivamo še v mnogih kranjskih vaséh. Na Kranjskem imamo več vasij, ki jih imenujemo »Dvor«; imamo pa tudi *Zadvor, Predvor, Dvorje, Stari dvor*, več *Dvorskih vasij*, in človek bi kmalu mislil, »si licet parva componere magnis«, da so se nekdanje »ἐξυποπύλον Οἰῖαι« preselile v bohinjski »Stodvor«.

Kjer so gradovi, tam morajo biti tudi knezi. To nam izpričuje *Knežak*, to nam dokazuje *Knežja lipa, Knežja njiva in Knežja vas*. Čudno, da so Nemci naše kneze ponižali v grofe in da govoré »*Grafenbrunn, Graflinden, Grafenacker in Grafendorf*«.

Velikega pomena so bili pri gradovih z vsem potrebnim obližjem tudi mostovi, ki so jih družili, oziroma ločili od drugih naselbin. Umevno je torej, da se je kazal vpliv mostov tudi pri nazivljanji nekaterih naših krajev. Takó imamo pri nas nekaj *Most, Zidanimost, Zamostec in Primostek*.

Pa še kdo reci, da nima Kranjska za sabo stare zgodovine! To nam jasno dokazujejo ne le *Aemona, Nauportus, Noviodunum* in *Me-*

tullum, tudi Kočevarji imajo svoj *Römergrund*, Bohinjci svoj *Nomen* in Kostelci celó svoj *Kaptol*, ki so brez dvojbe rimskega izvira.

Kaj pa naše socijalno življenje?

Ko so se naši pradedje naselili po Kranjskem, imeli so že pójem za stan; to nam živo priča vas *•Stan•*, kateri bi lahko še dodali vasi *Staje*, *Stanišče* in *Stanešice*. *Družinska* vas nam kaže, da so poznali že družinsko življenje; *Dečja* vas in *Ženovo*, da so že razločevali med moškim in ženskim spolom. Vender je moralo imeti moštvo pri ženstvu tudi že zgodaj svoje grenke ure; kreg je bil neizogiben, letele so psovke. Nečastno ime, s katerim so možjé v takih trenutkih znamenovali žene, ohranilo se je v vaséh *Babino polje*, *Babina gora*, *Babina polica* i. t. d. Kranjsko prebivalstvo se je pomnoževalo na *Porodišči* pri Šmárijí, v *Rodnjah* pri Rádovljici, v *Rodínah* na Belem Kranjskem in v *Rodici* pri Domžalah. Tem štirim krajem se je treba zahvaliti, da kranjski rod še ni zamrl.

Če so Kranjci poznali že sela, vasi, trge, mesta, gradove, dvore i. t. d., če so se družili in spoznavali, tedaj je umevno, da jim je bila skoro znana tudi óna večja skupina, v kateri se dandanes po navadi druží več krajev, to je občina. O tem nas uverja trebanjska *Opčina*. Načelnik občini je bil baje že nekdaž župan. Da je to ime znano že dolgo, dokazujejo nam kamniške *Županje njive*. Ko so se začele družinske razmere takó lepó razvijati, dobili so Kranjci polagoma tudi pójem o imenji; dokaz temu vasi: *Imenje* in *Imovica*. Toda kakor povsod hudoba ne miruje, rodile so se tudi pri nas skoro osebe, ki so bile nevarne tuji svojini. Domá so bile sicer iz *Uzmanov* in *Tatinca*, toda ker so se potikale navadno po skritih kotih, treba je bilo organov, ki so jih sledili. Ti organi so bili doma iz *Biričevega* pri Dolu. Časih se jim je posrečilo take nepridiprave zasačiti, toda če so jih hoteli izročiti pravici, imeli so po navadi jako dolg pot, ker le v *Sodinski Vasi* in na *Sodjem Vrhu* so šele dobili sodnike. Straže so bile takrat tudi še zeló redke. Le pri Kranji so imeli svoje posebno *Stražišče*, in pri Novem Mestu sta bili dve *Straži*. Tatovi so imeli tedaj takrat jako dobre čase.

Popolnoma lahko umevno je, da je neštevilno imen kranjskih krajev vzetih iz prirode, najsi potem pripadajo stroki orografski ali hidrografiški, zoološki, botaniški ali mineraloški i. t. d.

Jako dosti kranjskih krajevnih imen spominja različnih oblik zemeljskega površja. Kranjsko prebivalstvo je poznalo vse glavne oro-

grafiške pojme. Natančno je razločevalo gore in doline, hribe in ravnine; imelo je že pojem o višini in nižini i. t. d.

Pojem gora se ponavlja po kranjskih krajih na vsakovrsten način. Razločujemo *Veliko* in *Malo goro*, *Mlado* in *Staro goro*, *Bukovo*, *Brezovo*, *Gabersko* in *Višnjo goro*, *Nemško*, *Kranjsko*, *Goriško* in *Loško goro*, *Križno*, *Šmárijino*, *Štefanjo* in *Šenturško goro* i. t. d. Toda ne le sestavljene oblike, nahajajo se tudi druge, ki se izvajajo od prvotnega pojma »gora«. Na Kranjskem imamo *Gorje* in *Gorjuše*, *Zagorje* in *Razgorje*, *Predgorje* in *Podgorje*, *Podgoro*. Dalje se nahaja pri nas *Goričica*, *Gorica* in *Goriče*. Goric je zopet več, namreč: *Unanje* in *Notranje*, *Nadgorica* in *Podgorica*, *Predgorica*, *Prigorica* in *Zagorica*, *Slaba*, *Kamna*, *Babina* in *Pijava gorica*.

Če natančneje opazujemo, vidimo, da se nahajajo vse mogoče različne oblike višavja, ne samó gore. Tù dobimo greben, slemen in reber, breg in klanec, planino in grič, hrib in holm, peč, rob in steno. Najmnogobrojnejši so pa vrhovi, in sicer ne le v različnih vrstah istega debela, ampak tudi v sestavljenih oblikah. Kranjci imamo *Podvršje* in *Završje*, *Vrhek* in *Vrhovo*, *Vrhovce* in *Vrhovlje*, *Vrhovsko vas* in *Vrhniko*. Na Kranjskem se dobi več *Vrhov* sploh, potem *Jesenov*, *Rožni* in *Žirovski vrh*, *Topli* in *Mrzli vrh*, *Veliki* in *Mali vrh*, *Goli*, *Hudi* in *Ostri vrh*, nasprotno pa tudi *Krasni*, *Lepi* in *Tolsti vrh*, *Zajčji* in *Telečji vrh*, *Zavrh* in *Podvrh*, *Deden*, *Jermanov*, *Stojanski*, *Lavtarski*, *Dereči*, *Kitni* in *Krsni vrh* i. t. d.

Na Kranjskem imamo dolgo vrsto *Planin* in *Zaplanino*, celó *Sv. Planino*.

Več vasij je, ki jih imenujemo *Breg*; nahaja se pa tudi *Brežje* *Stari* in *Novi Breg*, *Čisti breg* in *Breška vas*.

Neka vas se imenuje *Grič*, zató pa tudi ni smeti pogrešati *Podgriča*.

Hribov imamo vse polno, ne le *Hrib* sam, ampak tudi *Mačkov* in *Konjski hrib*, *Rogati* in *Pusti hrib*, *Martinji hrib* in *Zahrib*.

Na Kranjskem dobiš *Peč*, *Peček* in *Vrhpeč*, *Belo*, *Mirno*, *Vranjo* in *Savino peč* i. t. d.

Ker je naša dežela večinoma gorata, zató je v nji tudi dosti strmin in sten. To nam kažejo vasi *Strmca*, *Strmec*, *Mali* in *Veliki Strmec*, *Strma reber* i. t. d.; pa tudi *Postenje*, *Postenjšek*, in *Podstene*.

Če se nekoliko ozreš, n. pr. z ljubljanskega Gradú, zapaziš lepo ležeči *Homec*, daleč na Gorenjskem pa *Hom'* in *Podhom*.

Klancev je sicer tudi dosti po cestah, in sicer hudih. Komu n. pr. niso znani *Turjak*, *Vagenšperk*, *Rebernice* in *Gobovec* i. t. d. Toda

tudi vasí so ohranile to ime, n. pr. *Klanec* pri Kranji in Komendi, potem *Podklanec* in *Zaklanec*.

Da spopolnim vrsto teh krajevnih imen, naj dostavim še *Poreber*, *Zarebrije*, *Gručo* in *Drčo*.

Preidimo k pojmu »ravnina« in k vsem imenom, ki se sučejo okrog njega. Da je tudi krajev te vrste po Kranjskem dovôlj, pričajo jasno mnogi *Logi*, in *Doli*, *Brda* in *Loke*, *Polja* in *Poljane* i. t. d.

Na Kranjskem imamo *Ravno* in *Ravne*, *Ravnik* in *Ravni dol* i. t. d.

Raznovrstnih *Logov* imamo dôkaj, namreč: *Novi* in *Stari log*, *Mali* in *Zali log*, *Veliki* in *Mali podlog*, *Zalog* in *Zadlog*, *Mrzli* in *Iderski log*, *Lozice* in *Logarje*.

Kaj pa šele *brda*! Tù so *Mala* in *Velika*, tam *Gorenje*, *Srednje* in *Spodnje brdo*, drugje zopet *Ostrožno*, *Janežovo* in *Ratežovo brdo*; v loškem okraji *Lovsko* in *Podjelovo brdo*, v vrhniškem *Leseno* in *Medvedje brdo*. Celô *Tiše* in *Kameno*, *Praprotno* in *Jarče brdo* dobiš poleg *Brdec* in *Zabrdja*.

Kjer je dosti brd, morajo biti tudi raznovrstne loke. Kranjska ima *Preloko* in *Zaloko*, *Škofjo loko* in takoj zraven *Staro loko*, potem *Veliko* in *Malo loko*, *Gladko* in *Bogato loko*, *Gorenjo* in *Spodnjo loko*, *Banjo*, *Iško* in *Nemško loko*.

Kjer je kaj ravnine, ondu je navadno tudi kaj poljâ. In res, na Kranjskem nahajamo *Malo* in *Veliko polje* mimo *Polja* sploh, potem *Dobro* in *Mrzlo polje*, *Mokro* in *Rožno polje*, *Zgornje* in *Spodnje polje*, *Kompolje* in *Vrhopolje*. Dobé se pa tudi cele poljane, namreč *Poljane* sploh, potem *Velike* in *Male poljane*, *Dolge poljane* in *Podpoljane* i. t. d.

Na Kranjskem dobiš *Ravan* in *Planico*, *Dolenjo*, *Gorenjo* in *Četeno ravan*, *Dolenje* in *Gorenje*, *Veliko* in *Malo Dolino*, *Dolenčice* i. t. d.

Kjer je dolina, tam so tudi doli. Kranjska ima *Dol* in *Dole*, *Ravni dol*, *Ivandol*, *Hrastov* in *Dobni dol*, *Ravni* in *Travni dol*, *Globočni dol* in *Globodol*, *Sinadole* in *Zadole*.

Da pa ni bilo tudi vse takó lepó ravno, plano ali k večjemu brdovito, kažejo nam imena vasíj: *Graben*, *Brlog*, *Kotel*, *Zgornje* in *Spodnje Duple*, *Velika* in *Mala Duplica*, *Andol*, *Veliki* in *Mali Breznik*, *Zabreznik*, *Breznica* in *Zabreznica*, *Globoko* in *Globočica*, *Globodol* in *Globelj*.

Da se takšen ves razpokan in preotljen svet, kjer je bilo vse *Razdrto* (vasí pri Kostanjevici, pri Šmariji in pri Postójini) ni mogel dolgo protiviti elementarnim *Silam* (vas pri Črnomlju), umevno je samó ob sebi. Prišle so od Tržiča sèm *Zgornje* in *Spodnje Vetrne* moči, ki so se pri Krškem izpremenile v cele *Vihre*. Da se takemu vetru nič ne more upirati, da vse poišče in *Obrije* (vas ljubljanske okolice), to

je brez dvojbe. Vse se je moralo razrušiti na Kranjskem, od severa do juga, od zapada do vzhoda. Dokaz temu porazu so vasi: *Polom* (na Kočevskem) in *Podlom* (pri Kamniku), *Lomi* (pri Idriji) in *Lomno* (pri Krškem) in kot nameček še kočevski vasi *Verderb* in *Verdreng* in borovniški *Padež*.

Da so prebivalci vertikalno takó razvite dežele imeli tudi pójem o višavi in nižavi in celó o različnih stopnjavah višine, umejemo lahko; tega nas tudi do trdnega prepričajo vasi: *Visoko*, *Visoče*, *Viševk*, *Višelnica* in *Niževerc*.

(Dalje prihodnjič.)

Jara gospôda.

Povest. Spisal Janko Kersnik.

(Dalje.)

III.

vetilka pod stropom Kračine gospodske sobe je že slabo brlela; gost tobakov dim ji je jemal zadnjo moč, toda adjunkt in notar sta še vedno vztrajala.

»Tine, kje pa je sedaj Julika?« vpraša zdajci adjunkt Pavel.

»Glej, ravno takó radoveden sem bil sam pred nekaterimi dnevi! Ne da bi ne bil védel, kaj je, ampak vprašal sem, kje je in koliko let ima sedaj? Tebi je itak znano, da je šla po Orlovi smrti Veselka pod boben. Gospá je kmalu umrla, Marušo je vzel tisti suhi kapitanuš, in oba živita, ne vém, ali dobro ali slabo doli na Dolenjskem. Saj véš, kakó smo se tudi mi razpršili po svetu — vsi znanci in sosedje in sorodniki — moja sestra Veronika biva sedaj v Galiciji z možem majorjem, ki ga je vzela po neumnosti, Golovi pa šivarita v Ljubljani — stari gospodičini, kaj hočeš? Drugo starejše je pomrlo, in tudi izmed nas mlajših nekaj! Ej — kje so vsi, kar nas je bilo tedaj na Kremenu!«

»Pa Julika?« ponoví adjunkt.

»Oh, Julika! Pozabil sem skoro! Pravil sem pa, da sem bil minule dni nekoč tudi takó radoveden kakor ti danes.«

Notar Valentin pl. Mali je imel navado ob svojem pripovedovanji, da je sezal daleč nazaj in na okrog v minulost in sedanjost, predno je izustil takó utemeljen odgovor.

»Védi, prijatelj«, nadaljeval je počasi, zažigajoč novo smodko, »tam v Zagorici napravljajo novo šolo, in treba je bilo delati pogodbe, in mimo vsega — župan neče, župnik neče, krajni šolski svét neče — no, pa o vsem tem govoriva kdáj drugič! Prošnjikov učitelj je tudi že nekaj — vsaj govóri se o njih —«

»Pa vender — Julika?« hití Pavel.

»Ne bodi takó nestrpen! Julika je tudi med njimi. Učiteljica je tam nekje na Krasu, in pravijo, da prosi službe na novi šoli v Zagorici.«

»Ah!« vzklikne adjunkt na pol neverjetno.

»No, ako te še kaj zanimlje, podam ti jutri tisti imenitni učiteljski šematizem, iz katerega se lahko uveriš tudi o natančni starosti naše Julike. Glej, tù sem bil radoveden, kar sem že prej poudarjal — in našel sem, da je Julika že davno prekoračila trideseto leto. Kakó hití čas!«

Oba sta zamišljeno molčala nekoliko trenutkov.

»Čudno, čudno — Julika in —« deje prvi adjunkt.

»— Vrbanoj!« pristavi z glasnim smehom lahkoživi notar. »Kar se je zamudilo, popravi se lahko sedaj. Zagorica in mi nismo takó narazen, in stara ljubezen ne zarjavi! Da je le pri tebi zarjavela!« pristavi z nekoliko zlobnim naglasom in postranskim pogledom na svojega tovariša.

»Ha — jaz sem že prestar!«

»Nesrečnež, toliko kakor jaz, ali recimo: jedno, dve leti mlajši od Vrbanoja!«

V molku, ki je zopet nastal, čuti je bilo le tikanje ure v prednji sobi in dihanje Ančike, ki je bila zaspala pri peči.

»Toda kakó je bilo vender tedaj na Kremenu s teboj in z Juliko in z Vrbanojem?« vpraša notar resno.

»Nič ni bilo!«

»Vém, da ni bilo! A nekaj je bilo venderle! In pozneje sta se razšla, vsi ste se razšli: ti in Vrbanoj in Julika in vidva! Kakó je vender to, kakó se je to zgodilo?«

Oba sta bila sedaj v položaji, ko se človeku odpira srce in jezik, ko stopa na dan čisto in resnično čustvo, katerega ne more več odeti noben ozir in noben pomislek.

In vender je v Pavlu, kar se tiče ónih nekdanjih dogodkov, prevladalo še nekaj kakor sramežljivost.

»Ej, neumnost, neumnost!« hitel je; »toda védi, Tine, lična déklica je bila óna Orlova Julika! Nekoliko takó — navzgor, kar pa ne škodi, ako je omejeno, pri tem pa duhovita, da smo se je kàr bali; saj si jo poznal sam!«

»Oh, kolikokrat sem bil v zadregi! Toda — mladi smo bili —«

In takrat na Kremenu! Ali se še spominjaš, kakó si pritiral ónega osla pred Slamarjevo hišo, kakó je Maruša klicala in tekla za teboj, da nikar ne trpinči njenega sivca, kakó je óni 'Nebodigatreba' in vender 'Povsodtreba', óni izpiti strijc Pepe kuril na ravani pod cerkvijo in pekel krompir, kakó smo mi z ónim kapelanom — gospod Blaž je bil menda, in sedaj pase ovčice tam v idrijskih hribih — kakó smo ž njim vred lovili slepo miš? Ali se še spominjaš?«

»I sevêda! Pa tudi to mi je še v spominu, da smo zdajci, ko smo pojedli krompir in mrzlo pečenko ter pili tisti cviček, ki je bil zaradi imenitnosti zabiti v starodavne šampanjske buteljke — da smo hipoma pogrešili tebe in Julike in Vrbanoja. Tudi strijca Pepeta ni bilo nikjer, dasi se po navadi ni genil od steklenic, dokler so bile polne. Pozneje ste prišli vsi, toda vsi ste bili nekamo razvneti, samó strijc Pepe ne, in pozneje, pozneje — oh, nikdar več nismo bili takó skupaj! Ti si odšel skoro, menda v nekaterih dnevih, in Vrbanoja tudi ni bilo več videti. Vsak je imel svoj izgovor; naša dekleta so ugibala to in óno, ali gotovega ni védel nihče. I jaz sem hodil tedaj drugam; kaj mi je bilo do tega, koga in kakó ljubijo drugi, sam s seboj sem imel dovôlj in s svojo — no, kaj bi govoril! Danes je moja žena, in srečen sem in vesel, da jo le vidim!«

Rekši natoči Tinče svoj kozarec in ga dvigne, a Pavel ga ujame s svojim.

»Bog jo živi!« vzklikneta oba.

»Dà, dà, takrat na Kremenu!« povzame Pavel naglo; »saj nisem pravil še nikomur — kaj bi tudi? Zaljubljen sem bil — takó — no, takó, kakor je sploh človek v ónih letih. Sedaj se mi vidi kàj takega nemogoče. Preneumno bi bilo tudi! Tačas pa je bilo lepó! Vi ste skakali okrog žerjavice, in kapelan Blaž vam je pomagal z gabrovim ključem vleči krompir iz pepela. Stari gospod Orel je tlačil svojo pipo, óni kapitanuš pa je kazal gôspém po bližnjih gričih planote in mesta, odkoder bi se najboljše streljalo na sovražnika, ako bi prikorakal po šentrupertski dolini. Julika in jaz sva hodila okolo cerkvice, čitala na belih stenah imena in napise, kar so jih pustili tamkaj obiskovalci

po staroslavni šegi — menda sva se tudi ovekovečila samá — in potem sva krenila v breg na vam nasprotni strani. Bukve in smreke so rasle tam, in iz mahú in listja so gledali rdeči zvonci korčkov. Julika jih je trgala, jaz pa nisem gledal ni cvetic ni na pot pod seboj, niti goste veličastne šume okrog naju; videl sem le óno vitko ljubeznivo déklico, in najsi mi je nasmehoma velevala: „Pomagajte vender, da prineseva več cvetic tja gôri“, — nabrati nisem mogel večjega šopka! Vzdrnilo me je le, ko je rekla: „Sedaj bode dovôlj, vrniti se morava!“

»Stala sva tedaj — še danes bi našel mesto — na ostrem ovinku gozdnega pota, pod katerim se je odpiral globok jarek z globokim prepadom na desno in levo, stran vodêč v širo dolino; pred nama na nasprotni strani onkraj doline pa je vstajalo zopet visoko gosto obrasteno gorovje. Julika se je hotela obrniti v breg nazaj na najkrajši pot k vam drugim. Ali tedaj sem jo prijel za roke in govoril — danes ne vém več, kaj, in morda tudi tudi nisem védel, kaj govorim; toliko pa vém, da je bilo takrat vse resno in resnično, strastno in kipeče prav iz dnù srca. Ako bi mi velela, naj se vznak prevrnem v prepad za menoj, gotovo bi se bil — toda danes, danes, haha — kakó brezumno se mi vidi vse to! In ona, Julika, stala je pred menoj, rdeča, povešenih očij, niti genila se ni, niti poskusila oprostiti svojih rok. Dasi tedaj nisem mislil o tem, ali tisti trenutek mi je šinilo navzlic duševni moji razburjenosti nekaj v glavo, o čemer sem premišljal šele pozneje, prevzela me je misel: Ti, déklica — ti ugiblješ! Ti tehtaš!

„Gospod Pavel“, rekla je mehko in hotela pristaviti še nekaj. A bilo ji ni več mogoče, zakaj — Andrej Vrbanoj je stal poleg naju.

„Haha!“ zasmijal se je hripavo, v lice pa je bil bled kakor nova stena.

Izpustil sem Julčine roke, in kakor se mi dozdeva, nisem prebledel, ampak če je bilo mogoče, zardel sem se le še bolj in v grlu sem čutil potrebo, oglasiti se tudi z nekakim „haha!“

„Gospod Pavel je danes silno ljubezniv, kakor ni bil nikoli!“ reče Julika, in videl sem, kakó se takisto sili na posmeh. „Gôri nas gotovo čakajo“, pristavi in v tem že steče po strmi stezi vkreber.

Obrnil sem se za njo, ali Vrbanoj me je siloma potegnil nazaj. Govoril ni ničesar, toda oklenil se me je kakor maček. Tudi jaz nisem zinil besede. Ob strmem prepadu sva krčevito držala drug drugega, oba mladostno močna, oba v divje vzbujeni, nebrzdani strasti! Toda njega strast je bila silovitejša od moje. Zdelo se mi je, da me hoče pehniti v prepad. In v tem tihem ruvanji, ko sem jaz le silil od robú,

— danes še me izprehaja mrzla polt — v tem se je zdajci prikazal, méni kakor angelj iz nebé, strijc Pepe in naju razdružil. Tistega pijanca — saj véš, bil je brat, ponesrečen brat gospé Orlove, bivši částnik — nikdar nisem rad videl, ali tedaj — — — no, ljubi Tinče, sedaj véš tisti dogodek!

Prišli smo vsi zopet h kremenski cerkvici, razvneti, kakor si rekel, toda molčali smo o tem, kar je bilo. Saj je imel vsak dovòlj vzrokov, samó strijc Pepe ne; a tega je menda potolažila Julika. Ko smo se vračali domóv, govoril sem in hodil samó z Marušo ter pozvédel iz nje blebetanja, da je bilo nekaj ljubezni med Vrbanojem in Juliko. Drugega ti ne bodem pravil. Odrinil sem od vas in tvoje gostoljubne hiše, Andreja tudi menda ni bilo več na Veselko. Pozneje pa smo itak hodili vsak svoj pot.«

»Mladostne neumnosti!« méni Tinče.

»Res; toda semper aliquid haeret — in tudi taki, recimo, smelo-otročji dogodki puščajo viden sled za vse življenje. Takrat sem bil zaljubljen — da rabim vulgaren izraz — res zaljubljen — potem pa nikdar več takó.«

»In Andrej?«

»Ne vé! Slišal sem, da se ogiblje ženske družbe, kar itak sam véš!«

»No — ako pride Julika v Zagorico?« pošali se notar.

»Naj pride; z Andrejem ali s komerkoli se zaradi ženske ne bodem več tepel! Ančika, Ančika — plačam! A še skoro za vas bi se ne tepel, Ančika, ali ni res?«

»Res!« reče Ančika in si mane zaspane oči. Védela pa ni, kaj je trdil adjunkt v svoji šali; ta pa takisto sam ni znal, da mnogokrat tudi taka ali jednaka lahkomiselná in brezpomembna beseda govornika postavi na laž!

(Dalje prihodnjič.)

Nad njivo . . .

Nad njivo v sinjem zraku
Pleheče sokol sivi;
Med žitom prepelico
Ugledal je na njivi.

In ljubka prepelica
Ne gré mi iz spomina . . .
Žakaj pač vedno mislim
O tebi, domovina?

Rádinski.

Črtice o priimkih.

Spisal dr. Fr. Kos.

Pred seboj imam urbar loškega gospodstva z leta 1560., kateremu je torej letos 333 let. V njem nahajam raznovrstna krajevna imena, potem osebna imena in priimke kmetov, kajžarjev in rovtarjev, stanujočih na zemlji loškega gospodstva. Marsikaj tû navêdenih osebnih imen in priimkov je še dandanes v navadi. Kakor pred 333 leti, dobivajo še v sedanjem času otroci pri krstu imena Jernej, Jurij, Peter, Janez ali tudi Ivan („Iban“), Štefan i. t. d. Marsikaterih krstnih imen, ki so dandanes obična, pogrešamo v urbarji; takó n. pr. ne vidimo v njem Ignacijev, Alojzijev, Karolov i. t. d. Zakaj jih ni, tega ni težko ugeniti. Namesto teh so pa v njem zopet druga, katera so v sedanjih dneh ali pozabljena ali pa vsaj jakó redka, kakor Križe, Križna, Školastika i. t. d.

Pustimo za sedaj osebna imena in oglejmo si nekoliko priimke, kateri so zapisani v rečenem urbarji. Iz nekega spisa, katerega sem sestavil že pred dvanajstimi leti¹⁾, razvidno je nekoliko, kateri priimki so v sedanjem času sósebnó navadni med Slovenci. Gradivo za dotični spis sem vzel iz takratnega koledarja Mohorjeve družbe. Prav mnogo denašnjih priimkov nahajamo tudi v prej omenjenem urbarji. Iz tega sklepamo, da se je ohranilo do denašnjega časa veliko rodovin, katere so živele že pred tremi stoletji. A tudi je v urbarji več priimkov, ki so dandanes pozabljeni ali pa vsaj ne obični tam, kjer so bili nekdaj.

Kolikokrat smo že čitali po časopisih in knjigah, da je ta ali óna plemenita rodovina izmrla ali pa da je odšla iz kraja, kjer je bivala prej po več stoletij. Jednako se godí neplemenitim rodovinom. Nekatere izmirajo, druge se množé. Znano je, da je med Nemci sósebnó veliko družin, katere se pišejo Majer. Med Slovenci so se jako pomnožili Novaki, Golobi, Kranjci i. t. d. Ali na drugi stráni je zopet mnogo priimkov, ki so že takó redki, da je morebiti po vsem Slovenskem le nekoliko družin, ki se takó pišejo.

Iz omenjenega urbarja je razvidno, da so živele leta 1560. v Žiréh in bližnjih vaséh rodovine, katere so se zvale *Karančič*, *Peluhan*, *Selničar*, *Šenčur*, *Ultrinčič* i. t. d. V hlevnovrški županiji blizu Žirov so bivale rodovine, katerih imena so se glasila *Obriven*, *Popit*, *Rubenčič* i. t. d. Po Oslici nahajamo rodovine, ki so se klicale *Erženec*, *Ĵansigoj* in *Pšenica*.

¹⁾ Leta 1880. sem spisal pod izmišljenim imenom „Lepidus“ kratek šaljiv sestavek v podlistku „Slovskega Naroda“ (XIII, št. 196 in 197.). Imenoval sem ga „Nekaj o imeniku Mohorjeve družbe.“ Spis je pozneje ponatisnil Brezovnik v svoji knjigi „Šaljivi Slovenec“, str. 181. — 192.

V Leskovici so stanovali *Žuračiči*, v Kopačnici *Jerebaši*, *Konigoji* in *Razvozde*, v Hotavljah pa *Golci* in *Narigoji*. V Poljanah in sosednjih vaséh nahajamo *Kalce*, *Medničarje*, *Bukovce*, *Korune* in *Vikarje*. *Agnešiči* in *Belani* so živeli po javorski županiji, rodovina *Ostré* pa v Četeni Ravni blizu Javorjev in v Bitnem. V Brodéh so bivali *Šerfoltniki*, v Sopotnici *Mladovani*, na Gaberski gori *Žabnikarji* in pri Sv. Barbari *Močeradniki*.

V poljšiški županiji blizu Kroepe so bivale rodovine, katere so se zvale *Kopito* in *Kropilec*. Na Rudnem blizu Selc so bili domá *Mrzigoji*, v Podblici *Britvarji*, v Kališah *Smojki*, v Železnikih *Modrijani* in *Pezdeli*, v Podlonkom *Večeri* ter na Črešnjici *Prebigoji* in *Tolčaji*. V Bezovnici je stanoval *Duša*. Na Bukovici pri Selcah nahajamo *Alojue*, *Gospodince* in *Maluzarje*. *Zavaligoji* so živeli v Rovtah blizu Št. Lenarta.

V Bitnem in bližnjih vaséh nahajamo rodovine po imeni *Komatar*, *Kozomernik*, *Kožica*, *Kruhar*, *Škoda* in *Vivoda*. Rodovina *Svetko* je bila domá v Prašah. V Godeščah in sosednih krajih so bivali *Drčarji*, *Goliraji*, *Podvizaji*, *Sargoji*, *Savinci*, *Skutniki* in *Štupnikarji*.

Med naštetimi priimki je precej takih, ki se končujejo na »goj«, kakor *Mrzigoj*, *Prebigoj*, *Jansigoj*. Nekaterih priimkov, kakor *Mladovan*, *Svetko* i. t. d. je skoro škoda, da so izginili po loškem okraji.

Dandanes so priimki *Petrič*, *Janežič*, *Blažič*, *Tomažič* i. t. d. jako navadni. V urbarji z leta 1560. je le malo takih imen. Prav pogostoma pa čitamo, da je ta ali óni podložnik imenovan po svojem osebnem imeni in po osebnem imeni svojega očeta (časih tudi svoje matere), kakor n. pr. *Jurij*, sin *Tomažev*; *Mihael*, sin *Pavlov*; *Gregor*, sin *Jurijev* i. t. d.

Iz prej omenjenega urbarja bi lahko posneli, kakó je mogoče nekatere priimke pravilneje pisati. Dotični urbar pozna *Raznožnike*, ne pa *Erznožnike*, kakor pišejo dandanes, potem *Kalčiče*, ne pa *Kavčiče*, *Prelce*, ne pa *Prevce* i. t. d.

Nekateri priimki slujejo sedaj nekoliko drugače, kakor so omenjeni v rečenem urbarji. V Stari Loki živé dandanes *Logondri*, v urbarji se zovejo »Lang Andre«, v Bitnem *Vifani* (v urbarji *Wulffing*), v Sorici *Kemperli* (v urbarji *Gamperl*), *Jenšterli* (v urbarji *Gansterli*) in *Pegami* (v urbarji *Pehaimb*) ter v Selcih *Bonceljni* (v urbarji *Wantzl*) in *Brtonceljni* (v urbarji *Martantzl*).

Okolo Bitnega in po Sorici so bili Nemci prvotno naseljeni. Še dandanes nahajamo po rečenih krajih mnogo nemških priimkov, pred tremi stoletji jih je bilo še več. Kolikor mi je znano, ne živé več po Bitnem in sosednih vaséh *Harzerji*, *Rosenkranzi*, *Leutgebi*, *Niderjungi*, *Herzogi*, *Rainghlerji*, *Huebmani*, *Schweifstriki*, *Triesterji* in *Frölichaufi*. Tudi po drugih krajih nahajamo razne nemške priimke, kateri so pa menda dandanes izginili. V Poljanah so živeli *Schaldermani*, na Kolku pri Poljanah *Godweissi*,

v Lučnah Schalmaistri, v Javorjah Golibajsi, v Sorici Margraffi, v Železnikih pl. Sternseeji, v Stari Loki Zaichni, v Selcih Holzknechti i. t. d. Imeni Pierin in Gampa nahajamo v Železnikih. Bržkone sta bili dotični rodovini laškega pokolenja. Blizu Žirov so bivale rodovine po imeni Verweser in Verweserček. Mogoče je, da ni bilo v resnici toliko nemških priimkov razširjenih med ljudstvom in da so uradniki loškega gospodstva na svojo roko nemčili domača imena.

Tržáčan, tržáški, Tržáščan.

I.

Ko sem v zadnji številki lanskega „Zvona“ čital črtico »Tržáščan, Tržáčan, tržáški«, domislil sem se, da govoré pri nas v poljanski dolini sicer tudi »Tržáčan« in celó »Trstinar« (Triestiner), da pa so imenovali v prejšnjih časih (ali še sedaj, ne vém) uprav óne najdence, iz tržškega najdeniškega zavoda prevzete v rejo, sploh le „tržáne in tržánke“. Takih tržanov in tržank z laškimi priimki pomnim več; marsikatera kmetska mati in mlekovita dojka si je namreč vzela iz Trsta v dojítev in rejo najdeniško dete, bodisi, ker ji je umrlo svoje dete v dojni dóbi, bodisi zaradi plačila, ki ga je potem dobivala za rejo dojenčeve, in med našimi ljudmi so bili ti rejenci vedno le „tržani“. — Prav to me je bilo napotilo, da sem že v Bartelnovem slovarji (pag. 838.) v oklepaji poleg *Tržáčan* pripisal tudi obliko *Tržan*; mislil sem in še mislim, da ne po krivici, ker se trdno zavedam, da si te oblike nisem izmislil, ampak jo pobral med národom. Toda čemú vlačim to na dan? — Ker se mi dozdeva, da z ozirom na obliko »*Tržan*« ni tajiti, da je moral Trst nekda našim ljudem biti „trg“ *xxx' έζοχήν*, in da nam bi morda pri razlagi »*Tržáčana*« bolje kazalo začeti s slovanskim *trgom*, negoli z ilirskim *Tergeste*.

»*Tržáčan, tržáški*« bi se dalo morda staviti vzpored z »*Gradačan, gradaški*«. — Poljanci imenujejo namreč prebivalce Polhovega Gradca *Gradačane* in ves okraj od Sv. Jošta doli do Dóbrove *Gradaško*. Iz gradaških hribov prihaja *Gradaščica* (po ljubljanskem, i. e. gorenjskem izgovoru *Gradašica*), ki se pri Trnovem izliva v Ljubljánico. — Potemtakem bi se izvajal »*Tržáčan*« iz *Tržec*.

(Grad: gradec = trg: tržec = brég: bržec i. t. d.) — Kakó pa sedaj *Tržan*? Gotovo, da iz »trg«, dasi pravim kraju *Tržec*. Zopet posežem

po vzporednici. Gradačani sami se zovejo dandanes, kar jih je prav iz fare, „Pograjci“, in Sodražani (i. e. Sodražičani) imenujejo se tudi, če se ne motim, Sodražani (iz Sodraga). —

Tržiščan bi se pa potem dalo razlagati iz pridevnika „tržiški“, kakor „krajniščan“ (confinarius) iz *krajniškov*, *vaščan* (Dorfbewohner) iz *vaški*, *grajščan* (Burgbewohner) iz *grajski*. Takó bi se izognili ónemu, z vzporednicami nepodprtemu izpadanju glasov *st* pred *č*, katero statuiramo razlagaje Tržičan iz Tržiščan.

Vse to razlaganje pa kaže sevêda veliko nedostatnost v tem, da se prav nič ne ozira na obliko starih grških in latinskih pisateljev Τεργέστη, *Tergeste*, *Tergestum* in pa na sedanje ime *Trst* (Trieste). Toda razlaga iz *Tergeste* stsl. *Tržest* (Tržest), *Tržt*, *Trst* tudi ni posebno verjetna, zakaj pričakovali bi pač po navedenih stopinjah *Tršt*, a ne *Trst*, kakor imamo *trštvo*, *moštvo*, *uboštvo*, *sovraštvo*; *človeštvo*, *siromaštvo* iz *tržštvo*, *mažštvo* i. t. d.

To svoje mnenje tu objavljam ne kot dovršeno in neovržno, ampak da me kdo pouči, če se motim; nemogoče ni, da se bode marsikomu zdelo to še menj verjetno, nego se je meni razlaganje *Trsta* iz uganjenega *Tržest* in *Tržičana* iz *Tržiščan*. Drugače bi bilo sevêda, ko bi se ime „Tržec“ sámo zasledilo in dalo dokazati.

L. P.

II.

V prednjem članku g. L. P. pisano gleda mojo razlago besede *Tržičan* od *Tržistec*. Res je taka, da kâr šepa, ker je nisem védel podpreti z nobeno jednako narejeno besedo. Škrabec pa v 12. sešitku „Cvetja z vrtov s. Frančiška“ lanskega leta le k meni pristopa na toliko, da obliko *Tržičan* in *Tržičan* izvaja iz besede *Tržistec*, katero je dobil po drugem poti od *Tergeste* nego jaz, ki sem rekel, da se lahko izvêde *Tržst* takó, da se je naglašeni zlog *gê* baš zaradi naglasa izpremenil od kratkega na dolgega. To je sevêda za tisti čas malo verjetno, in torej oporekam táko izvajanje. Škrabec za dokaz, da se tudi *Tržičan* more izvêsti iz *Tržistec* s končnico *jan*, prinaša pridevnik *človêški*, ki je nastal iz *človeški* takó, da je *č* izpadel pred *sk*. Meni, pišočemu óni dan tisti članek, ta adjektiv ni prišel na um, ali sedaj me spominja druge ravno takó narejene besede v stari slovenščini. Ta beseda je *bêstvo* iz *bežstvo* in ogerskoslov. *svedoustvo* in *človejstvo*; izpadel je *ž* pred *st*. Če je mogel izpasti *č* in *ž*, zakaj bi ne mogel izpasti tudi *š* iz besede *Tržiščan*; zakaj *st* se je izpremenil v *š* précej po pristopu končnice *jan*. Dasi je imenována razlaga nekako podprta s tremi vzgledi, ki delajo, da ni absolutno nemogoča, mislim le, da jo L. P. graja po pravici, zakaj pridevnik *človêški* je mogel tudi nastati po analogiji

drugih takih pridevnikov, bržčas ga je skoval Truber po vzgledu besede *nebeski*, vrhu tega je pa takó redka beseda, da bržkone ni bila nikoli navadna. *Běstvo* je pa prav za prav le oblika stare in ne naše slovenščine in je iz nje v obliki *bějstvo* prešla v hrvaški Pazmanov brevijar v psalem 1415 po grškem števenji, in je iz več virov takó potrjena, da ni móči za njo reči, da je nastala iz kake krivo razumljene kratice, kakor je recimo nastala beseda *truh* v sinajskem psaltru v psalmu 7746 iz kratice *truh* za *trudih* fructus eorum, pa jo je brez premisleka od Geitlerja uvrstil v svoj etimološki slovar Miklošič. *Svedoustvo* in *človejstvo* sta trdnejši besedi. Odstopam pa le tudi od take izvedbe besede *Tržičan* in je grem iskat drugam. Na sled me je privedel g L. P., navedši besede *Gradúčan*, *gradáški*, *Gradáščica*, in pa Škrabec, izvajajoč adjektiv *mrtváški* iz *mrtvéc*. Iz tuje besede *Tergéste* je Slovenec napravil, ko je prišel v te kraje, obliko *Tržest* gen. *Tržstà*, kakor duhovito dokazuje Škrabec, in potem, bodisi kakor hoče, spako *Trst*, ki je obliko *Tržest* pehnila kesneje čisto v pozabnost, takó da se naslučuje le še po živoči obliki *Tržiščan*. Narod je pa dobro čutil, da v tej spaki skrita tiči le nje osnova *trg*, pa si je od nje napravil imé za prebivalce temu kraju s tem, da je na osnovo dodal končnico *jan*: *Tržàn*, kakor iz *Gojzd* *Gojžàn*, iz *Loka* *Ločàn* i. t. d., in da beseda živi še sedaj, temu je porok L. P. Znano je, da se imé prebivalca nekaterih krajev dela tudi takó, da se osnovi dodá končnica *ec*: *Predvorec* iz *Predvòr* (fara nad Kranjem), *Zágrebec* iz *Zagreb*. Kaj nam torej brani po tem narediti tudi *Tržec* iz *Trg* za ime prebivalca mesta *Trstà*, dasi se ta oblika ni govorila morda nikoli, pa vsaj se tudi skoro nikoli ne sliši ime *Ljubljanec* ali pa *Kroplec*. Še pa se takšna imena na *ec* rada podaljšujejo s končnico *jan*: *Predvorčan* iz *Predvorec*, *Zagrebčan* iz *Zagrebec*, *Ljubljančan* iz *Ljubljanec*, *Kropelčan* iz *Kroplec* i. t. d. Ali ko bi se danes delala oblika od *Tržec* na ta način, glasila bi bržkone *Tržčàn*, kar je pa móči izvesti kàr od besede *Trst*, in stavim, da tudi živi v kakem kraju. More se pa iz *Tržec* narediti še drugačna beseda za prebivalca *Trstà*. L. P. prav izvaja *Gradúčan* iz *grádec*, morda iz *gradec*. Vemo za pravilo, ki ga navaja Škrabec, da se kratko potisnjeno naglašen polglasnik, če pride iz zadnjega zloga po kaki pritiklini v sredo besede, zlasti v predzadnji zlog, zamení z dolgim zateglo naglašenim á tam, kjer razločajo dve vrsti naglasaka, pa imamo *pásji* iz *pès*, *denášnji* iz *denès*, *semánji* iz *semènj* (za *senèm*), *mrtváški* iz *mrtvéc*, pa tudi *dánce* iz *dunò*, *tálca* iz *tolà*, *brvúnce* iz *brvino*, kajkavski *brvénce*, podobno še: *šepáčem* iz *šepèt*, *gánem* iz *gòb*, *jánem* iz *jòm* (od *jem*), *mánem* iz *mon*, *žánjem* iz *žon(j)*, *dáhnem* iz *duh*, *páhnem* iz *polh*, *sáhnem* iz *suh*, *bácnem* in *cábnem* iz *buc* okranjeno *còb* in takega več, pa po tem tudi *Tržúčan* iz *Tržec*, a *Tržiščan* iz starejše oblike *Tržest*. — Iz besed, rečenih o Trstu, razvidna je pač

potreba, da se iz ust národu zberó in razglasé ali razglašajo naša krajevna imena takó, da se kraju pové nominativ in večkrat tudi genetiv, potem ime prebivalca in prebivalke in posesivni adjektiv, takó nekako: *Gójzd, Gójzda, Gójžan Gójžanka, gójški*, ali: *Srédnja vās, Srjān Srjānka* (piši *Srējān Srējānka*). Tudi bi bilo kaj poučno, ko bi se nabirali in razglašali priimki pojedinih hiš po vaséh in različnih krajih blizu takó, kakor tukaj navajam hišna imena svoje rojstvene vasi Béle na Gorenjskem, kolikor se jih še spominjam. Dostavljam samó še to, da se adjektiv imen, ki se končujejo na *ec*, za to, kar je last samega gospodarja, končuje vsaj na *Beli na cov*, a za to, kar je last vse hiše, na *čev*, postavim *Ahèc*, gen. *Ahècà*: *Ahècòv* klobuk, toda *Ahèčev* vrt. Tedaj:

Prāh, Prāhovka, Prāhov.

Frānc, Frānca, Frāncovka, Frāncov.

Ahèc-hcà, Ahčèla in Ahčèvka, Ahcòv-còva in Ahčèv-čèva.

Blažèk-žkà, Blažkúlja, Blažkòv.

Francèk-čkà, Franckúlja, Franckòv.

Bržnik-nika, Bržnica, Bržníkov.

Pavlič-liča, Pavliška, Pavličev.

Jeršè-šèta, Jeršèla, Jeršétov.

Medè-dèta, Medèška, Medétov.

Petrùs-trùsa, Petrúsovka, Petrúsov.

Brèzar, Brèzarica, Brèzarjev.

Jérman, Jérmanica, Jérmanov.

Krāčman, Krāčmanica in Krāčmanka, Krāčmanov.

Lōgar, Lōgarica, Lōgarjev.

Jūrgec-gca, Jūrgeška, Jūrgcov in Jūrgčev.

Márkovec-vca, Márkovka, Márkovcov in Márkovčev.

Boštétovec, Boštétovka, Boštétovcov in Boštétovčev.

Valjāvec, Valjāvka, Valjāvcov in Valjāvčev.

Kōdrič, Kōdriška, Kōdričev.

Bukōvnik, Bukōvnica, Bukōvníkov.

Boštāj, Boštājka, Boštājev.

Kosmāt-māta, Kosmatúlja, Kosmátov.

Snēdec (Snēsa za Snēdca), *Snēhka* za *Snēdka*, *Snēscov* za *Snēdcov*, in *Snēščev*.

M. Valjavec.

K prvemu sešitku slovensko-nemškega slovarja Wolfovega.

(Dalje.)

bartōn m. = barkotōn. Habd. ad. 583 v Cipru je na morju bilo više od sto velikih ladži (»ladyi«), bartōnov, galionov; torej je Murko prav zapisal. — *baržūnec* m. trak iz baržuna, ki ga v Zamladinci nosijo ženske okolo vrata — *baržūnen*, — žūnna, adj. iz baržuna. Petretič 57 izide vun Ježuš trnovu korunu te baržunnu svitu nōseči (iv. 19'5 purpureum vestimentum). — Za *būs* baszgeige, govori se *bājs*, a v bas igrati: *bajšerati*. — *bašūnjka* f. neka hruška, debela kakor nekaj »maslec« ali »zajtlek«. Sv. Ilija, Beretinci kraj Varaždina. — *bāšta* f. die Bastei: Jurjevič 167 grad je z grabum vtrdil i baštami. Vranič 291 okol bašte (od ital. bastia). — *batelēga* f. neko jabolko. — *batlga* f. der Glockenschwengel Čehovec v Medžimurji. — *bātrenje* n. das Aufmuntern. Matak 2474. — *batritel* m. Petretič 202 batritel vu plače. Krajačevič 349 ti si naš batritel vu nevolje. — *bātriv* adj. = batriven. Habd. zrc. 208, 210, 350, 435 jaka i batriva ti si Judit bila. i. t. d. stokrat. — *bāžul* — *ulj* m. Fisole, — *bāžulek* m. ocimum basilicum. Petretič 120 popēvka na notu: poseal sem bažulek, poseal sem, draga ljuba. 2.) = bažulj. Jurjevič 32. — *bažulica* f. droben okroglast fižol več vrsti: bel, žolt, zelenkast, ne ovija se. — *bēbas* m. ime volu. — *bēca* f. ime kravi. — *bēckati* stochern = betkati. — *becvár* m. der Bezoar Cant 471 prah iz becvara. — *bēčic* m. dim. od bēč. Habd. ad. 469 vse tak je od mene vtrgel, da mi jednoga jedinoga bečica né ostavil. — *bēda* f. nekovo drobno sladko jabolko. — *bedāčki* adj. od bedák. Mul. pos. 1038. — *bedāriti* bedārim Dummheiten machen, schwärmen. — *bedevnika* f. neka sliva. — *bednič-ica* m. dem. od bedenj. Jurjevič 120: niti s kupicami malimi pijemo, neg s celih pijani bedničev žeremo. — *bedničček* m. dem. od bednič. Gašp. 1272 dečaric vu bedniček iliti parilnicu punu vode je opal. — *bēkast* adj. = bekav, a *bēkav* (bēkav) balbus. Gašp. 1393 zbog bēkavoga jezika njega razumeli nesu. 3577 z bekavem jezikom. — *bēklati*, govoriti, kakor kdor ima kehlo ali krof. — *bēlčica* f. ime beli svinji. — *bēlan* m. bel vol. — *bēlana* f. bela krava. — *bēlas* m. ime belemu volu. — *bēlava* f. bela krava. — *bēlsniti* belēsnem reči kaj nepremišljeno. — *bēličnica* f. neko sladko jabolko. — *beliga* f. neka sliva. — *belika* f. bela ali modrikasta češnja. Prelok v Medžimurji. — *belinke* f. pl. olupki jabolčni, repni i. t. d. — *bēlinje* n. = belinke. — *bēliš* m. bela koža za podstavo za sare. — *bēloka* f. bela krava. — *belopōten, tna* adj. weissleibig. Habd. ad. 1038 budeš belopotne kukčece z lasi ali i iz rubač zmal. — *beložōllen-tna*,

weissgelb. Lalangue med. 87 scalina počne beložutna bivati. — *bēna* f ime psici. — *bendēkati* lallen, Mulih škola 20 kak brže detca počnu kaj bendekati, naj njim mati presveta imena Jezus Marija Jozef pobožno izgovarja. 470 kak brže dete počne i kaj bendekati . . . — *benedičica* f. acanthus germanica. — *benjüh* m. = trebuh der Wanst, Nagy navod za flisanja vu govorejnji i razmejnji 93: na trüpi má (krava) hrbet, dvouja rébra, črvou (benjüh, trobüth.) i viimen. — *beráčiti* sammeln: Kocijančič Filot. 4'61 pčelice ne moguče van iziti meda beračiti skrbe za svoje obvnoženje. — *berščen-čna* paludosus; berščna trava nymphaea. — *běreš* m. nekov sluga Nagy nav. 125 pri doumi jeste i služēčka držina, kakti dojka, hlápci (kočiš, bēreš, govedár) hlapice. — *berk* m. widder: Škvorc 108 Jakob je ovcam i berkom šibje namočil. 190 Abrahamu je angel sablju zadržal, da sinu Izaku ne mogel glave odseči, neg je na mesto njega berkka vu grmu opazil; vidi birka (mađj.) — *bērsan* mit Weinstein belegt. Mul. pos. 1410 (pijancem) su največkrat bersani zubi. — *běš* bēša m. neka strupena trava; kadar krava pogine, pravijo Varaždinci: bržčas se je beša najela. — *běšvica* f. to, kar je Gorenjcu: pirkeljce, crljena žnora na ošvicu. — *betežati* kranken, leiden: Habd. ad. 184 da gdo ne štima, da bi samo židovsko ljuctvo nestalnostjum pameti svoje betežalo, domače pelde prece debele i škodljive imamo. 291 začel je sam gizdostjum betežati. 818 štimam, da bi kruto gustokrat betežali, da bi se listor te vinske kapljice okusiti mogli. zrc. 155 od ktere (gizdosti) duša beteža. — *betkati* stochern, Mikloušič izbor 129 ono s čém se zubi betkaju, vu buxbaum olje omoči. — *bezikati-zicem*, herumlaufen, o otroku: kud bezičeš? — *bežitelj* m. kdor beži, Mulih Ferenc. 50. — *biblati* 1) = cvrčati, 2) kadar se ušiva kokoš, raca i. t. d. s kljunom snaži in išče tekute, veli se: kokoš bibla. — *bicati*: kadar se tele izpusti iz hleva, skače; to skakanje je bicati. — *bičđlo* n. peitschenstiel, Gašp. 2'495. — *bičje* n. peitschenhiebe: Krajačević 143 zdrav budi ponizen vrat i hrbet našega J. Kr. za nas grešnike šakami zbuhan, šibjem te bičjem zdrapan i strgan. 292 gda su ga šibjem i bičjem od pét do vrhúnca k stupu privezavši bili. — *bičtvo* n. Schustermesser iz tur. byčky. Škvorc 111 naj tankeši podplate tak znaju na strani obrezavati, da bi človek štimal, da su debeli kakti njihova bičtva. — *bikovŭna* f. neko jabolko. — *bimba* f. ime kravi. — *bincek* m. klinec v igri *bincekati se* = kranjski klínčkati se. — *bindek* m. mal nož. — *bingule* f. pl. za mezinec debeli rezanci iz proste ržene moke, Art Nudeln. — *bingulice* f. pl. tista sprava, kamor se igla dene, kadar se brusi. — *birčiti* birčim = izbirčen biti. — *birica* f. neka češnja drobna, rezka. — *biroška* f. ime kravi. — *birov* m. mestni ali občinski sodnik, iz mađj. biró. — *bi-sánjga* f. neka debela zelena hruška. (Zajezda). — *bistrica, bistríca* in *bi-stríčanka* f. neka sliva. — *bitven* adj. wesentlich. Horvat prod. 3'188 bit-

veno znamenje jedog vučenika Kristuševoga je ljubav bližnjega. — *bīn* m. die Schuld, Strafe. Trplák psalm 32.5 ti si odpústo bin grejha mojega. 34.22 odúrájvcom toga pravičnoga ostane bīn njihov (delinquent). 34.23 vsi ki se na njega zavúpajo, bodo brezi bina (non delinquent). 51.11 doli zbríši vse bine moje omnes iniquitates meas dele. i. t. d. — *bitvenost* f. wesenheit. Horvat 3.188 samo ljubav čini duha i bitvenost krščanstva. — *bitvina* f. Schlägerei. Horvat 4.59 gda se pripéča vu jedni fari več svaje, bitvine i nevrednosti, kak ravno ove posvečene dneve? — *bívanje* n. Gašp. 2.108. — *bívec* = bijec percussor πλῆκτης Küzmič Tit. 1.7 ar je potrebno púšpeki biti . . . nej pivci nej bivci. — *bívost* f. das Sein, Wesen, substantia, ogerskoslov. Gönczy Pál: nouve abc. v Budini 1871, str. 32 nej dúgo, nego hasnovita bívost má pravo vrejdnost — 38 žitek je grünt bívosti človeka. Trplák psl. 39.6 bívost moja je kak ničes pred tobom. — *bívostni* wesentlich. Nagy nav. 27 vučitel bivostnejše tale etogo zgovárjanja vkúp sklenovši znouvič i znouvič je naprej dá. — *bīsom* m. der Bisam: vezda buš ti videl, po čem je bizom'. — *blagorečljiv* adj. wohlberedt. Gašp. 1.232 njega navučitel vu dijačkom jeziku blagorečljivoga imenuje. — *blagoslovnost* f. Cant. 151 kip blagoslovnosti. — *blagoželenje* n. Krajačević 147 včini me vuboga prez blagoželenja. — *blaznovljiv* adj. Krajačević 79 spoméni se, če si gde govoril kakove réči gizdave, sramotne, nečiste, srdite, grozlive, ogovorlive, krivoprisežlive, blaznovlive, kletlive, špotlive, lažlive. — *blázenski* adj. Habd. zrc. 199 gda je prišla d. Marija, šegavo je (dijak) nje blažensku lepotu jednom listor okom gledel. — *blažovika* f. neko jabolko. — *blebékati* — bécem blöcken, ovca blebeče. — *blécni* blécnem kaj réči: Habd. ad. 323^a ako kaj blecne, taki mu protivnik vusta zapre. — *bledobélkast* adj. Mitterpacher 28. — *bledomoder* dra adj. e pallido lividus, Lalangue med. 212. — *bléka* n. pl. das Innere eines Kürbisses, ogerskoslovenski. Gönczy 35 na ednoj tikvi dvérca vrejževa, teda ji bléka vö sčistiva. — *blekét* kéta m. = blejanje. — *blésast* adj. gestreift. — *bleščen* adj. blendend Habd. ad. 475 skupec ako od glada i žeje umira, kakvo takvo bleščeno spričanje ima, s kem skuposti ime od sebe odmeče. — *blíkati* blícem bieseln, krava blíče. Če pastir hoče, da mu krave 'blíču', prime klobuk v roke in govori do trikrat: sika tika potrpíka pet šest babzzzz. (Vidovec kraj Varaždina) = bzíkati.

(Dalje prihodnjič.)

M. Valjavec.

Popravek.

V mojem zadnjem »Književnem poročilu« v drugi številki letošnjega »Zvona« se čitaj na str. 110. v vrstici 13. namesto: »na str. 210.—220.« : »na str. 226.—30.« in nam reka, med resicami navedenega (vrst. 8.—10. od zdolaj): »Tako ruski stari letopisec« i. t. d. naj se čita sledeča pripomnja: »Ta Nestor, kateri govori tukaj o samem sebi, nam je napisal, kakó je nastalo rusko cesarstvo; kakó so živeli stari Slovani ter kaj so delali prvi knezi ruski. Letopisca Néstora kosti še zdaj počivajo v kijevskih pečerah, in letopis njega se je po njegovej smrti prepisoval često in se takó razširil po samostanih; a drugi letopisci — takšni črnorizci, kakeršen je bil Néstor — dostavljali so léto za létom, kar je bývalo za njih života.« — Izpade naj rek: »Če je hotel g. izdajatelj podati ves »Vrtčev« prevod (na m. r. vrst. 2. in 3. od zdolaj) ker v »Zbranih spisih Levstikovih« niso natisnjene »Črtice iz ruske zgodovine« iz letnika IX. (1879). »Vrtčevega« razven »konca« (»Vrtč« IX., str. 174. in 175.).

G. prof. Levec me je blagovolil opozoriti z dopisnico, da je »nepremišljena moja opazka, »da je tiskal (namreč g. prof. Levec) Koblarjev prevod pod Levstikovo firmo«, češ, da »ni natisnil niti črtice Koblarjevega prevoda in da je ves Nestor v III. zvezku iz Levstikovega peresa.« Mene je motilo i prej i tudi poslej po opazki g. prof. L. to, da je čitati na omenjenem mestu (Vrtč IX., str. 174.): »Črtice iz ruske zgodovine. (Po Néstoru priobčuje A. K).« Tedaj nosi »konec« isto šifro, kakor vsi drugi sestavki v tem letniku »Vrtčevem«. Sam nisem védel, pri čem da sem. Da se rešim vsakeršne dvojbe, obrnem se do prečastitega g. kurata Antona Koblarja samega. G. arhivar deželnega muzeja mi je nató nemudoma izvolil poslati povoljno pojasnilo, na katerem ga tukaj iskreno zahvaljujem. Z njega privoljenjem tem rajši ponatisnem njega dopis, ker želim oporeči krivično očitjanje, katero bi utegnili žaliti g. prof. Levca. Evo g. A. Koblarja pojasnilo: »Gospod Levec ima prav. Stvar je tako. »Črtice« sem jaz preložil za »Vrtč.« Jezik je bil menda Levstiku všeč, zato ga je še po svoje pilil in nekaj moje prestave celo prepisal. Popolnoma sam je pa preložil »konec«, ker se mi zdi, da ga jaz v svojem izvodu nisem imel. Levstiku se pa ni vredno zdelo, da bi koncu šifro premenil.«

V. Bežek.

Prinos k slovenskemu knjištvu.

Pripomenek.

V proučevanju in povestništvu svojega slovstva smo silno zaostali. Ne samó, da še nimamo celokupne slovstvene zgodovine, vsaj kritiške ne, niti o posamičnih dóbah nimamo temeljitih razprav; dà, niti surovina za zgradbo ni zbrana, ali brez podobe govorjeno: celó biblijografija naša je še v povojih. Toda ako se hočemo kdaj vzpopeti do kritiški in pragmatiški pisane povestnice svoje literaturice, treba, da znesemo bodočemu slovstveniku vsaj surovo gradivo! Torej »sberberéte izbytky ukrúh, da ne pogybneto ničetože«, vsak v svojem območji, v svoji stroki! V tem zmyslu se vzprejmi nastopni donesek biblijografiji ali knjištvu slovenskemu.

Pri nas se v obče malo čita. Najizvrstnejši spisi, najkrasnejše razprave ostanejo pri nas brez posledka ter romajo brez hruma in šuma na zaprašene police. Najžalostnejša pa je usoda ónih razprav, katerih očetje jim ne vedó najti prikladnejše zibelke, nego so izvestja naših gimnazij in realk; komaj porojene, že ležejo v — grob. Dà, živi so pokopani takovi spisi! Dijakom, katerim pridejo največ v roke, niso namenjeni, in ti jih tudi ne čitajo, a drugemu človeku je težko priti do njih. Nekoliko so pisatelji v tem oziru samí kriví, ker svojih razprav posamičnih izvodov ne pošljejo uredništvom naših časnikov, zlasti leposlovnih in znanstvenih. Da bi osnovali zamenjavalíšče za domača izvestja, kakor je imajo Nemci, na to doslej niti pomislili nismo. Toda kaj bi govoril o tem, ko vse naše knjigotrštvo ne ustreza ni najprimitivnejšim zahtevam! In vender bode treba tudi v tem oziru kaj ukreniti.

Za sedaj se moramo zadovoljiti s tem, da oskrbimo kolikor toliko popoln zapisnik vseh srednješolskih razprav, ki se posredno ali neposredno dostajajo slovenstva, bodisi da so v njih obravnavali naši rojaki katerikoli predmet, ali pa katerikoli inorodci pisali o stvari, tičoči se slovenistike.

Nastopni imenik se zmatraj kot poskušnja in začetek ónega popolnega zapisnika. Nepopoln pa je na dvojno stran: Prvič obseza samó izvestja cislitvanskih srednjih šol, za translitvansko mi je nedostajalo podatkov; gotovo pa je mnogokaka za nas važna razprava natisnjena v izvestjih hrvaških gimnazij, po katerih so zlasti pred nekaterimi desetletji službovali mnogi Slovenci. Drugič pa se začenja moj zapisnik šele s šolskim letom 1874./5., ker je sestavljen po uradnem listu¹⁾, in ta, kolikor je meni znano, prinaša

¹⁾ „Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht“, letnik 1874 in sl.

šeše od imenovanega leta (1874./5.) počenši s koncem vsakega letnika zaznamek vseh razprav, tiskanih v izvestjih avstrijskih srednjih šol.¹⁾ Iz istega vzroka je morda nepopoln moj imenik gledé sarajevske gimnazije; zakaj nje razprave je uradni list iz prva beležil (gl. prof. Peruška razpravo za leto 1880./1. in prof. Bedjaniča r. za leto 1882./3.), pozneje pa je to opustil, menda iz državopravnih pomislekov.

Navedel sem razprave v tistem redu, v katerem sem jih našel v „Verordnungsblattu“ (po kronovinah). Vem, da bi jih bolje kazalo razvrstiti po pisateljskih imenih azbučno ali pa po tvarinah. Toda v prvem slučaju bi bilo prišlo v azbučni red mnogokakega tujca ime, katero slovenskega slovstvenika ne zanima nič, a razvrstitev po tvarinah mi z ozirom na moj namen ni ustrezala. Sicer pa se lahko, kadar se ta zapisnik spopolni, vsaka nedostanost odpravi s tem, da se mu pridene i pisateljsko kazalo i kazalo razpravljanih predmetov.

Da pa se óna popolnost kdaj doseže, blagovolijo naj gospodje rojaki, ki službujejo po gimnazijah in realkah, bodisi tostran ali ónostran Litve, uredništvu „Zvonovemu“ ali pa naravnost podpisancu poslati podatke o svojih zavodov programskih razpravah objavljenih pred letom 1874./5. Do gospodov profesorjev ónostran Litve ali Sotle pa se razteza moja prošnja na vsa izvestja, do učiteljskega zbora sarajevske gimnazije pa, v katerem je tudi nekaj Slovencev, na dóbo od leta 1883./4. počenši. Poznam sicer tudi sam še nekaj razprav iz prejšnje dóbe (pred letom 1874./5.), toda le slučajno, o popolnem poznavanju ni govoriti ne morem. Zató sem óno dóbo rajši kár „a priori“ izločil iz tega zapiska. Počakajmo zanesljivih podatkov svojih rojakov!

Napósled še nekaj! Ne ponavljajmo starih grehov, varujmo se dosedanje nebriznosti! Bodi v bodoče vsakega razpravjalca skrb, da pošlje svojega sestavka po jeden izvod vsakemu ali vsaj najimenitnišim časopisom slovenskim, s prošnjo, naj se oceni ali vsaj omeni njega delo. Naši znanstveni ali zabavno znanstveni časopisi pa naj — to je naša nujna prošnja in iskrena želja — po sklepu vsakega šolskega leta pod stalnim zaglavjem točno zabeležujejo in kolikor možno tudi ocenjajo vsako razpravo, ki jo je ali pisal profesor-Slovenec ali pa se dostaje slovenstva v kateremkoli pogledu.²⁾

(Dalje prihodnjič.)

V. Bežek.

¹⁾ Tudi Bittnerjev zapisnik začenja šeše z letom 1873/4. (Bittner Jos.: Systematisches Verzeichniss der cisleithanischen Programmarbeiten seit dem Schuljahre 1873/4. I. del. 39 str. Teschen. Drž. gimn. izvestje za leto 1889./91. II. del. 44 str. Iste gimn. izvestje za leto 1890./1.).

²⁾ Naš list je vselej drage volje pripravljen v posebnem razpredelku omenjati in tudi ocenjati slovenske ali slovenščine se tičóča izvestja in njih razprave. Ured.

Književna poročila.

III.

Domači zdravnik po naukih in izkušnjah župnika Kneippa. Za vsakdanje potrebe našega ljudstva sestavil Valentin Podgorc, duhovnik krške škofije. Izdala in založila družba sv. Mohorja. — Celovec 1892 — str. 170. 8°. —

(Konec.)

Priessnitzovo zdravljenje je podlaga prirodnemu zdravilstvu. Po več krajih so njega pristaši ustanovili takó zvana prirodna zdravilišča. V Avstriji imamo poleg starega Priessnitzovega zavoda Gräfenberga v Šleziji že delj časa zdravilišči na Bledu in v Radegundu pri Gradci.

Tudi zdravniki so se poprijeli Priessnitzovih nazorov. Prvi je bil nekov dr. Jurij Hahn. Njega knjižico o vodozdravstvu je izdal znani Hufeland po njegovi smrti. In prav ta knjiga je prišla v roke tačasnemu bolnemu dijaku Kneippu, ki se je ozdravil po nje naukih — na tej podlagi si je potem osnoval svoj sistem.

Evo vam kratke črtice Kneippovega zdravljenja!

Kneipp zdravi vselej celega človeka, ne samó bolnih udov. Vodo treba rabiti prav rahlo in polagoma, zlasti pri oslabilih ljudeh. Posebnost Kneippova pa je, da si bolnik pri tem zdravljenji ne smé obrisati života. Da se potem zopet ogreje in posuši, mora se ali izprehajati ali pa iti v posteljo.

Zdravljenje z vodo ima trojen namen, prvič očistiti teló ónih otrovnih snoví, ki so se vzpričo bolezni nabrale v životu ter krožijo v krvi, drugič izboljšati in zjednačiti krvni obtok zlasti v koži in napósled okrepiti in utrditi vse teló.

Navedimo vsaj jeden primer.

Pri vročinskih opriščnih boleznih, n. pr. pri skrlatici, nam kažó vsi pojavi, da krožijo v krvi otrovne snoví, katere treba čim prej izgnati. Dokler je bolezen v pričetku, leži bolnik v vročini in je jako nemiren; koža mu je suha in vroča. Kakor hitro se koža oprišči, umiri se bolnik in napósled zaspí. Treba je torej narodo podpirati, da se segreta kri čim prej nabere v koži ter ondu v oprišči izpotí svoje bolezenske snoví. To se doseže z vlažnimi ovitki in obkladki — kopelji in umivanja pa nadalje okrepčujejo kožo in vse teló.

V kirurgiji zastopa Kneipp skrajno-konservativno stranko. Najbolj se straši noža. Vse rane, tvore, vnétice i. t. d. leči z vlažnimi ovitki in obkladki. Takisto neče ničesar vedeti o bakterijah in bacilih — torej tudi ne

o antiseptičkih ali razkužilnih pomočkah, tej največji pridobitvi moderne kirurgije. Mrzla voda mu je najboljše razkužilo.

Nasprotje med nazori Kneippovimi in znanstveno medicino je bistveno, načelno. Kaj je zdravje, kaj je bolezen? Kdó pozná natančno določenih mej med njima?

Pristaši prirodnega zdravilstva trdê, kakor smo že omenili, da sta bolezen in zdravje bistveno jedno in tisto, pojava tistega življenskega procesa — zdravje je, rekel bi, pozitivna, bolezen negativna stran — zdravje je življenje, ki namení ohraniti organizem, bolezen je življenje, ki ga kani izpodkopati in porušiti.

Znanstvena medicina pa pravi: Bolezen je nekaj nasprotnega normalnemu življenju, sovražnica je, ki se je od zunaj sèm utihotapila v naš organizem, sovražnica, ki hoče ondu živeti ob njega troških ter ga pretí uničiti ali pa ga res ugonóbí. Te svoje nazore je znanstvena medicina v najnovešem času sijajno podkrepila in podprla, ker je jasno dokazala, da so óne brezkončno drobne glívice, bakterije imenovane, ki se nahajajo v bolnem organizmu, res vzrok dotični bolezni — da se niso stoprav zaradi bolezni naselile v že bolnem telesí.

Ne pristaje nam soditi na tem mestu, katera stranka trdi pravo; zbog tega se tudi ne bomo spuščali v natančnejšo kritiko Kneippovega zdravljenja. Zakaj prvič spoštujemo vsakogar prepričanje, drugič se je nam razprava itak že preširoko razpletla, in naposled nečemo, da bi se nam morebiti podtikavali sebični nameni, kakor se baš sedaj često godí med Slovenci. Prav radi tega tudi ondukaj nismo hoteli navesti óne rezke sodbe in obsodbe, katero je o Kneippovem zdravljenji nedavno izpregovoril slovéč zastopnik znanstvene medicine. Prihodnji čas ga bode sodil z bolj nepristranskim očesom. Nalik vetru, ki razpihava pleve in opušča zrno, ohranila nam bode bodočnost, kar je dobrega na njem.

Čitajoč Kneippovi knjigi, pogoltnili smo z mirno dušo marsikatero pikro besedo, napérjeno proti zdravniškemu stanu. Zdravniška znanost danes iz lahka ponosno stopa v vrsti svojih sestrâ in ni se ji bati primere s katerokoli družico. Toda kakor v vsaki drugi znanosti, takisto so tudi v medicini človeškemu spoznavanju stavljene mejé. Znano pa je že iz navadnega življenja, da v medicini skoraj vsakdo hoče imeti veljavno besedo, da o nji izreka mogočne sodbe in obsodbe ter o vsaki priliki strelja trpke pušice-zabavljice na ubogega zdravnika — prav tisti pa srdito zavrača vsakogar, kdor se brez kompetencije vtika v posle njegovega stanú. V medicini pa je vsakdo kompetenten. Izrek: Le čevlje sodi naj kopitar — veljá za vse znanosti, samó za medicino ne.

Kaj si hočemo? Zdravnik se bori dan za dnevom in žal, dostikrat brezuspešno s kruto sovražnico, kateri moramo prej ali slej vsi smrtniki ukloniti vrat. Dan za dnevom dokazuje ljudstvu nepopolnost našega spoznavanja in znanja, onemoglost človeške znanosti sploh nasproti neizprosni usodi. V najožji dotiki z ljudstvom, mora biti tudi najbližji predmet njih šal in dovtipov. Saj se med lajiki medicinska znanost meri z napačnim merilom; zdravnikom se stavljajo zahtevanja in naloge, katerih ni mōči izvršiti.

Vender tudi inace je danes medicina že prepopularna; iz lahka trdimo, da je ni popularnejše znanosti od nje. In temu so krivi večinoma zdravniki sami. V kateremsibodi časniku, tudi politiskem, čitamo danes razprave zdravoslovne vsebine, ki vplivajo dostikrat naravnost škodljivo. Kdo se ne spominja óne razburjenosti, ki je zavládala med bolnim svetom, ko so časniki raztrobili velikanske uspehe, ki jih je bajè provzročil Kochov »tuberkulin«! Kakó hitro so bile uničene nádeje bolnikov, kár tolpoma prišedših v stolno mesto Nemčije! Duševno iznenádejanje, združeno s telesnim naporom na vožnji, gotovo ni kaj dobrodejno vplivalo na itak potrtega bolnika.

Sploh je o popularnih zdravstvenih spisih in knjigah naša sodba taka: Ako se v njih razkládajo splošno-veljavna zdravoslovna pravila, kakó si ohraniti zdravje in se varovati raznih bolezni, ako se ondu učí spoznavanje bolezni, njih pravih virov in vzrokov, tedaj so gotovo velike koristi — iz lahka pa take knjige (najsí bodo spisane z najboljšim namenom) tudi neizmerno škodujejo, ako se v njih lajikom nasvetujejo in izročajo zdravila in pomočki, ki jih le spreten zdravnik utegne rabiti uspešno — v rokah lajikov pa so taka zdravila vedno — meč brušen na obe strani.

Vrnimo se sedaj k slovenskemu prevodu ali bolje posnetku, k »Domačemu zdravniku«. Priznati moramo, da je pisatelj s prav srečno roko izčrpal in izbral gradivo iz nemških izvirkov in ga v lepem, lahko umevnem jeziku podal slovenskemu občinstvu.

Knjiga je razdeljena na štiri oddelke. V prvem delu se razpravljajo splošna higijeniška pravila, kakó si ohraniti zdravje, nasveti o stanovanji, jedi in pijači i. t. d. Kar je ondu rečeno, podpišemo tudi mi z majhnimi izjemami; prav lepó in poučno je pisan tudi dodatek na konci knjige z naslovom: »Nauk za stariše«. Sploh preveja te sestavke duh živega prepričanja in neka dobrodejna npravna resnoba, ki bode izvestno mogočno vplivala na vsakega čitatelja. — Najmenj zadovoljni smo pač s četrtrim, najobsežnejšim oddelkom. Ondu se naštevajo »lepó po vrsti, kakor so hiše v Trsti«, razne bolezni; vsaki je pridejan navod, kakó jo je lečiti. Povedali smo že, kakó sodimo o popularnih spisih te vrste. Imamo pa še druge, važnejše pomisleke. Ne oziraje se na zdravilno vrednost Kneippovih

nasvetov, mora vender vsakdo prej spoznati bolezen samo, predno jo hoče lečiti. Spoznavanje boleznij je najimennitnejši del medicinske znanosti, in še vedno je veljavna stara prislovica: »Qui bene diagnoscit, bene medebitur.« Toda čemur se človek ni učil, tega mu ni mōči znati. Slovenec je sicer bistra glava; vender nam je težko verjeti, da bode preprost kmet takoj spoznal katerosibodi bolezen, odprl knjigo ter si ondu poiskal pomoči. Ako bi to veljalo, moral bi ōni, ki hrani domā naučni slovník, biti največji učenjak, in lastnik »Dom. Zdravnika«, bi moral biti sam najizvrstnejši zdravnik. Po naših mislih je torej ta oddelek knjige precēj dvojbene vrednosti. Prav iz srca nam je govoril nepoznati ocenjevalec v »Domu in Svetu« leta 1892. str. 570., ki pravi, »naj rabimo knjigo previdno,« zakaj, »kar se sme rabiti brez strahú — po navodu zdravnikovem ali pod nadzorovanjem izkušnega človeka, to bi utegnulo neprevidnemu neizkušencu biti v veliko škodo.« —

Naj se ne uresniči naša bojazen, da se je s to knjigo národu našemú podaril kamen — namesto kruha!

Končno še nekaj opazek o jeziku. Pisatelj (koroški duhovnik) rabi nekatere izraze, ki so le pri koroških Slovencih v navadi; toda to so malenkosti, ki knjigi gotovo ne bodo mnogo na kvaru. — Pri izberi izrazov za posamične bolezni je uporabljal pisatelj Bartlov slovar. Zdí se nam, da teh izrazov ni izbral s posebno srečno roko. Sicer je B. slovar v medicinskem oziru dôkaj nedostaten; saj še nimamo nikakeršne zdravstvene terminologije, sestavljene po veščaku, ako izvzamemo spis, ki ga je pred dvema letoma g. dr. Zupanec objavil v »Slov. Pravniku«; le-tá pa obseza samó sodnozdravniško prakso. Toda pisatelj »Dom. Zdravnika« je izbral namesto najnavadnejših izrazov take, ki stojé v slovarji na drugem in tretjem mestu in se le jako malokdaj čujejo v ljudski govorici. Navédimo samo nekaj primerov. Za »Gelbsucht« ima »žoltenica« namesto navadne »zlaténica«; za »Epilepsie, Fallsucht« »padarica«, namesto »božjást f. ali božje. n.«; za »Rotlauf« »šena« f., namesto »ušén ali šén« m.; za »Gelenksrheumatismus« »udobolje« ali »sklepna skrnina« namesto »údnica« f. ali »protin« m. Za »Metrorrhagie, Blutfluss« rabi »krvotok«, kar mu tudi znači »Blutkreislauf« — recte »krvavenje«.

Pisatelj piše »guša« (Kropf) namesto »golša«, zdaj »črevesni katár«, zdaj »črevni katár« (oboje je v slovarji); za »leucoma« rabi »mrena na očesi« namesto »bél« f. ali »bela slepota« — »mrena« je skaljena leča — i. t. d.¹⁾

Dr. Jožef Rakež.

¹⁾ V prvi del tega spisa se je urinila na stráni 119. tiskarska pomota. Namesto »Z vodo se mora ozdraviti vsaka bolezen« beri: »Z vodo se more ozdraviti vsaka bolezen«.

LISTEK.

Letopis Matice Slovenske za leto 1892. Uredil Anton Bartel. Založila in izdala »Matica Slovenska«. V Ljubljani. Natisnila »Narodna Tiskarna« 1892. str. 304. — Kakor v poslednjih letih prinaša tudi letošnji »Letopis« obilo izbranega gradiva v prijetni izpremambi, takó da čitamo poleg strogo znanstvenih spisov razprave, ki so dostopnejše tudi širšemu občinstvu. Najprej nam podaja g. dr. K. Štrekelj pod naslovom »Iz besednega zaklada narodovega« obsežno zbirko takih besed, do malega samó s Primorskega, ki so bile, razven morda kakih deset, dosedaj ali popoluoma neznane ali vsaj ne znane v podanih oblikah, zvezah in pomenih. Skoro pri vsaki besedi je povedano, odkod in kakó je nastala; povsod takšna razlaga seveda ni bila možna. Dó kaj besed je takó lepih, da so vredne častnega mesta v književni slovenščini; sploh vsa zbirka izbornó spopolnjuje znane podatke »Iz potne torbe«, katere je svoje dni v »Letopisu« priobčeval pokojni Erjavec. Iskreno želimo z g. pisateljem, da bi vsi oni razumniki, katerim je dano živeti med národom, nabirali neznane besede; potem bomo namesto 80.000 besed, katere je zbral prof. Pleteršnik, kmalu dosegli okrogló število 100.000 besed! — Kot drugi spis čitamo razpravo »Enklitike v slovenščini« iz peresa g. dr. M. Murka. G. pisatelj je lani obravnaval samo oblikoslovje, letos pa govori o skladnji, in sicer najprej o rabi enklitiških zaimkovih oblik, o pomožnem glagolu *sem, biti*, o oblikah *bodem, bom* in drugih glagolih, potem pa o porazstavi enklitiških besed. V uvodu čitamo nekaj zgodovinskih opazk, ki so važne za pravo oceno virov, nekatere naj bodo tu navedene. Pisatelji v 16. stoletju niso marali enklitik, le Krell se drži národnega govora; za sintaktičske preiskave smemo po takem le tega pisatelja rabiti brezpogojno. Pri Dalmatinu opazujemo v razmerji s Truberjem velik napredek v rabljenji enklitik, ali tudi on še nikakor ne predstavlja one národne govorice, katero nahajamo pri Krelli, Slovníčar 16. stoletja, Bohorič, ne navaja v svojih paradigmah nobenega *mi, ti, si*, in izmed krajših oblik so mu znane le *me, te, se* »per apocopen«, *mu, ga* in le *jim* »per aphaeresim«. Vender v primerih sintaktičskega dodatka nahajamo *mi* in *ti*. Po pravilni rabi enklitik pa se odlikuje Kastelec. — Vse svoje opazke podpira dr. Murko tukaj in pozneje z mnogimi vzgledi. Glavno pravilo za rabo daljših in krajših zaimkovih oblik bodi to, da se rabijo krajše oblike vselej, če ni posebnih vzrokov za rabo daljših. Daljšim oblikam je namen emfatiško poudarjanje zaimka. Govorč o pomožnem glagolu *sem, biti*, pravi dr. Murko: »Če hočemo preiskovati, kedaj se pomožni glagol rabi enklitiški, treba je prav za prav povedati, kedaj nima naglasa. Kot splošno pravilo lahko velja: Pomožni glagol je vselej nenaglašen, ako ni na njem posebnega poudarka.« Kar se tiče glagola *bodem, bom*, o tem je razpravljal g. pisatelj že lani in dognal, da *bom* navadno ni enklitiška oblika. Polne oblike so v slovenskem književnem jeziku v poeziji in posebej v prozi arhajistiške in pridajajo jeziku nekaj emfatičnega in resnobe; tudi retoričkim namenom služijo prav dobro. V porazstavi enklitiških besed obravnava g. pisatelj tri vprašanja: 1. katero mesto imajo enklitiške oblike, ako stojé za naglašeniimi besedami; 2. katere besede stojé pred enklitikami kot nositeljice naglasa in 3. kdaj enklitiške oblike niso naslonjene. Vsa razprava je vredna paznega čitanja in izdatnega uvaževanja. — Tretji spis v »Letopisu« je članek »Jošt Josip Turn«. Pisatelj, g. prof. Ivan Steklasa, ki je tudi čitateljem našega lista dobro znan po svojih zgodovinskih razpravah, govori najprej o grofovski rodbini Turn-Valsassina ter pravi, da so po nekem Eriprandu grofje Turni-Valsassina neposredni potomci Karola Vélikega. Nato podaja točen zgodovinski pregled te stare rodbine in pozneje korenito opisuje življenje

»turškega straha« Jošta Josipa Turna, ki je bil po smrti Herbartha Turjaškega najvažnejši vojskovodja v turških bojih. Jošt Josip Turn je umrl v Senji leta 1589.; njega bojna oprava je shranjena v ambraski zbirki na Dunaji, njega slika pa se vidi v gradu Blajburgu na Koroškem. Ves članek obseza nad dve tiskani pōli, opira se na strogo zgodovinske vire in je lepa priča o izredni marljivosti prof. Steklase. — V članku »Slovenske národne vraže in prazne vére, primerjane drugim slovanskim in neslovanskim«, nadaljuje g. *J. Navratil* svoja raziskavanja iz »Letopisa« 1890. leta ter našteva po koledarskem redu vraže in prazne vere, ki se tičejo raznih svetniških godov, in pričinja nató razpravo o usodnih znamenjih, in sicer o prirodnih po podnebnih pojavih: zvezdah (nepremičnicah in premičnicah ali »planetih«, repaticah, rimski cesti, solnci, meseci in mavrici). Ogromno gradivo, ki je nabrano v tem prelepem spisu, obravnavano je takó jasno in pregledno, da ga je lahko vesel vsakdo, ki se zanima za to stroko znanosti. Prihodnje leto se bode spis nadaljeval. — Jako važen za domačo našo zgodovino je članek g. *A. Koblarja* »Zgodovina železarstva na Kranjskem«. Pisatelj dokazuje, da so domači prebivalci kranjski že davno v predrimski dóbi izdelovali železo. Rimljani so pri svojem dohodu v naše kraje rabili že obstoječe plavže. Najstarejši plavži so bili baje celó brez mehov (vetraste peči), blizu strmih gorskih obronkov so izkopali na veterinem kraju v zemljo globoko jamo, in od strani je držal pod njo vodoraven sapnik, skozi katerega je podpihaval veter, da je bolje gorelo oglje in se topila ruda. Po nekod so bile naprave še preprostejše: izkopali so okroglo žlebinó, počez položili drv in oglja, nasuli rude ter kurili in vpihávali sápo z ročnim mehom. Tudi pozneje zidane peči še niso stale ob vodah, nego šele v 15. stoletji so jeli rabiti vodno silo. Plavži so stali najprej na hribih, železne kepe (»volke«) so valili do bližnjega kládiva, stoječega že v dolini. To so bile slovenske peči (»windische Oefen«, uradno označeno še v 16. stoletji, ko so stale peči že v dolinah). Za plavže v dolinah imamo najstarejšo letnico 1422. V 16. stoletji so jeli napravljati boljše nemške in laške peči, proti koncu 16. stoletja pa so se razvili iz pečij na volka visoki plavži, s čimer pa še ni rečeno, da bi jih bili pri nas précej uvedli, saj je bilo še za Francozov na Kranjskem šest plavžev na volka. — Po tem splošnem uvodu, iz katerega smo posneli najvažnejše točke, razpravlja g. Koblar razvoj železarstva na Kranjskem od 11. stoletja, ko so bili že vsi večji rudniki v rimsko-nemški državi »Regale«. Cesarji so dajali rudnike v fevd svojim vazalom. Karol IV. je podelil rudniški »Regale« volilnim knezom, v 16. stoletji pa je ta svojinska pravica prešla na vse druge kneze in stanove cesarstva. Takó so fevdni knezi samí oddajali rudnike in fužine fužinarjem. Prešla je torej fevdna pravica od cesarja na deželne kneze, oziroma na gospode, ki so imeli jednako oblast. Med poslednjimi sta posebnó znamenita škof brižinski in škof briksenski. Pozneje so posamični cesarji izdajali rudniške rede, s katerimi so bile uničene vse zasebne pravice gospodstev. Prvega je izdal Maksimilijan I. leta 1517. za vso Avstrijo, drugega cesar Ferdinand I. leta 1550. za radovljiško gospodstvo, tretjega pa nadvojvoda Karol leta 1575. za fužine kranjske in goriške. Šestnajsto stoletje je najvažnejše v zgodovini železarstva na Kranjskem. Železno blago so dobro prodajali čez morje, tovorili pa so fužinarji ali samí ali pa so oddajali svoje izdelke železarskim trgovcem, največ Ločanom. Osnovati so hoteli leta 1589. celó družbo za trgovino z železom »Terzeria«, ali katoliški fužinarji niso prav nič zaupali svojim luteranskim tovarišem, ki so izprožili to stvar, in tako se je vse razbilo. Karlov rudniški red je ustanovil novo oblast, rudarskega nadsodnika (vseh skupaj jih je bilo 18), čegar oblasti je bilo podložno vse, kar se je tikalo železarstva na Kranjskem in v Istri, ki je pripadala Kranjski, in na Goriškem. Njih oblast je trajala od leta 1575.

do leta 1781. Nadsodnikova sodba je veljala v vseh civilnih, kriminalnih in političnih stvaréh; le kadar je spadala stvar pred krvavo sodišče, odstopil jo je deželnemu sodišču dotičnega okraja. Od rudarskega nadsodnika so večkrat zahtevali, da je znal štiri jezike: nemški, italijanski, latinski in slovenski. Imel je poleg uradnega osebja štiri prislednike, izbrane izmed fužinarjev ali trgovcev z železom. Rudniškemu redu z leta 1575. so se zlasti upirali loški oskrbniki, a tudi fužinarji niso bili kaj zadovoljni z njim. Koncem 16. stoletja so fužine močno prepadale, zlasti zaradi turških vojsk in visokih davkov. Leta 1596. je bilo že uničenih ali pa stoječih ob prepadu trinajst kranjsko-goriških fužin. Kar se jih je ohranilo, dvigale so se v 17. stoletji, in fužinarstvo je posebnou uspevalo v drugi polovici minulega stoletja. Cesarica Marija Terezija je izpremenila dotedanje rud. nadsodišče v Ljubljani leta 1779. v rudarsko nadsodišče in gozdni urad, cesar Jožef II. pa je leta 1783. odpravil ta urad in ustanovil c. kr. rudarsko sodišče v Idriji za vso Kranjsko, Goriško, Trst in Gradiško; pridržana mu je bila c. kr. substitucija v Ljubljani. Francozje so preobrnilo vse rudarstvo. Do leta 1810. je bilo na Kranjskem 6 visokih plavžev, 6 plavžev na volka, 26 fužinskih kládov za jeklo in 22 za železo ter 59 pretopilnic, toda zdajci se je začelo goditi rudarstvu slabo. Po odhodu Francozov so zopet uvedli staro upravo pri fužinah, dokler ni bil leta 1854. izdan splošni rudniški zakon. Žal, da je zgodovina slovenskih fužin iz poslednjega časa jako žalostna; bati se je, da popolnoma ne prepadajo in izginejo kakor nekdanj slavnoznan fužine bohinjске!

— Šesti spis slóve: »O načinih skladanja številke«, spisal g. prof. dr. S. Šubic. Tukaj beremo najprej zgodovinski pregled o številskih osnovah, v drugem delu pa tolmači učeni g. pisatelj matematiški izraz za vsakateri številski zistem, in sicer dekadiško osnovo in nekatere druge osnove (diadiško ali binarsko, dodekadiško in seksagezimalno), potem preračunjanje navadnega dekadiškega števila v enakovredno dodekadiško ali diadiško število. Na konci je še nekaj zgodovinskih pristavkov. Razprava je tem vrednejša, ker naša književnost nima kdo vé koliko podobnega v tej stroki. — Za nastopnim člankom g. dr. V. Oblaka »Popravki in dostavki spisu Doneski k historični slovenski dialektologiji« podaja g. Ivan Tomšič »Bibliografijo slovensko« od dné 1. prosinca 1891. leta do dné 1. prosinca 1892. leta. Časopisov je navedenih 37; zbornikov in enciklopedij 12; teoloških del 8; del, spadajočih v krog pravnega in državnega znanstva, politike, narodne ekonomije, 3 (1 pripada časopisom); pedagoških del 22; filoloških del in spisov iz književne zgodovine 2 (1 pripada zbornikom); zgodovinskih del, životopisov, spominskih knjig 5 (2 pripadata zbornikom); geografskih, potopisnih, narodopisnih del 1; prirodoopisnih, fizikalnih in kemijskih del 1; del, spadajočih v krog trgovine, obrta in industrije, rudarstva, arhitekture, 1; del, katerim je predmet ratarstvo, živinarstvo, sadjarstvo, gozdarstvo, domače gospodarstvo 2; vojaških knjig 1; leposlovnih del 16 (6 jih pripada zbornikom, 3 časopisom); umetniških (glasbenih) 5; knjig za prosti narod, koledarjev, spisov prigodnikov 20 (1 pripada zbornikom), različnih tiskovin 19. — »Letopis Matice Slovenske«, katerega je sestavil tajnik g. E. Lah, prinaša poročilo o delovanji »Matice Slovenske« v dóbi od dné 1. vinotoka 1891. leta do dné 31. vinotoka 1892. leta, računsko poročilo, poročilo o društveni knjižnici, upravnistvo »Matice Slovenske« za leto 1892., imenik udov za leto 1892., pregled umrlih ustanovnikov, imenik društev, s katerimi »Matica« zamenjuje svoje knjige, in končno zaznamek književne zaloge.

Izza mladih let. Pesmi Frana Gestrina. Celje 1893. Založil dr. Josip Furlan. Tiskal Dragotin Hribar. 116 str. — Dolgo je že temu, kar je naš list naznanil poslednjo zbirko izvirnih slovenskih pesmi; tem veseleje smo torej prejeli lično knjižico »Izza mladih

let, o kateri smo smeli po pravici pričakovati, da bode na čast naši književnosti. Ime pesnikovo našim čitateljem ni neznano, saj je g. Gestrin baš v »Ljubljanskem Zvonu« priobčil dōkaj pesmij, katere je sedaj zbral v harmoniško celoto. Vse so razven dveh, treh eminentno liriškega značaja in z majhnimi izjemami posvečene ljubezni, torej predmetu, o katerem je res že težko povedati kaj novega. Veseli nas pa, da je pesnik v svoje proizvode položil mnogo novih point, ki dajō njega zbirki posebno ceno. Sosebno nam prija v tem oziru pesmi »Z nesrečnim srcem«, »Kraška roža«, »V svet«, »V snegu«, »Zvečer«, »Na sveti večer«, dasi tudi druge pričajo o lepi nadarjenosti. Poudarjati nam je še, da so pesmi sploh pisane v izbranem jeziku in da jim je tudi oblika do malega brezhibna. Nádejati se smemo, da nam g. Gestrin ustvari še marsikaj lepega na polji slovenskega pesništva, ki žal, dandanes producira ubogo malo dobrega, in priporočamo zbirko »Izza mladih let« svojim čitateljem kār najtopleje. Cena broširanemu izvodu je 80 kr., elegantno vezanemu 1 gld. 30 kr. Naročila vzprejema g. A. Zagorjan v Ljubljani.

Slovenska pravna terminologija. Društvo »Pravnik« je imelo meseca prosinca svoj občī zbor, na katerem je urednik nemško-slovenskega pravnškega slovarja gosp. dr. J. Babnik, poročal o stanji tega prevažnega dela. Slovenski pravniki so iz državnega in kranjskega deželnega zakonika na blizu 45 000 listkih izpisali gradivo za bodočo terminologijo, in takō je upati, da bode do konca meseca junija t. l. bistveno dovršena. Kar se tiče popolnosti, preszczala bode vse druge nemško-slovanske izdaje. G. dr. Babnik se je dogovoril z urednikom slovenskega državnega zakonika, g. dr. K. Štrekljem, da bode državni zakonik odslej rabil samō izraze, obsežene v novi terminologiji; obratno pa se bodo seveda v slovar vzprejeli vsi dobri izrazi, kar jih je v dosedanjih zvezkih državnega zakonika.

Slovensko gledališče. Od poslednjega našega poročila nam je zabeležiti nastopne predstave: Dne 28. prosinca se je prvič igrala »Valenska svatba«, igrokaz v štirih dejanjih, spisala L. Ganghofer in M. Brociner, preložil Fr. Svoboda; dne 2. svečana (popoldne) burka »Danes homo tiči«, dne 5. svečana burka »Čevljarska učenca«, dne 8. svečana šala »Ni moj ukus« in prvič »Cavalleria rusticana«, opera v jednem dejanji, uglašil Pietro Mascagni, besede spisala G. Targioni-Tozzetti in G. Menasci; dne 11. svečana spevoigra »Teharski plemiči«, dne 22. svečana prvič »Fedora«, drama v štirih dejanjih, spisal Victorien Sardou, in dne 25. svečana zadnjič v tej gledališki dōbi repriza te drame.

»Valenska svatba« pripada najefektnejšim nemškim igram, kar jih je bilo spisanih v poslednjih letih, in se je predstavljala v našem gledališči uprav s sijajnim uspehom. Žal, da zaradi pretesnega prostora ne moremo razpravljati zanimljive vsebine tega krasnega igrokaza; zabeležiti pa hočemo vsaj to, da sta si v njem zlasti gospā Borštnikova kot Sanda in g. Borštnik kot državni pravdnik Čuku pridobila obilo in do cela zaslužene pohvale. Sosebno v drugem dejanji je gospā Borštnikova iz nova pokazala, kaj vzmore v velikih, tragiških partijah. Izmed drugega osebja je imenovati gospodičini Nigrinovo in Slavčovo ter gospoda Danila in Trnovskega, kateri poslednji nas sploh uverja čim dalje bolj, da bode še izborna moč slovenskega gledališča. —

Druga velika novost je bila opera »Cavalleria rusticana«, delo, ki se takisto odlikuje po vzornem libretu kakor po genijalni glasbi, s katero si je Mascagni osvojil ves svet. Pri prvi predstavi so se sicer pokazale nekatere nedostatnosti in negotovosti, toda popravile so se pri poznejši predstavi; upravičeno se torej ponašamo, da se je navzlic našemu neugodnemu razmerju častno uprizoril ta velikanski umotvor na slovenskem odru. Santuzzo, Lolo in Lucio so predstavljale gospā Grbičeva ter gospodičini Daneševa in

Nigrinova, Turidda in Alfiya pa gospoda *Paršek* in *Fedyczkowskij*. Predstavo te opere zabeležujemo s posebnim zadoščanjem, zajedno pa se hvalno spominjamo kapelnika g. *Grbiča*, čegar vztrajnost je bila res vredna vsega priznanja. —

Tretja novost »Fedora« je že davno nastopila svoj zmagoslavni pot po vseh večjih gledališčih. Pisana z óno dovršeno tehniko, v kateri so francoski dramatikarji kar nedosežni, podaja nam tolikanj zanimljivo, dasi ne povsod dobro motivirano dejanje, da poslušalec neobičajno pazno zasleduje dramo od ónega hipa, ko prihití kneginja Fedora h grofu Vladimiru, do pretresujočega prizora, ko umrè Ipanovu v naročaji. Fedora in Ipanov sta prav za prav tudi jedini osebi, v katerih roke je položena usoda vse igre. Kar se tiče osebe Feodorine, rečemo le toliko, da bi je ne bilo móči predstavljati, ako bi ne imeli gospé *Borštnikove*, in takisto bi bil grof Ipanov neizveden, da nimamo g. *Borštnika*. — »Valenska svatba«, »Cavalleria rusticana« in »Fedora«, te krasne novosti minulega meseca so prelep dokaz našega napredovanja, in žal nam je samo, da se nam že v pričetku letošnje gledališke dóbe niso podajale takšne igre, kakeršne se uprizarjajo sedaj, izvestno na čast dramatike slovenske!

Pisateljsko podporno društvo je v minulem času priredilo dva zabavna večera. Na prvem je čital g. prof. *R. Perušek* o treh novo odkritih starih grških igrokazih, drugi večer pa je bil prirejen za odhodnico g. prof. *S. Rutarju*, ki je potem v drugi polovici m. m. nastopil znanstveno potovanje po Italiji in Grškem. Prof. Perušek hode svoje predavanje priredil za naš list, prof. Rutar pa nam je obetal, da nam pošlje kaj črtic s svojega potovanja.

Dr. T. Maretič, *Život i književni rad Franje Miklošiča*. Preštampano iz CXII knjige Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. U Zagrebu. 1892. 8°. 113. str. — Zagrebški slavist, profesor Maretič, podaje nam v akademijinem »Radu« prvo večjo znanstveno razpravo¹⁾ o vsem Miklošičevem delovanju. Njegov život opisuje le prav kratko (str. 1. — 10.), opiraje se na slovenske vire (na A. Trstenjaka in mene). Jedro razpravi je II. poglavje: »Miklošičev književni rad pojedinice« (10. — 100.), kjer pisatelj po strokah v kronološkem redu govori o vseh Miklošičevih spisih: povsod se razpravlja, kaj je njih vsebina, kaj je v njih novega, kaj je iz njih znanost vzprejela in kaj zavrgla. Ker je z Miklošičevim imenom združen ves napredek slavistike v zadnjih štirih desetletjih, nam je ocena Miklošičevega delovanja zajedno njena zgodovina. Maretičeva razprava bo po takem jako dobro došla vsem, ki se hočejo poučiti o razvitku slovanskega jezikoslovja in samostalno misliti o njega nalogah v sedanjosti in bodočnosti. Mnogo koristi more prinašati omikancem sploh, zlasti srednješolskim učiteljem, ki Miklošičevih del, izvzemši večjih, niti ne dobivajo v roke.

Pisatelj se strogo drži svojega predmeta ter mirno in trezno navaja prednosti in slabosti vsakega Miklošičevega spisa in se trudi, da mu ne dela krivice; kjer kaj graja, objasnjuje tudi vzroke Miklošičevih pogrškov in večkrat dodaje, da v óno dóbo ne bi nikdo mogel napisati kaj boljšega.

Tretje poglavje »Miklošičev rad u opće« (100. — 113.) hvali Miklošičevo marljivost, hitrost v delu, veliki talent in pravo ljubezen do znanosti. Pisatelj poudarja tudi druga dobra svojstva Miklošičeva: bil je oskromen v znanstvenih vprašanjih; ni se udajal fantaziji, ampak držal se je vedno le faktov; bil je velik mojster v stilu, v svoji hvali in graji vedno kratek in zmeren; njegova znanstvena solidnost se ni gonila za originalnostjo, najprej pa je bil Miklošič pravi učenjak z notranjo slobodo, »nalik na one svete

¹⁾ Jako obširna ali ne takó temeljita je izšla že prej v »Sborniku« bolgarskega ministerstva za prosveto od Miletiča.

i pobožne ljude, koji se ulazeći u crkvu umiju otrestiti svojih svjetskih misli, koje bi ih mogle smetati u razgovoru s Bogom" (110. str.). Miklošič je imel tudi svoje nazore, „ali on svojima nazorima nije puštao vlasti, da ga u traženju istine zavode na stranputice“. Kopitar ni mogel skrivati svojih simpatij in antipatij, ali iz Miklošičevih del bi ne mogel nikdo načrtati, v kateri tabor je spadal po svojem verskem in političkem prepričanju (110.). Pisatelj po takem seveda obsoja malenkostne Miklošičeve neprijateljke, sosebno hrvaške svoje rojake, kolikor more takim rečem biti sploh mesta v akademiški razpravi.

Zdi se nam pa, da je g. pisatelj premalo povedal o velikem pomenu Miklošičevega delovanja za slavistiko in jezikoznanstvo sploh. V poslednjem poglavju bi moral v običih potezah izjaviti obširnejše sklepe iz drugega, podrobneje primerjati Miklošiča njegovim prednikom in vrstnikom med Slovani in Nemci, ocenjevati njegovo zavisnost od njih in njegov samostalni napredek. Marsikatero dobro zrno nahajamo o teh rečeh pri razboru posamičnih spisov, ali pogrešamo skupne slike. Brez nje si pa ljudje, ki niso sami dobri strokovnjaki, ne bodo lahko ustvarili pravega pojma o Miklošičevih zaslugah za znanost in slovanstvo. G. pisatelj imenuje Miklošiča popolnoma pravilno „kabinetnega učenjaka“, ali njegova naloga bi po našem mnenju morala biti tudi ta, da takega učenjaka zbliži s širšimi narodnimi krogi, da jim pové, kakó je Miklošič posredno vplival tudi nanje in da se bodo od njega učila še bodoča pokolenja. Vem sicer, kaj je naloga strogoakademiškim razpravam, ali mislim, da sosebno manjše akademije ne smejo biti preučene. Ako mož, kakeršen je A. N. Pypin, često očita ruskim učenjakom, da premalo mislijo o narodnih potrebah, morajo se podobne želje izražati tem bolj pri nas, ki smo prilikovci proti ogromnemu ruskemu narodu.

Podrobnostij, v katerih se s pisateljem ne zlagamo, ne bomo tukaj omenjali, ampak sklepamo, da je jugoslovaška akademija z Maretičovo razpravo postavila lep spomenik svojemu članu.

M. Murko.

Dve novi hrvaški drami, *Gospod dr. M. Derenčin*, o čegar drami »Tri braka« je naš list govoril že lani, izročil je intendanciji zagrebskega gledališča zopet dve novi drami, in sicer: »Sliepčeva žena« v jednom dejanji in »Primadonna« v treh dejanjih.

Jur-Kobila. Na str. 735. lanskega letnika »Zvonovega« se čita, da so imenovali katoličani protestantskega predikanta Jurija Juričiča porogljivo »Jur-Kobila«. O tej osebi pripovedujejo v Šmarji pod Ljubljano in na Gorenjskem to-le: »Jur-Kobila je »luterše« vero učil, živel je na gradu Praprče (Lichtenberg) in bil zelo učen. Grofica mu je obetala svojo lepo kobilo, če začne ljudem oznanjati novo vero. To je res storil, ali zaradi tega so ga hudo preganjali, in moral je zbežati. Na Razdrtem pri Šmarji stopi v krčmo, da bi se nekoliko okrepčal. Gospodinja ga je spoznala, all nihče mu ni mogel storiti ničesar žalega, dokler je držal noge na tleh. Zató mu reče krčmarica, naj stopi na klop in vzame pratiko izza ogledala. To mož tudi stori, ali toliko da stopi na klop, zgrabijo ga prisotni kmetje, stlačijo ga v železno skrinjo in ga zakopljejo zunaj pokopališkega ozidja pri Sv. Križi nad Tlakami.

Na str. 736. tistega letnika se čita o »Antonu ab Aleksandro Dalmata.« Da *Dalmata* ali *Dalmatin* ni bilo njegovo pravo ime, to je jasno, nego ta pridevek le pomeni, da je bil on, ali bolje njega oče Aleksander, *Dalmatinec*. Mogoče je, da je ta Aleksander Dalmatinec prišel leta 1512. iz Dalmacije zajedno z »vitezom Markom s Klisa« (pri Spletu) in drugimi dalmatinskimi plemiči, katere so kranjski stanovi vzprejeli v svojo službo, da so jim osnovali pozvedovalno stražo in optiški brzojav proti Turkom.

Viteza Marka in njega tovariše »will gueter Edlleut von Crabatten« so umorili uporni kmetje leta 1515. na gradu v Brežicah (glej: Bidermann, Steiermarks Beziehungen zum kroat.-slavon. Königreich, Separatabdruck aus den Mitth. des hist. Ver. f. Steiermark 1891, str. 10.). Ali je bil med umorjenci tudi Aleksander Dalmata, ali pa se je morda srečno otel v Krško, kjer se je porodil njegov sin Anton, kdo nam more to razjasniti?

S. R.

Jugoslovanska akademija znanostij in umjetnostij je od zadnjega našega poročila izdala tri nove zvezke (CX–CXII) glasila svojega „Rada“, s to-le vsebino: Prinos k naglasku u (novoj) slovenštini, spisal prof. Valjavec; Život i djela Ivana Kukuljević-Sakcinskoga, spisal prof. Smičiklas; Paljetkovanje, spisal prof. Zore; Gnomički aorist u grčkom i hrvatskom jeziku, spisal prof. dr. Musić; Život i književni rad F. Miklošića, spisal prof. dr. Maretić; nadaljevanje Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI. vijeka (opis dvaju carskih poslanstva u Carigrad: K. Ryma godine 1571. i D. Ungnada godine 1572), spisal prof. dr. Matković; O fosilnim cetace ima Hrvatske i Kranjske, spisal dr. Gorjanović; O Šiptanskom Balkanu i okolici u geološkom i petrografskom pogledu, spisal Lazar Vankov; O našim klimatskim odnošajima, spisal akad. predsjednik Josip Torbar; O dnevnoj i godišnjoj periodi oblaka u Bakru, spisal prof. Mohorovičić; in o eruptivnom kamenju u Dalmaciji, spisal prof. dr. Kišpatić. Razven tega je akademija izdala XIX. knjigo starih hrvatskih pisateljev, v kateri čitamo konec pesniških del Gj. Palmotića, potem XXV. knjigo „Starin“, v kateri je natisnjeno sedem prav zanimljivih izprav ali listov, tičočih se zgodovine jugoslovanske, in naposled XXIII. zvezek imenitne zbirke „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium“, v katerem je na 613 straneh obilo gradiva za poznavanje bosenske zgodovine od leta 925. do leta 1752.

»Matica Hrvatska« je razposlala svojim članom devet krasnih knjig. Obširnejše poročilo smo morali odložiti.

Jaroslav Vrchlický je dne 16. m. m. praznoval štirideseti svoj rojstveni dan in zajedno dvajsetletnico svojega pisateljskega delovanja. Vrchlický je najplodovitejši pesnik češkega národa, lahko se celo reče, da nima vrstnika v Evropi. Vsega skupaj je dosedaj izdal nad 70 izvirnih pesniških del, koliko pa je še drugih pesmotvorov, studij in prevodov iz najrazličnejših književnostij! Njega del štejejo nad sto, in vsa se odlikujejo po izredni pesniški vrednosti in čudovito krasnem jeziku. Češki in tudi drugi slovanski listi so se navdušeno spominjali štiridesetletnice slavnega češkega pesnika, češka akademija pa, ki ga je lani imenovala za častnega doktorja, priredila mu je sijajen banket, katerega se je udeležilo mnogo akademikov in drugih odličnih móž.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četr leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj Janko Kersnik. — Odgovorni urednik dr. Ivan Tavčar.
Upravišтво »Národna Tiskarna« Kongresni trg št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.